

The Project Gutenberg eBook of Kysymysmerkkejä: Kuinka Muikkulan Matin kirkolla kävi, by Gustaf Adolf Heman

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kysymysmerkkejä: Kuinka Muikkulan Matin kirkolla kävi

Author: Gustaf Adolf Heman

Release date: November 24, 2011 [EBook #38119]

Most recently updated: January 8, 2021

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KYSYMYSMERKKEJÄ: KUINKA MUIKKULAN MATIN KIRKOLLA KÄVI ***

Produced by Tapio Riikonen

KYSYMYSMERKKEJÄ; KUINKA MUIKKULAN MATIN KIRKOLLA KÄVI

Kirj.

Kah [G. A. Heman]

Werner Söderström, Porvoo, kustantaja.

Hämeenlinnassa, Hämeen Sanomain Osake-Yhtiön kirjapainossa, 1885.

Esipuhe, jonka sopii lukea viimeiseksi.

Keväällä vuonna tuhat kahdeksan sataa ja usea vuosikymmen päälle oli allekirjoittaneella kuuma ja kiireinen aika. Olin laiskotellut Helsingissä tarpeekseni, juonut tuutinkia, käynyt suomalaisessa teatterissa, riidellyt ruotsikiihkoisten kanssa — sanalla sanoen: ollut kaikin puolin vapaa Apollon poika. Elämä oli ollut kuin paljasta mäenlaskua, rahapulat ainoana, säännöllisenä poikkeuksena.

Mutta kerran loppui alamäki; elämän tanner oli tutkintojen ja tutkintolukujen jyrkän ylämaan takana; ja sitä myötenhän kävi tie.

Maalle siis, hiljaisuuteen, lukemaan!

Sain asuinpaikan eräässä Hämeen vesirikkaassa pitäjässä — nimi on samantekevä. Se talo oli, niinkuin rekivirressä veisaamme, "järven rannalla punainen talo, ja valkoinen akkunan lauta". Isäntä, iältään pian neljänkymmenen, oli noita "hiljaisia maassa", joissa on jotakin nimettömän miellyttävää, vaikk'ei olekaan heidän sydän suussa eikä kieli hyvissä tuntumissa.

Emäntä — Esteriksi häntä isäntä puhutteli — taisi olla muutamaa vuotta nuorempi. Vaikea on sanoa, minkälainen hän oli. Ei hänellä ollut sormet täynnä kultasormuksia, kaksi vain vasemman nimettömässä, ei hän näytellyt joka ämmälle vaatevarastoansa, ei hän puhunut pahaa muille emännille piioistansa, eikä muillekaan ihmisille.

Näköään oli hän tunteen ihminen. Suurissa sinisissä silmissä kuvastui syvä sielunelämä; lempeys ja kirkkaus loisti hänen otsaltansa.

Oli niillä poikakin, kymmenkunnan vanha, sinisilmäinen, kiharatukkainen pieni veitikka, minun herttainen ystäväni.

Tämän perhekunnan yhteydessä olin liki puoli vuotta; ja muisto siitä heloittaa vieläkin valopilkkuna kuumeentapaisesta luku-ajastani.

Olin tullut isännän kanssa hyvinkin tutuksi. Iltasin istuimme tupakoiden ja jutellen. Hyvin usein jouduimme sielun-elämän alalle, ihmetellen tutkistelimme niitä monia ilmiöitä, joita elämässä olimme huomanneet.

Kun ihmettelin sitä lepoa ja mielentyynyttä, sitä varmaa vakuutusta, jota hänen puheensa ja elämänsä ilmaisi, niin hän sanoi, että se rauhan rahtunen mikä hänellä on, ei ollut taistelutta saavutettu.

Kerran toi hän minulle paksun paperivihon, sanoen: "Jos viitsitte tuon lukea, niin ehkä näette, kuinka meikäläisetkin taistelevat, kaipaavat ja toivovat".

Luin tuon vanhan paperin; kymmenen vuotta oli se ollut romun seassa, vanhassa kopassa.

Ehdotin hänelle, eikö sopisi toimittaa painoon tuota paperia.

Hän ei mitenkään tahtonut siihen myöntyä, sillä "mitäs metsäkulmalaisen mietteistä maailman luettavaksi on?"

Voitin kuitenkin hänen epäilyksensä.

Se oli kyllä hyvä, että hän suostui; mutta toiselta puolen saattoi kehoitukseni olla turhaa vaivaa, sillä ei ole takeita, saako *tämmöinen* kyhäelmä kustantajaa mistään.

Ainoan toivoni perustan siihen, että tämän kyhäelmän saattaa ymmärtää kahdellakin tapaa — aina sen mukaan kuinka kukin tahtoo.

Koettakaa siis kysymysmerkit onneanne; ehkä jostakin sydäimestä houkuttelette vastauksen, vastauksen, joka mahdollisuutena siellä on uinunut, vaan jäänyt tietämykselle kirkastumatta!

Varustaisin teidät piirtäjänne, Kustaa Uotilan nimikirjoituksella, mutta hän itse kielsi nimeänsä kirjan etulehdelle painattamasta. Antaisin teille, te kysymysmerkit, jonkin-moisen puolustuslauseenkin, mutta mitäs siitä kohtalonne valkenisi, sillä teidän piirtäjänne nimi on kirjallisuuden kilpakentällä yhtä tuttu kuin Uotilassa asuneen ylioppilaan nimimerkki Kah.

Kah [G. A. Heman].

I.

— Se on semmoinen rikkiviisas, se Pohjalammin Matti! Ja todella olikin Matti merkillinen mies, sen huomasimme me lapsetkin, vaikk'emme oikeen älynneet mitä isäni oikeastaan rikkiviisaalla tarkoitti. Koska Matin sen aikuisesta kuvasta vielä on muistissani joitakuuta piirteitä, niin panen ne paperille, päättäköön lukija, oliko Matin viisaus rikkinäistä vai eheää. Melkein naapurina me olimme, ei ollut kuin vähän matkaa mielestämme tuota metsäistä, kivistä polkua, joka takaha'an kautta vei Pohjalammin ahoille. "Virstaksi" me sitä matkaa puhuttelimme; vaan jos se virsta onkaan, niin se on suden juoksema, arveli moni, joka sitä oudoksesta sattui kulkemaan. Siellä Näätäkorven hallaisella kulmakunnalla asui

Matti torpassaan, josta teki päivän viikossa taksvärkkiä jalkasin ja talon ruualla.

Ei siinä torpassa paljon huoneita ollut; oli siinä pirtti, jossa oli sauhunsa viemätön muuri-paha ja yksi pieni akkuna — siinäkin kaksi ruutua tuohesta, ja toista kaksi viheriäisestä klasista. Vähän matkaa pirtistä oli sauna, joka myös teki riihen virkaa; tuonnempana vanha, puoleksi lahonnut olkilato. Mutta keskellä lastuista pihaa kasvoi komea pihlaja, ja saunan seinustalla kiemurteli humalista siintyneiden riukujen ympäri.

Siellä eleli Matti muijansa kanssa. Ja kun heillä ei ollutkaan lapsia kuin yksi tyttö, joka jo oli toisella kymmenellä, niin oli Matilla tilaisuus usein sairastaa "Laiska-Jaakon tautia".

Ensikerran eläissäni kävin Pohjalammilla noin rukiinleikkuun aikaan. Olin isältäni saanut varsin mahtipontisen toimen, piti viemäni "taksvärkkisanaa" Pohjalammille Matille. Matti ja isäni, näet, olivat saman talon alustalaisia, ja taksvärkkisana kulki tavallisesti torppari torpparilta hamaan takamaan äärimmäiseen perukkaan. — Ensimmäiseksi tervehti minua kanaparvi, joka samoili pirtin edustalla ja pyristeli höyhen-pukuansa tuulessa.

Astuttuani pirttiin olin kuin hölmö; ällistyneenä jätin hyvän päivän sanomatta, sillä niin toisenlaista oli siellä kuin meillä. Matin Kreeta otti juuri puuropannaa pesän suusta, tyttö teki kanoja varten puretusta kuppiin, ja nurkassa ammuu kirjava vasikka. Elokuun aurinko oli kirkkaudellaan tehnyt sen, että silmäni, kuten sanotaan, olivat jääneet pihalle. En siis varjokkaassa pirtissä oikein nähnyt, miten olla kuinka elää, seisahduin vaan oven suuhun, ja hölmömäisesti kyllä, "Jumalaakaan mainitsematta".

— No, Kustaa, mihinkäs vanha mies jäi, kuului Matin tunnettu ääni peräsängystä. Hän näkyi nytkin tekevän tavallista työtänsä, s.o. lepäävän. Levollisena soi hänen äänensä, vakavasti katseli hän noettuneisin orsiin. Hän oli tietysti tässä sekamelskassa kuni kotonansa ainakin.

Kun en minä osannut vastata mainittuun kysymykseen mitään, niin toisti hän sen vielä:

— Mihin vanha mies jäi?

Minä luulin hänen isääni tarkoittavan ja vastasin aatos-alta: Oli jo vähän myllynki puute, niin isä sanoi, että tarvitsis sitä mennä vaikka Korkiakoskiin koittamaan.

— Istu; mitäs teillä nyt jauhetaan, sanoi hän taas. Minä taisin punastua, sillä kasvojani tuntui kumentavan. Nälkiäisiähän isä myllyyn vei, sillä viime kynttilästä oli meillä ostoksessa oltu, ja kun vähän rupesi ruisvainiomme kellertämään, niin salavihkaa siitä ensi hätään vähän leikattiin. Imeliltä ne jauhot tosin maistuivat, mutta mitäs teki!

Mutta Matti se kyllä arvasi asian, hän vaan tahtoi kai minua vähän kiusottaa, sillä hän sanoi: taitaa olla vanhoja "laarin laasoksia"?

— Hm, vastasin minä epäileväisesti, sillä paha oli mielestäni valhetella paha tottakin puhua.

— Niin, samahan se on, jutteli Matti, millä vaan Hungerveltti näin uutisen rajassa, Uodin koukuissa kypälämäkeen ajetaan.

Enhän minä tuosta paljoa ymmärtänyt, istuin vain ovensuussa olevan kaljatynnyrin kupeella ja vaikenin. Totta huomasi Kreetakin minun tyhmyyteni, sillä hän sanoi, vieden puurokuppia pöydälle:

— Se meidän Matti mar osaa!

Sitten sanoi hän Matille yksitoikkoisella äänellään:

— Syö nyt vaan päivällistä ja menee siitä edes lyömään vähän saunapuita, että edes kylpöä saadaan; tekee nyt jotakin edes!

— Huokaus on oleva töiden väleillä, lausui Matti, katsellen yhä orsiin ja asettaen sanansa niin kirjakielen mukaisesti kuin ne tässä ovat kirjoitettunakin; hän muisti kai sanat niin jostakin lukeneensa.

Silloin ilmoitin minä taksvärkkisanaa tuovani huomiseksi.

Matti katsahti nurkkaan; siellä oli pari sylystä taskukellon suuruisia nauriita. Niistä siirsi hän katseensa Kreetaan ja sanoi: Kas kun et sinä olekaan vielä listinyt noita nauriinsommia?

— Kyllä mä he nyt listin, nuhahti Kreeta.

Matti ei sanaakaan enää vastannut. Hän meni ulos ja tultuaan oli hänellä kourassa norea koivunvitsa.

Älä hämmästy lukija, ei kertomus sulle vanhaa koti-kuria kuvaamaan rupea! Hän karsi ja kuori

vitsansa, ja minäkin totta kyllä pelkäsin pahinta. Vitsan tyveen sitoi hän langalla tukevasti kiini rohtimia tallaksi, otti sitten Kreetan rukinsarvesta sian-sääriluurasvaa, jolla voiteli tallan; latvaan pani hän silmuksen, josta hän asetti tuon uudenaikaisen aseensa oviseinässä olevaan naulaan riippumaan.

Nyt syntyi aviopuolisoiden välille seuraava keskustelu:

— Mitäs sillä teet?

— Se on palavitsa.

— Mitäs sillä teet?

— Kun sinä jätit nauriit listimättä.

— Hää?

— Niin vasikka saa tietysti nauriin kulkuunsa.

— Hm.

— Ja kun minä olen huomenna poissa, niin ei ole kuka palavitsan tekee sinulle.

— Soo, sanoi Kreeta; älyten asiaa kaiketi.

Minä ihmettelin; olin lähteä pois ja sanoin "Jumalan haltuun".

— Jumalan nimeen; niin, ota vanha mies mukaasi, sen kanssa on hyvä kulkea, sanoi Matti. En ymmärtänyt mitä myrkyn vanhaa miestä hän tarkoitti. Kotona sain sitten tietää, mitä hän tarkoitti ja Matin opetus painui syvästi mieleeni. Hyvästihän ne meidän väet ensin nauroivat, kuu heille puhuin jutun palavitsasta. Äitini virkkoi: se Matti on se rikkiviisas.

— Voi sitä Kreeta parkaakin sentään, lisäsi isäni.

Mutta se juttu ei siihen loppunutkaan.

Näyttää epäilemättä siltä kuin seuraava tapaus olisi sommiteltu eikä todenperäinen; tätä luuloa on vaikea lukijalta poistaa. Vakuutan kuitenkin, että asia on ihan tosi, uskottakoon se taikka ei. Asia oli näin: Seuraavana päivänä oli sekä Matti että isäni talossa taksvärkissä, ja äitini vei minun ja pienen veljeni Joutsenojan niitylle, hän kun sinne meni lehtiä taittamaan. Jo oli päivä kulunut puoleen; pikku veljeni makasi levollisesti pärekopassa, joka oli ripustettu ladon seinällä kasvavan kuusen oksaan, ja yksi hyvän-hajuinen lehtitaakka toisensa perään siirtyi äitini hartijoilta latoon. Ladon etehen seisahtui kerran äitini tähytellen kohti kultaista kotiamme, joka ei kaukana ollutkaan. Mitä ihmeen huijausta sieltä kuuluikaan? —

— Ai, ai nyt siellä on porsas päässyt lätistä irti ja on lapsen kimpussa, sanoi äitini.

Mutta onneksi näkyi lapsi päässeen aidan alitse ja nelijalkainen vihollinen jäi toiselle puolelle.

Tuokion kuluttua kuului aivan läheltä tuo kimeä huuhunta:

— Huni, huu, missäs Leena on, kuului ääni.

— Hu, huu tääll' ollaan, vastasi äitini jotenkin samalla äänen korkeudella.

Ja Pohjalammien Esterihän se olikin, joka hengähdyksissään saapui luoksemme.

— Tulkaa Leena kulta pian meille, puhua läähätti hän, vasikan meni nauris kulkuun, emmekä me osaa palavitsalla sitä pois ottaa.

— Niin onhan teillä palavitsa, sanoi äitini hymyillen.

— On, on, isä teki sen jo eilen varoiksi, riemuitsi Esteri, ja jatkoi surumielin: mutta ei äiti saa sillä palaa pois.

— Ei sitä pois otetakaan, sanoi äitini, vaan se painetaan alas.

Ja äiti meni Esterin kanssa, minä otin veljeni selkääni, ja lähdin kotia.

Onnellisesti saatiin nauriin pala alaspainetuksi. Vasikka, joka jo oli ehtinyt henkitoreisinsa, rupesi iloisesti ammumaan ja kirjaamaan.

— Se nyt oli ihmeellinen tapaus, sanoi kotia tultuaan äitini. Ja kummallinen se oli, mutta kuitenkin oli

se aivan tosi tapaus. Moni sen paikkakunnallamme kyllä todistaa. Ja juuri tuo "sattumus" on kehottanut minua tätä tapausta muistoon panemaan.

II.

Oli sunnuntai. Jumalanpalvelus oli jo päättynyt ja kirkkoväet vaelsivat kotiansa kohden. Olimme olleet kirkossa mekin, Pohjalammin Matti, isäni ja minä. Pakistessa siinä käydessä kaikellaista tuli puhe päivän "täkstistäkin", joka kirkkomiehille paraiten puheenaineeksi sopiikin.

— Mitäs meinasit, Matti, saarnasta? kysyi isäni.

— Tuima oli ja totuutta täynnä, vastasi Matti, ja niin se provasti ne sanansa paiskelee pitkin kirkkoa aina peräparven trapuille asti.

— Kyllähän se niin on, terävät ovat sanansa ja nasevat.

Vaiti oltiin taas vähän aikaa; hiki hatussa marssimme pitkin metsäpolkua kohti kotiamme. Kotvan kuluttua virkkoi Matti:

— Sinun tarvitsisi, Aatu, panna tuo poikakloppi kouluun, ei tiedä vaikka siitä vielä mitä tulisi, näyttäähän sillä olevan vähän "huntramänttiä".

Sydämeni sykähti kuullessani nuo hiljaisesti lausutut sanat; ihmeellinen taikamaailma nosti niissä sanoissa esirippuansa; oli mieleni hyvä siitä että minulla oli tuota "huntramänttiä". Ja tottahan sitä oli, koska Matti, itse Pohjalammin viisas Matti niin vakuutti.

En sentään ollut kuulevinaan koko puhetta, riipasin vaan ohimenessäni haavan lehtiä käteeni ja pureskelin niihin kirjokuvia. Mutta samassa koin olla niin hiljaa kuin suinkin kuullakseni, mitä isä sanoisi.

— Milläs niitä torppari kouluttelee, oli hänen alakuloinen vastauksensa.

— Pane nyt poika edes pitäjän kouluun aluksi, kehoitti Matti.

— Saishan sen sinne viedä edes pariaksi viikoksi.

— Mitäs hulluja puhut, sano edes pariaksi tärmiiliksi.

"Huntramäntti" ja "tärmiili", se on kouluoppia se, aattelin minä, noukkasin päivänkukan maasta ja rupesin terälehtiä nyppimään, aivan kuin ei olisi asia minuun ensinkään koskenutkaan.

Yhä edelleen keskusteli Matti ja isä koulun asioista, ja päätös oli se että Matti otti minun tutkittavaksensa.

— Kuule Kustaa, hän sanoi, mikä Sepeteuksen poikain isän nimi oli?

— Sepeteus, vastasin rohkeasti.

— Oikein, sanoi tutkijani, mutta kun Noalla oli kolme poikaa, Sem, Kam ja Jaahvetti, niin mikä sen Jaahvetin isän nimi oli?

— Totta kai se Noa kanssa oli, vastasin.

— No, jatkoi tutkijani, joka ei niin hevin tahtonut minua päästää, no, sanoi hän, mikäs se on, kun oli vesilukko, puuavain, vangit pääsivät vallallensa, takaa-ajajat kiini saatiin.

Minä punehduin, en ymmärtänyt, mitä piti vastatani. Isä katsoi minuun tutkivasti, kävelin kuin hiilten päällä; ja Matti se oli niin hymyilevän-levollinen.

— Etkö huomaa, auttoi hän, milloin sauvalla vedet aukenivat ja Israel kävi vetten keskitse — —?

— Silloin, keskeytin minä iloisesti, kun Mooses ojensi sauvansa meren yli ja punaisen meren vesi jakautui kahtia.

— Mistä sen olet lukenut, kysyi hän.

Yhdessä henkäyksessä luin minä: Biblianhistoriasta sisältävä sata neljä jutelmaa kodille ja koululle, jonka on koonnut Kristian Barth, autuuden opin tohtori, neljäs painos, kuvilla koristettu.

Voitonriemulla katsoin Mattia silmiin, ja hän virkkoi:

— Onhan sinulla huntramänttiä.

Ja päätökseksi ukkojen keskustelusta tuli, että minä olin pantava kouluun. Kun Matti Anongin tanhuan suussa, jossa tiemme erosi, meiltä jäähyväiset otti, niin pyyhki hän silmiänsä sinisellä nenäliinalla. Minusta näytti jotain kyöneen tapaista niissä kiiltäneen. Ilmoitin havaintoni isällenikin, vaan hän käski minun olla vaiti ja sanoi Matin hikeä vain kasvoistansa pyyhkineen.

Mutta ihmeellisesti se Matti minun kohtalooni osaa ottikin. Pertunpäivän huomenis, jolloin oli kouluun mentävä, oli hän taas meillä. Ja kylläpä tarvittiinkin hänen apuansa, sillä äitini käytännöllis-taloudelliset epäilykset olivat vähällä tehdä kouluunmenosta palttua. Vielä Matin aikana teki hän, (kunnan muija sillä) onnettomuuden prohvetaan virkaa.

— Kyllä siitä vielä musta sika Kustaan eväät syö, sanoi hän.

— Muista Leena, sanoi vakavasti Matti, että autuaalla on ilo lapsistaan.

— Pannaan nyt poika sinne edes koetteeksi, sanoi isäni.

— No, jos nyt koetettaisiin, myönsi äiti.

Päätös pantiin kuin pantiinkin toimeen, ja kouluun minä pääsin.

Sanotaan puhujan olevan hauskinta puhua itsestensä, ja myöntää täytyy minunkin, että kertomus sujuvammin seuraisi minun kouluretkeni kuin Matin metsäistä, jokapäiväistä polkua. Mutta kun en aiokaan tehdä kertomusta itsestäni vaan Matista, niin pyydän lukijaa unhottamaan pikku Kustaan. Saan kuitenkin sivumennen sanoa, ett'ei hänen huntramänttinsä niin runsasvarainen ollut, sillä usein kyllä on se hänet pulaan jättänyt. Jos siis Matti Kustaanpojasta suurta miestä toivoi, niin pettyihän äijäparka aika lailla; vaan jos hän toivoi poikanallikan, jota hän kouluun toimitti, kiitollisuudella häntä vastaisuudessa muistavan, niin luultiin hänen toivonsa tulleen täytetyksi.

Niin, kertomus kulkee Matin metsäistä polkua, mutta jättää myös monta aukkopaikkaa, jotka lukija itse hyväntahtoisesti täyttäköön.

Olin ollut pari lukukautta koulussa ja tiesin jo mikä "tärmiili" on: "huntramänttiä" ei minulle kukaan hamaan tähän päivään asti ole selittänyt, eikä kertomukseenikaan sen selitys luullakseni kuulu. Saanen toki sanoa vaan pikimältään, että sittemmin olen kuullut "jäkermäntti"-sanaa jotenkin samassa merkityksessä käytettävän.

III.

Oli taaskin elokuu, niinkuin monasti ennenkin. Kuhilaita oli ilmestynyt pelloille, nälkiäisiä leikattiin meillä niinkuin ennenkin: elokuun kuutamo-yöt olivat entistä herttaisempia, syyskuorreita pyydettiin ahkerasti taajoilla nuotilla, jotka olivat kangastuoleissa kudotut ja siis laittomat. Syksy teki tuloa nopein askelin ja riihiaika oli käsissä.

Sunnuntai-iltapäivällä tuli Matti meille, musta kankea partansa oli ajettu, ja omatekoisensa pitkävartiset saappaat oli hänellä jalassa; taniaiset, joita hän tavallisesti jalkineinaan käytti, olivat kai kesän kuluessa rikkuneet ja saaneet täysin palvelleina eronsa. Olipa Matilla vielä uusi nahkavarsi-piippukin suussa ja vaaleanlanta huopahattu päässä. Meidän väki ja minä aattelimme: no, mitähän Matin nyt mielessä lienee?

Siinä sitä istuskeli hän isäni kanssa ja tupakoi, äiti se askaroi ometassa, ja minä — niin minä en pirtistä hievahtanut, istuin vaan uteliaana muurinpenkillä jo odotin kuullakseni, mikä Matin asia olisi. Mutta eipä näkynyt hänellä olevan kiiruun kierää. Ehdotteli vaan isälleni, että "preistaisivat" vähän lauluakin. Selvää oli, että minun oli silloin asia mennä ulos, sillä saattoivathan miehet vaatia minuakin laulamaan, eikä se olisi ollenkaan ollut nyt hupaista. Menin siis ulos, kävelin vasikkaha'assa ja noukiskelin puolukoita. Mutta täytyipä siitä taas pirttiinkin tulla. Laulu oli loppunut, ja minä pelkäsin, ett'eihän vaan Matti jo ole asiaansa puhunut!

Ja pamahtihan vihdoinkin; Matti sanoi tulleensa siihen päätökseen, että "kauppa se auttaa eikä kalavesi". Olisihan sonnimullikkakin vietävä H:linnaan, ja sopisihan silloin olla vähän muutakin rattailla, niinkuin voita, joku lampaankerä j.n.e. Ja olihan jo voitakin ostettuna parikymmentä leiviskää, kolme lampaan kerä ja muutama pari pulskia metsoja. Mutta kuu on monta lajia tavaraa, niin saishan olla useampi myyjäkin, vaikka tosin juuri yksikin toimeen tulisi. Kreeta raukka oli vähän semmoinen ja tämmöinen, "plikasta" taas ei vielä ihmiseksi ollut, ja sentähden Matti nyt pyysi, jotta minä, joka osasin muka kirjoittaa ja ymmärsin pännärätinkiä, menisin mukaan; eihän tuosta reisusta palkka niin suuri olisi, mutta olisihan ruoka ja saisihan vähän maailmaa nähdä.

— Kyllähän poika mun puolestani mennä saa, sanoi isäni maltillisella tavallansa.

— Eikä minunkaan puolestani estettä ole, lisäsi äiti.

Ja matkaan piti lähteä huomen aamulla, päivän koittaessa.

Enkä minä suinkaan sinä yönä paljoa maannut. Illalla tervasin ja rasvasin saappaani, jotka isä nosti piittahirrelle, äiti se ei koko yönä silmänsä tyynyyn pannut, sillä hänellä oli tuo tukala seikka selvitetävänä, mistä poika housut saisi, sillä entiset, ainokaiseni olivat tilassa, joka ei minkään-päivästä arvostelua sietänyt. Ja puuttui takki-siekaleesta nappia pari kolme — —. Valvoinkin kilpaa äidin kanssa katsellen hänen työnsä menestystä; mutta uni voitti vihdoinkin, ja rikas-unelmaisen levon perästä kun nousin, oli "univormuni" varsin valmis. Isän parkkumiset olivat muodostuneet minun ala-ulottimieni mittaisiksi. "Harasoo", huusi isä leikillään, nähdessään minun uljaasti kiinnostavan viimeistä takkini nappia. — — Mistähän se Matti nyt on rahoja niin paljon saanut, tuumaili meidän väki, mutta eihän se meidän asia ollut. Ehkä oli löytänyt aarnihaudan Tonttu-kuusen juurelta, jossa juhannus- ja pyhäinmiesten-yönä usein oli tulenliekkiä nähty. Mutta pian kuului nuhinaa ulkoa. Siellä Matti sitoi hevostansa veräjän-pylvääseen, ja Kreeta kiipesi "plikin" kanssa alas kuorman päältä, pian olivat he pirtissä; ja vähän vielä pakistuamme lähdimme neljässä hengessä Hämeenlinnaa kohden. "Kailu" — se oli härkämullin nimi — oli sidottu ratasten perään, Matti ja minä istuimme korkean voitiinun kannelle, taakse, vähää alemma istui Kreeta, mutta Kailun marssia kiihoitti pihlajaisella raipallaan "plikka". Ja liikkeelle panevana voimana oli meillä Matin viime pääsiäis-markkinoilla ostama Valko. — Ja niin sitä mentiin että kangas kajahteli pyöräin kolahduksista.

— Hai hevonen, sano Krooperi kuttua, äyskäsi Matti ensimmäisessä alasmäessä, ja silloin kalahti vähäsen aisassa oleva "kurjerikello", mutt'ei sitä sentään junanvauhdilla kiidetty, se oli varma; sitä eivät olisi myöntäneet Valko-rukan kankeat luut, vaikka Kailu olisikin juoksu-marssiin suostunut.

Mitähän tästä vielä tuleekaan, aattelin. Mutta eteenpäin aina sentään mentiin ja sanottavitta seikkailuita ehti matkue päivän laskiessa ensimmäiseen yöpaikkaan. Siellä katseli emäntä porstuan ovelta tuloamme ja virkki itsekseen, mutta niin kovaa, että sen mekin kuulimme:

— Mikääs mustalais-joukko tuolta tulee?

— Näkeehän sen päältäkin, mitä väriä me olemme, vastasi Matti.

Minunkin oli suuni auki sanomassa jotain, mutta jätin sanomatta, sillä pelkäsin vihoittaa emäntää. Aioin sanoa: itse sinä mustalainen olet, arvelen tämän kohteliaisuuden kylläkin hyväksi todistukseksi "huntramäntistäni". — Yösiän saimme, vaikka vuode ei kaksinen ollut, honkainen permanto vaan ja toisilla pitkä ja leveä penkki.

Ilta-aterian toimitti Kreeta eväsmakkomme kannelle, vähä-sanaisena kuin ainakin. Ja pian oli kuiva, yksinkertainen ateriamme syöty. Väsyneitä kun olimme, sillä rattailla istuminen väsyttää — ja olimmehan vuorottain kävelleet Kailun kantapäillä kukin — niin pian nukahdimme, enkä minä ainakaan herännyt, ennenkuin kuulin Kreetan nyhkivän ja nuhisevan: nous' ylös poika jo, nouse vaan, että päästään menemään. Kun minä sain itseni matkakuntoon, tuli Matti jo ulkoa; hän oli ollut hevosta valjastamassa.

— Nyt on minun silmäni käännetty, taikka on Valko muuttunut piruski, hän sanoi pirttiin tullessaan filosofin levolla.

— No, kuinka niin sitten, kysyi korttierin isäntä.

— Johan nyt vallan hassuja puhuu, nuhahti Kreeta.

— Onko hevonen noiduttu, tutkasin minä.

— Vielä se majassa kuului syövän, kun kukon laulamalta ulkona kävin, muistutti emäntä.

— Ja kuuluihan päristys pirttiinkin, kun ma ylös nousin, nuhisi taaskin Kreeta.

— Niin, kyllä se syö ja päristää vieläkin, mutta eilen se oli valkea kuin lumi, tänään se on musta kuin syösi, selitti Matti.

— Silmät on käännetty Matti, on vissisti, vakuutti Kreeta innostuksella.

Ja sitte mentiin katsomaan miehissä, mitä pirun ilveitä pihalla olisi. Kreeta kumminkin oli varovaisin kaikista, hän käänsi vasemman sukkansa nurin, sillä siten sanoi hän silmänsä näkevän asiat oikein.

Eikä asia katsomisesta valjennut, ei valjennut hevonenkaan, musta se oli, ja kiiltävän musta sittekin.

— Onkohan joku vaan luvatta hevosta vaihtanut kanssanne, sanoi isäntä miettien.

Ruvettiin siinä miehissä hevosta katselemaan. Samanlainen oli se kooltaan ja ryhdiltään kuin Valkokin, ja olihan vasemmassa takareidessä metsän elävän hampaansijakin, ja oikeassa etupolvessa patti juuri niinkuin eileiselläkin juhdamme; vielä tuo harvajouhinen tyyppihäntäkin oli aivan eileisen näkönen.

— Tuo nyt on ihmeellisempää, kuin se "ihmeellinen unikirja", joka oli Lukkarin Heikulla plakkarissansa vaalissa ollessaan, jupisi Matti.

Hevosta tarkastettiin kaikin puolin. Matti silitti sitä vasta karvaa, ja katso, ihme ja kumma! Karva oli juuresta valkeaa, päällä vaan, sanoi Matti, oli ohut "lakieraus", joka pian mustasi silittelijän kädet mustaksi.

— Kenen uuspeilin töitä lienee teko tällainen, uteli Matti.

— Kenenkäs muun kuin Himmeliinin, arveli isäntä. Minkä Himmeliinin, kysyi Kreeta, mutta Matti oli totinen ja raappi korvallistaan.

— Sehän se näillä paikoin on maalarinvirkkaa pitänyt, selitti isäntä ja kertoi, miten suuri "hunsvotti" tuo Himmeliini oli. Hän oli kulkenut maailmat halki maalaillen ja koirankuriansa harjoitellen. Hän oli ollut hämäränaikaisilla majatalossa ja juuri silloin oli hän mennyt pois kuin me taloon tulimme, vaikk'emme me häntä huomanneet. Arvaten oli hän kylän poikaparven kanssa liikkeellä mallassaunoja myöten sulkemassa ja tehnyt meillen tuommoisen kepposen.

Mutta Matti oli ihmeen levollinen, hän näytti asiaa pitävän vaan pilanomaisena. Ei siinä siis sen pitempiä puheita pidetty, lähdettiin taas menemään. "Plikka" ajoi ensi vuoron Kailua, Matti istui minun kanssani voitiinun päälle ja Kreeta asettui entiselle paikalleen. Eilen oli matkue pysynyt erinomaisen hiljaisena; Kailu vaan oli silloin tällöin huutanut, että kangas vastasi. Mutta tänään olivat matkueen järjestisetkin osakkaat äänellisempiä.

— "Hoi, hoi", huuteli "plikka" tavan takaa.

Ja ainakin virstan matkan lauloi Kreeta hiljaan:

Oleppas verrattava klasiseen kaappiin,
Eipä se loukkeita sallikaan;
Oleppas verrattava paperiseen paattiin,
Eipä ie veden pääll' pysykään vaan.

Ja kun tämä laulu oli tarpeenmukaisesti otettu useempaan kertaan, niin sitten hän alotti uuden laulun. Isäni oli joskus puhunut, miten Kreeta väliin rupesi laulamaan "omiansa", semmoisia hyräilyjä, joita ei ollut virsi- eikä muissa kirjoissa. Sellaista hyräilyä piti hän nytkin; Matti siitä ei näkynyt paljoa piittaavan, enkä minäkään sitä osannut juuri minään pitää. Pysähtyi siitä mieleeni joku sananen, ja koitan jotakin muistella tuosta kummallisesta hyräilystä vieläkin:

Mistä toitte tyttörievun,
Kusta kurjan kuljetitte?
Tuolta toimme tyttörievun,
Tuolta kurjan kuljetimme
Ihanaisen nurmen takaa,
Kauko niityn kainalosta.
Hei, lallallaa; ja kauno niityn kainalosta.
Miksi toitte tyttörievun,
Tänne kurjan kuljetitte?
Toimme tänne tyttörievun,
Tänne kurjan kuljetimme,
Kouluhun kovan elämän,
Orjan työtä oppimahan

Itkun alhossa alati.
Ja milloin ja milloin ja milloin
Tuska se nimetön loppuu,
Tauti se kalvava taukoo?
Ja milloin ja milloin ja milloin
Mun saatatte onnelan maille
Ja kultasen hongiston helmaan?
Ja milloin ja milloin ja milloin
Viette taasen tyttörievun,
Täältä kurjan kuljetatte
Ihanaisen nurmen taakse,
Kauno niityn kainalohon,
Metsän neitsyen salihin,
Sinipiian kartanohon?
Ja milloin ja milloin ja milloin?

Olipa se mielestäni kummallinen laulu. Eikä se siinäkään kaikki ollut, vaan pitkältä sitä kesti, vaikk'en minä sitä kaikkia muista. Sittemmin olen arvellut, että noinkin niitä kansanlauluja kai yleensä syntyykin. Joku, jonka povessa laulun hetteet herkästi heruvat, laulaa ensin ilmi tunteensa, toinen kuulee ja laulaa uudestaan mukailien vähän omaan malliinsa; ja vihdoin on tunteen onnistunut löytää kaivatut sanat, jotka verraten täsmälleen vastaavat sen sisällisyttä; ja silloin on yksityisen sydämenpurkaus noussut kansanlaulun arvoon ja kulkee valmiiksi lyötynä, käypänä rahana. Oli kuinka olikaan, Kreeta se oli taaskin laulanut omiansa. Nyt olin omin korvin saanut sen kuulla. Minua, poikanulikkaa ei hän ollut karttanut, vaan antanut "lapsellisuudellensa" matkan ratoksi vähän vapautta, vaikk'ei hän juuri ihmisten aikana "lauluille ruvennut".

— Tuommoisia se meidän muija usein laulaa, sanoi Matti äänellä, jonka leikillisuus tuntui niin surumieliseltä.

— Mistäs te Kreeta sellaisia lauluja olette oppinut, uskalsin minä kysyä.

— Mistäs minä niitä olen oppinut, toisti hän ja lisäsi melkein puolustavaisesti: tuleehan sitä joutessa jotakin mieleen.

Ja niin me kaikellaista pakisten yhä lähenimme Birger Jaarlin kaupunkia. Matilla oli tilaisuus osoittaa "osaavaisuuttansa" useinkin matkan kuluessa. Niinpä tuli meitä vastaan Looterin Mikko. Hän oli meidän pitäjästä ja näytti olevan tuttu Matin kanssa.

— Hyvää päivää, sanoi hän.

Vastauksen asemasta tirkisteli Matti eteenpäin, taakse, oikealle ja vasemmalle ja viimein korkeuteen, lausuen valittavalla äänellä: ei erittäin, vaan pilvess' on.

Huuli vempallaan ajoi Mikko eteenpäin.

Matti oli oikullinen, hän vaati tervehdykseksi tuon täysinäisen lauseen: "Jumal' antakoon hyvää päivää". Ja kun joku häntä näin tervehti, oli hän valmis vastaamaan "Jumal' antakoon". Itse hän vastaantulijalle lausui tavallisesti: "Jes' auks"!

— Mitäs kuuluu, kysyi eräs talonmies, joka portinvajassa seipäitä teki ja joka vanhana tuttuna rupesi Matin kanssa pakinoille.

— Ratasten ratinaa, oli vastaus.

Talonmies katsoa muljahutti alaspäin, sylki kouraansa ja rupesi uudestaan seivästä veistämään.

Näin oli Matilla aina joku viisas sana sanottavana oudolle ja tutulle. Hänen suunsa meni kummalliseen hymyyn aina kun joku hölmistyneenä seiso i hänen edessään. En ymmärrä, mikä Mattia asiassa oikein huvitti, oma viisautensa vai muidenko tuhmuus. Luulenpa melkein, että hän piti ihmisiä yleensä narrina, joille ei huolinut totista sanaa tuhлата. Kenties hän piti elämää selittämättömänä ilvenäytelmänä, jonka sopusointua ei saanut totisuudella häiritä. Kenties oli Matti parka viiden kymmenen elinvuotensa kuluessa tullut huomaamaan, että totinen naama ja juhlallisen painava puhe usein kyllä on yhtä paljon, "todellista totuutta" kuin Matin tallukat ovat samettia. Kukaties? Paras on, sanoi Matti kerran isälleni, heittää leikiksi, kun täysi tosi näyttää tässä mailmassa olevan niin vörpaskatun pilanpäiväistä ja naurettavan hassua.

Eikä saanut Mattia matkallamme ymmälle juuri mikään. Kävi tosin vielä kerran nolosti ennenkuin H:linaan pääsimme. Kuljimme juuri kapeaa, kivistä ylämäkeä. Arvellen, aprikoiden astui Valko jyrkkää

mäkeä, vinkkuroiden toiselle ja toiselle puolen niin paljon kuin leveys antoi mukaan. Vastahakoisesti ja päättänsä ravistellen mennä jupasti Kailu, ja suloisessa rauhassa astelimme 4-henkisenä takajoukkona me kaksijalkaiset. Ja olimme aivan nousemassa mäen harjanteelle, kun toiselta puolen kuului melkeä melu. Ensiksi sai tällä kertaa suunsa auki Kreeta.

— Voi, voi Matti, johan sieltä tulee koko kruunun transportti! Matti juoksi kyllä kuormaa hoitamaan, mutta hui, hai, siinä se jo oli nelihevosen "roikka" aivan suutasuksin mustaksi-muuttuneen Valkomme kanssa, ja samassa silmänräpäyksessä oli rattaamme pyörä tarttunut trossivaunuihin. Ajajat, jotka olivat Venäläisiä sotamiehiä, huusivat ja huihtoivat käsillensä.

— Muschik, durak, biergele, padi, kuului joukosta.

Matti koki irroitaa rattaitaan, iski silmää venäläisille ja lausui tuttavanomaisella äänellä: maltsiis, maltsiis!

Mutta siitäkös harmaatakit vaan pahemmin suuttuivat; he ropsasivat ruoskallansa Mattia kerran ja hevosiansa useammin; voimallisesti reuhtasivat silloin kruunun pulskeat juhdat; ja pyllähtipä korkea kuormamme ojaan, aisain päät katkesivat, satulavyö meni poikki, Valko kaatui kellellensä, kuin ammuttu, lampaan kerit ja metsot mätkähtivät huiskin haiskin maantielle. Ja päälle pääteeksi marssi trossivaunujen perässä pitkän pitkä jono harmaatakkisia sotamiehiä. Niistä otti yksi "sutiparta" (kuten Kreeta häntä sittemmin karahteerasi) satulan painettinsa nenään, kantoi sen mäen alle, ja heitti vihdoin tien viereen. — Ei se veitikka huolinut vaikka Matti huusi minkä jaksoi: prasai prat, nietu ropoti satulaa; ja nauroi se lurjus vaan isoon ääneen kun Kreeta kiukkuisena huuteli: ä! molot, ann' pois satula, harasoo, rakkar! — —

Kun minä olin tuonut satulan takaisin ja yhteisin voimin olimme saaneet kuormamme rattaille ja taas pääsimme entiseen järjestykseen, päivitteli Kreeta: voi herrainen aika kun ne pärmänttäs meitä! Minä kysyin Matilta, mitä hän Venäläisille sanoikaan, koska ne niin suuttuivat. Matti selitti lyhyesti tarkoituksensa olleen sanoa: "maltas nyt, kyllä tässä selittää"; vähän hätääntyneenä oli hän tämän lauseen kuitenkin venäjäksi tulkinnut väärin, sanoessaan: maltsiis, sillä se on niin paljon kuin: pidä suus' kiini. Hänen olisi pitänyt sanoa: pokatii, pokatii, mutta eihän se siunattu sana silloin tullut hänen kielellensä.

— Se Matti maarian osaa, ihaili Kreeta.

— Mutta rientää sitä täytyy, ehtiäksemme ajoissa kaupunkiin; hoi Valko, hoi Kailu, hoi! Ja niin sitä mentiin askel askeleelta ja tultiin iltahämärässä Myllymäen kautta Hämeenläänin pääkaupunkiin, tultiin maalatulla hevosella ja maalaamattomilla rattailla. Ja kun Pohjalammun rikkiviisas Matti ja hessahtanut Kreeta ovat "plikkansa" ja "puukhollarinsa" kanssa kauppias G:n luona saaneet oivallisen majapaikan, niin jätämme heidät lepäämään ja huomisen päivän kauposta uneksimaan.

IV

Aamalla menimme varhain torille, ja kauppa kävi noin tavallisesti. Lampaan kerit saatoimme, Matti ja minä "ryssän kasarmille", sillä sinne vei meidät ostaja perässänsä. Ja siellä vasta Matin arvo minun silmissäni eneni. "Piet kopeik, nada nietu", soi vielä kauan jälkeensä korvissani kaikuna hänen keskustelustaan. Mutta hauskin kaikista oli voikauppa. Nauloittain ensin myyskentelimme, ja hyvä oli hinta, kuten Matti minulle kuiskasi. Ja kylläpä olikin muijia ympärillämme.

Viisaasti oli Matti säälinyt osan voita pieniin pyttysiin ja rasioihin, ja ne ne paraite kaupaksi kävivät. Matilla oli täysi työ kaupan hieromisessa ja punnitsemisessa, minulla "kasöörin-virassa". Kreeta se parhaasta päästä silitteli ja ruokki Kailua, "plikka" hän taas ihmetellen silmäili vilkasta elämää ympärillensä.

— Mistä isäntä kotosin on, kysyi eräs "matammi" sävyisästi, hän oli mielestään kai aivan höyli ja alhainen, koska hän "moukan" kera pakinoihin puuttui.

— Minä olen sieltä rikkaasta Arapiijaasta sen suuren Ananiaksen poika, ja olen perheineni tullut tuomaan hengenelatusta teille, te Hämäläiset, lausui Matti saarnaavan juhlallisella äänellä.

Siitäkös muijat ällötteleämään. Toiset vihdoin rupesivat nauramaan, yksinkertaisemmat päivittelemään, että missä kaukana se semmoinenkin maa lienee?

Vähitellen kerääntyi väkeä kuormamme ympärille yhä enemmän. Eräs lihava möhömahainen teurastaja katseli Kailua, miehet silmäilivät Valkoa, muijat Kreetaa, "plikkaa" ja minua. Onneksi eräs "porjari" osti voimme kaikki "trossikaupassa", ja kun tiinu oli tyhjennetty porjarin rattaille, oli meillä vähäsen hengenvedon aikaa.

— Onhan teillä maalattu hevonen, ivaili eräs joukosta. Ja todella rupesi hepomme karvan äpäpäkiilto silmiin pistämään. Satula-vyön ja aisain kohdalta oli kiiltävä musteus harmaantunut liankarvaiseksi, ja kun Valko oli matkalla vähän hionnutkin, niin oli hiki häirinyt maalauksen sopusointua.

Mutta ei ollut Matti millänsäkään; juhlallisesti vastasi hän vaan:

— Jahkama pesen sen seitsemän kertaa Niilin virrassa, niin kyllä tämä juhta on valkea kuin lumi.

Uusi kummastus kaupunkilaisissa. Aika rikkiviisas, tuumasi joku.

— Kas sitä uuspeiliä vaan, lisäsi toinen.

— Ei, maar se mies olekaan ensikertaa pappia kyydissä, jatkettiin joukossa.

Tällä välin oli lihava teurastaja kävellyt useampaan kertaan Kailun ympäri, mittailut sitä silmällänsä, kourannut sen niskaa ja sanoi vihdoin:

— Viisitoista ruplaa, ottakaa pois.

— Ei, vastasi Matti levollisesti.

— Ei, huusimme toiset yhteen ääneen.

— Kaksikymmentä, lisäsi teurastaja.

— No, olkoon menneeksi, soronoo, myönsi Matti.

— Tulkaa saattamaan mulli meille, saatte rahat, toimitti teurastaja. Ja nyt piti Matin lähteä, hän jo irroitti marhamintaa ratasten perälaudasta, ja rupesi hinaamaan Kailua perässänsä.

Mutta nytpä välkähti Kreetan silmä, joka tavallisesti oli niin välinpitämätön ja unelias. Ja samassa ilmaantui siihen jotain märkää, hän kun surullisesti katseli tepparoivaa Kailua. Viimemainittukin käänsi päänsä emäntäänsä kohden, katsoi tylsällä silmällään häntä ja urisi alakuloisesti. Silloin ei Kreeta enää ollut alallaan, muutamalla askeleella oli hän kiini Kailun kaulaimessa ja sanoi pontevuudella, jota ihmettelin:

— Ei, Matti, Kailua myydäkään, minä en saa sitä luonnoltani.

— Älä nyt hassuttele, Kreeta, nuhteli Matti.

— Hassuttelen taikka viisastelen, vastasi toinen, mutta jos Kailu myydään, niin myydään minäkin.

— Kukahan sinusta äyriäkään edes antaisi, hymyili Matti.

Mutta lihava teurastaja oli kiivas ja kiukkuinen; hän sanoi pitävänsä kauppansa, vaikka pataljoona ämmiä kynsin, hampain sitä estäisi; ja tulisesti tarttui hän marhamintaan ja aikoi viedä Kailua muassansa. Mutta ei se niin helposti käynyt, se tepasteli, mylvähteli ja ramisti jyrkää otsaansa niin, että lihava teurastaja pyllähteli marhaminnan päässä.

— Lyö selkään maanmies, kiljasi hän.

Mutta samassa huutaa Kreeta: Kailu seh, tul' juomaan tul'! Ja kun Kailu tämän tunnetun äänen kuuli, ravisti se päätänsä entistä voimakkaammin ja tehden muutaman riemurikkaan hyppäyksen oli se emäntänsä sivulla. Ja kun teurastaja uudestaan sitä lähenei, pullisti se silmänsä, painoi päänsä polviensa vastaan, mylvi niin raivoisesti, ett'ei teurastajan tehnyt mieli enää tarttua siihen. Kailu parka kai haisti härkäin-surmaajan olevan tuossa miehessä. Aivan kuin tahtoen puolustaa itseään ja emäntäänsä seisoi se Kreetan vieressä tuumaakaan eteen tai taakse siirtymättä.

— Ottakaa hyvä ystävä tää juusto kaupan-rikkojaisiksi ja menkää Herran rauhaan, sanoi Kreeta teurastajalle tarjoten hänelle oivallisen juuston.

— Mutta emmehän suinkaan Kailua kotia vie, tuumasi Matti.

— Viedään nyt Matti, viedään, maanitteli Kreeta ja lisäsi surunsointuisella äänellä: muuten minä kuolen ikävään.

— Onpa tuo hassu muija, kun eläintä noin suree, kuului väkijoukosta.

— Näyttää olevan hessahtanut, huomautti toinen ääni.

— Muijain kanssa riidellä ja vasikan kanssa kilpaa juosta on yhtä hyödyttöä, mutisi Matti ja sanoi teurastajalle: tämä eläimen elämäkerta on kummallinen; muija on sen pienestä kasvattanut: mutt'en luullut sen noin siitä kiini pitävän. Taitaa olla paras, kun muija saa viedä Kailun kotia, menköön siis kauppa rikki.

— Senkin moukat, jupisi teurastaja ja asteli toisaalle. Matti taas otti ohjokset käteensä ja ajoi korttieriin.

— Onpa tuo Kailu oikein ihmeellinen eläin, tuomasin minä.

— Niinhän se on; ja tällä kertaa en tahtonut Kreetan mieltä loukata: kenties hän sentään on oikeassa.

— Tää matka on ollut moniloppinen, sanoi.

— Niin poikaseni, olemme nähneet ihmisiä monenmoisia. Minuahan äsken puhuttelivat rikkiviisaaksi ja Kreetaa hessahtaneeksi; mutta näyttääpä minusta kuin olisi noissa ihmisissä itsissä paljon hessahtaneen ja rikkiömän vikaa itseksinkin.

Sitä puhetta en silloin ymmärtänyt, jälestäpäin olen usein miettinyt, mitä Matti lienee tarkoittanut.

Ja niin me menimme korttieriimme.

Vähän vielä ostoksia tehtyämme, lähdimme kotia kohden. Hevosemme harmaantui harmaantumistaan, sillä koko matkan sataa lillutteli hienoa usvaista syyssadetta.

V.

Olen kertonut Hämeenlinnan matkastamme kylläkin laveesti, ensiksikin siitä syystä, että "rikkiviisaan" ja "hessahtaneen" — Matin ja Kreetan — kuvat juuri tällä matkalla piirtyivät varsinaisesti muistiini. Lukija kyllä — jos hän olletikin arvostelija on — saattaa muistuttaa, että tämä muistelmani koko laeva pohja ei sisällä syitä eli vaikuttimia kertomuksen kehkeytymiseen, ja on siis oikeastaan tarpeeton. Pyydän kuitenkin muistuttaa, että *elämä*, ikävä kyllä, on usein kokoon pantu satunnaisuuksista, ja enhän yritäkään kirjoittaa muuta kuin "muistelmia", sellaisinaan kuin ne muistissani vielä ovat säilyneinä.

Niinpä nytkin täytyy ikävällä mainitani, että erkanin joksikuksi ajaksi muistelmaini päähenkilöistä, enkä siis ole tilaisuudessa enemmältä seuraamaan tuota "rikkiviisauden" ja "hessahtaneen" mielen omituista, jokapäiväistä runollisuutta. Asia oli, näet se, että Matin hartaista kehoituksista isä taaskin toimitti minut pitäjän-kouluun. Mutta enpä ollutkaan meidän kulmalla enää ainoa oppilas, sillä Pohjalammun Esteri oli siellä myös. Olen nimittänyt häntä tavallisesti "plikaksi", hänen vanhempainsa puhetapaa seuraten. Eikä hän minulle ollutkaan muuta kuin "plikka", se on olento sellainen, jolla ei muuta merkitystä ollut kuin että hän oli "plikka", ja jonka nimi oli yhdentekevä, sillä "plikka" hän kumminkin oli. — Mutta koulussa rupesin huomaamaan, että tuolla "plikalla" oli "huntramänttiä", ja vieläpä enemmän kuin monella pojalla. Yleensä elelivät pojat ja tytöt alituisella sotakannalla, erittäin senkintähden, että me pojat saimme tavantakaa "patukkaa", jota vastaan tytöt eivät milloinkaan, ainakaan minun aikanani, sen kanssa tuttavuutta saaneet tehdä. Pidimme opettajaamme siinä kohden vähän puolueellisena, jos kohta myönsimme, ett'ei nuo "plikat" juuri sellaista uskalla tehdä, mistä patukkaa ansaitsisi. Mutta palatakseni Esteriin, niin oli hänessä muutos tapahtunut. Noki oli kasvoilta kadonnut, vanunut lianharmaa tukka oli suoriutunut kauniiksi keltaiseksi palmikoksi; ja Hämeenlinnasta ostettu sinikukkainen karttuuni oli saatu sieväksi hameeksi, niin että monesti kyllä aattelin itsekseni: ei tuo Esteri sentään hullumpi ole. Tuosta hämärästä yleiskäsitteestä "plikka" oli hän minun silmissäni jo käynyt yksilöksi, Esteriksi, ja rupesi käymään sellaiseksi yhä enemmän. Ja niin sitä käytiin koulua se lukukausi. Minä, joka olin vanha oppilas, sain jo kirjoittaa kivitaululle, Esteri taas istui muiden vast'alkavien kanssa "santapenkin" ääressä kirjoittamassa. Puikolla sai hienoon hietaan kyntää kirjaimia opettajan tekemän "merkkipuustavin" mukaan, ja vähällä vaivalla oli hieta taas yhtä sileä kuin ennenkin.

Mainita sopii, että parin viikon kuluttua, jolloin minäkin sain luvan kirjoittaa "paperin päälle", Esteri siirrettiin "santapenkkiläisten" joukosta "taululle-kirjoittajain" parveen.

Ja niin sitä edistytettiin edelleen. Lukukauden lopulla kirjoitti Esteri paperille niinkuin minäkin. Opetustapa oli kyllä sellainen vanhanaikuinen, josta ei nyky-ajan kasvatustieteilijät suinkaan maksaisi "mätää munaa", mutta aina sitä sentään vähän opittiin. Varsinainen opettajamme oli kunnianarvoinen pitäjän-apulainen, mutta harvoin se itse koulussa opetti. Hänen sijassaan oli "sähtörinä" heikko nuorukainen, joka oli käynyt tätä samaa koulua "viisitoista termiiliä" ennenkuin tähän arvoon oli kohonnut. Eikä se opettaja huonompia ollut sekään. Siunaan minä aina hänen muistoansa. Kalvama tauti kuuluu hänen sittemmin vieneen läpi viimeisen "äksaamelin" ikuisuuden korkia-opistoon. — Tosi kyllä, kurin laita oli vähän niin ja näin; opettaja olikin kuin oppilaista ensimmäinen, mutta kyllä me silti hänelle arvon annoimme. Ja aina siitä sydän vähän pappaloitsi kun aamusin kukin vuoromme menimme hänen pöytänsä luo, kumarsimme ja kuulustutimme läksymme; ja mieli oli paha peräti, jos läksy takasin annettiin. Ihmeellisenä tapauksena koulun historiassa mainitsi "sähtöri" sen tosi-asian, ett'ei Pohjalammin Esteri ollut koko "termiilin" kuluessa kertaakaan saanut läksyjänsä takasin. Tämä ilmoitus, sepä silmissäni yhä kaunisti Esteriä; eikä toisin ollut, ett'ei toiset tytöt ruvenneet häntä kovin kadehtimaan.

Kun maat ja mantereet olivat valkean vaippansa saaneet, kun jo hartaasti odottelimme "äksaamelia" ja sitä seuraavaa joulua, sanoin Esterille, kuullessamme kouluun soitettavan ja lapsijoukon meluten juoksevan sisälle kouluhuoneeseen:

— Kohta tämä koulu loppuu taas.

— Niinhän se loppuu, hän vastasi.

— Täällä on ollut niin hauskaa, sanoin.

— On kyllä.

— Minun tulee niin ikäväni.

— Mitä?

— Kaikkia ja erittäin sinua.

— Taitaa minunkin tulla.

— Käytkös joulun pyhinä yhtään meillä?

— Saa nyt nähdä.

— Minä tykkään sinusta niin paljon, sanoin arkamielisesti.

— Hyi, mitäs semmoisia puhut, Kustaa, sanoi hän, lopsahutti minua märällä tumpillaan suun päälle ja juoksi aika hampua sisään.

Vähän alakuloisena menin kouluhuoneeseen, istuin paikalleni ja katsoa tuijottelin kirjoihin.

— Mistäs Mäkelän Kustaa nyt niin jupiintunut on, kysyi sähtöri.

Minä en vastannut mitään, olin vaan vaiti ja katselin alaspäin. Mutta Esteri se sinä päivänä kiitosta sai runsaasti; ja minua se jotenkin harmitti. Ja vielä enemmän tunsin itseni hyljättyksi, kun päivällisaika tuli. Toiset söivät, näet, päivällisensä koulussa ja me, joilla oli lyhyt matka korttierimme, tulimme tavallisesti koululle heti kun päivällisemme olimme syödä hitkaisseet. Kun minä tulin sisään, istui Pohjalammin Esteri tyttöin piirissä valkean edessä ja kertoi satua "köyhästä Matista ja pohatta Matista", ja hartaasti kuunteli häntä toiset.

En ollut kuulevinaankaan koko juttua; luin vaan ahkerasti muka läksyäni. Tokasin kuitenkin viimein:

— Mitäs se Pohjalammin "plikka" siellä valehtelee?

Mutta kas nytkös epäsuosion yleinen murina kuului vastaani. — "Pidä suusi kiini, jukopää, jurri, visapä", ynnä monta muuta kunnia nimeä kuului minulle, ja täytymys oli ollani siivolla. Niin se yksityinen oikku ja itsekkäisyys masentuu enemmistön painon alle! Mutta kun tarina oli loppunut, hiipi Esteri minun luokseni ja sanoi: näytäs nyt minulle, Kustaa, kuinka kolmella numerolla kerrotaan. Ja minä olin taas hyvilläni; juurta jaksain näytin hänelle kuinka kolmella numerolla kerrotaan.

— Kyllähän sinä minusta tykätä saat, kun'et sitä vaan minulle etkä muille hoe, sanoi hän, ja minä olin kokonaan hyvitetty.

Vihdoin koitti toivottu "äksaamelipäivänaamu". Pitäjän provasti itse tuli koulua lopettamaan. Kiitoksia sain väliin minäkin, mutta Esteri sai uuden testamentin ja parhaat kiitoslauseet. Minun vanhempani

eivät sillä kertaa olleet saapuvilla, minun oli sanottu pääsevän Matin kanssa kotia.

Kun siis toimitus oli loppunut, riensivät vanhemmat ulos hevosiansa säälimään, ja pian lähti lapsi kuormia koulutalon pihasta kilisevin kulkusin ajamaan Papinlahden jäätä. Silmäilin ympärilleni, missä Pohjalammun Valko olisi. Sitä ei näkynyt missään. Katsoin halkopinon taakse, siellä ei ollut hevosta, vilkasin vajaa kohden, siellä näkyi jotain valkoista halkoläjän takaa. Menin lähemmin tarkastamaan ja näin, en Valkoa niinkuin olin luullut — vaan Kailun. Pian tuli Mattikin ulos talon pirtistä ja — rupesi valjastamaan Kailua.

— Tälläkös nyt ajetaan, kysyin minä.

— Niin.

— Missä Valko on?

— Sen myin Antin markkinoilla Tampereella.

— Osaakos tää vetää?

— Kuin Pileaamin aasi.

Ja niin me istuimme rekeen. Talon isäntä hymyili, Matti hymyili, provasti seiso i koulurakennuksen rappusilla ja hymyili, kylän lapset seisoivat ympärillämme ja hymyilivät, sanalla sanoen, koko maailma hymyili, taisipa Kailukin hymyillä, poikkeuksena olin kuitenkin minä, sillä minä en hymyillyt, vaan häpesin, sillä paikkakunnalla ei oltu totuttu härillä ajamaan.

Kylän raitilla sai Taavan Kalle, iso jumalaton poikamölli, meidät kiini, astui reen-kannaksille ja sanoi: Onhan teillä pramea juhta!

Olishan sen vielä kärsinyt; mutta Kalle rupesi suullansa erinomaista ääntä pitämään; hän hyrräsi niinkuin paarma.

— Älä pelota Kailua, varoitti Matti.

Mutta ei se Kalle siitä huolinut, hän hyrräsi vaan. Ja pian nosti Kailu häntänsä pilviä kohti, tömist i päätänsä ja rupesi ravaamaan ja vihdoin täyttä nelistä laukkaamaan. Matti kyllä sysäsi Kallen pois jalaksilta; mutta Kailu ei herennyt laukkaamasta. Päinvastoin yltyi se yhä kiivaampaan menoon, viimein loikki se pitkin tietä niin vihaisella vauhdilla että lumi pölyysi ympärillämme. Ja niin sitä mentiin yli lahden, läpi Jokelan kylän ja kappale matkaa ohitsekin.

Mutta viimein kai Kailu huomasi, ett'ei talvella paarmoja olekaan, hiljensi vauhtinsa ja kulki levollisesti kuin tottunut härkä ainakin.

— Kai sen niinkauvan pidätte hevosenanne, kuin se elää.

— Kyllä kai; Kreeta ennen luopuisi vaikka toisesta silmästänsä kuin Kailusta.

— Kuinka se niin rakas sille on?

— Hän on sen maitovasikasta juottanut, mullikkana syöttänyt ja hoidellut sitä kuin arapiijaalainen hevostansa.

— Niin aina, "Araapian hevoset ovat tunnetuita", sanoo "Maanoppaassa".

— Ja se sen vähissä hengin pelasti jolkankin hampaista.

— Niin; eikös Kailu juuri ollut se vasikka, joka palavitsalla ennen muinaan tukehtumastakin pelastettiin?

— Sama tanssimestari, sama!

Illan suussa saavuimme vihdoin kotiani. Matti oli Esterin kanssa meillä yötä ja lähti vasta seuraavana aamuna kotia. Illalla kun ukot tupakoitsivat, sanoi Matti:

— Kyllä siellä lapset vastailivat, vastasi meidän plikka kauniisti, mutta kyllä vastasi poikakin.

Ja niinkuin ennenkin, niin haastelivat he koulusta ja koulunkäynnistä, panivat paraansa kumotaksensa äitini epäuskoisia esteitä, hän kun alkoi ja lopetti tällä perusteella: milläs köyhä kouluttaa?

Mutta päätös — summa summaarum, niinkuin kirkonkylän kauppias sanoo — oli se, että minun piti

ensi kynttilästä menemän Tampereelle kouluun. Ja siihen se jäi.

VI.

Asia oli siis käynyt siksi, että pääsin kuin pääsinkin Tampereen kouluun. Vaikka olikin kevätlukukausi, eikä siis varsinainen vastaanottiaika, pääsin kuitenkin alialkeis-kouluun ensiluokalle. — Koulun käynnissä se nyt kului aikani. Suvi- ja jouluaikoina käväisin Pohjalammillakin. Siellä oli vähän muutostakin tapahtunut. Nuohaa ei ollut niin paksulta katossa kuin ennen, lattia oli puhtaaksi käväisty, isompi akkuna oli ilmestynyt seinään. Pirtti ja sen asujamet näyttivät, niin sanoakseni, valistuneimmilta kuin ennen. Kreetakin oli vilkkaamman näköinen. Matti tosin usein loikui peräsängyssä seljällään, mutta nyt ei hän tavallisesti tuijottanut kattoon, vaan hänellä oli kädessään milloin "Maanopas", milloin "Suomen historia", milloin joku muu kirja. Esterikin oli toisen näköinen kuin ennen, hän oli puhdas, ja keltanen tukkansa oli somasti järjestetty. Hänestä yleni vähitellen sorea neitonen, ja meidän tuttavuutemme kasvoi kasvamistaan, olimme oikein, niinkuin nyt sanoisin, lapsuuden-ystävät. Muutos oli minussakin tapahtunut niinä neljänä vuonna, jotka koulua olin käynyt. Olin saanut maistaa tiedon puusta ja ehtinyt jo "yli-koulun" kolmannelle luokalle. Olin miehelläni jatkanutkin, mutta äitini oli ollut oikea profeetta; varat olivat loppuneet ja koulun-käynnin täytyi loppua. Olin silloin 16:ta vuotias ja Pohjalammilla Esteri kävi viidettätoista. Minusta tuli siis taas "maan-mies", ja rupesin auttelemaan vanhempiani heidän töissään.

Oli Juhannus-päivä, usea vuosi sen jälkeen kuin olin kouluni lopettanut. Esteri ja minä olimme jo kolme vuotta sitten käyneet rippikoulumme, ja käyneet sen kunnialla. Ilta-päivä oli käsissä, vanhempani olivat menneet huokuulle kirkkopäivällisen syötyään, ja minä tunsin itseni niin yksinäiseksi. Lähdin kävelemään Pohjalammia kohden. Muistelin siinä kävellessäni lapsuuteni ihania päiviä, vaikka eihän elämä vieläkään minusta juuri murheen laaksolta tuntunut. Illan ihmeellinen rauha ei ollut vaikuttamatta mieleeni, kun siinä kuljin tunnettua, kiemurtelevaa metsäpolkua lehtevän koivumetsän kautta. Hyräilin itsekseni ja ajattelin: voi kuin kaunis sentään on tämä maailma! Vieno tuulen-henki suhisi puiden latvoissa, metsän murheeton laulukunta piti juhannusjuhlaa sinisen korkeuden hohtavassa salissa. Muistan kuinka huoleton nuorukainen silloin imi itseensä luonnon povessa tykkivää elämää. Ei siinä ollut vielä silloin murheellisia muistoja häiritsemässä, ei harkinnon kylmä sekaantuminen, ei aineellisuuden jäinen himo häirinnyt luonnon iki-ihanuutta heijastumasta nuorukaisen povessa. Ääretön meri iki-elämän kylläisyyttä aaltoili Tapiolan jylheässä tuvassa, ja sen meren raikkaista laineista imi silloin sielu jotain salaperäistä, jotain jolle en nytkään nimeä tiedä.

Kun siinä polkua hiljakseen kävelin, kilahti jotakin jaloistani. Katsoin alas ja mitä näin, oli hyvinkin jokapäiväistä, oli vaan lehmänkello. Tarkemmin katsottuani, huomasin sen Kailun kelloksi. Otin mättästä sammalia, joilla tukkosin kellon, sillä ilkeähän sen rämpytystä oli kuulla, ja niin astelin kello kädessä Pohjalammia kohden.

Aholla tuli Matti minua vastaan "paitansa hioilla" niinkuin pyhäiltasin suvella tapa onkin, ja sanoi kaivanneensakin minua.

— Kreeta on ollut vähän kivunluokassa, sanoi hän, Esteri oli mennyt taloon asioille, ja hän se nyt läksi itse karjaa laitumelta kotiin hakemaan.

Kellon otti Matti minulta ja vahvasti arveluni, että se Kailun kello oli.

— Käy kanssani, sanoi hän, lemmiä hakemaan, niin saan jutella sinulle yhtä ja toista, mitä mielessäni on.

Ja niin me kulkea kuhkailimme pitkin avaraa laidunta, jonka äärelle oli matkaa kolmeenkin penikulmaan. — Se oli Suomen aarniometsää se; vuoroin korkeaa männistöä, vuoroin tuuheaa kuusistoa, ja avaroita kulonpolttamia ahoja, rahkoja ja hallaisia korpia. — Siellä täällä oli elähtänyt honka puhurin puuskasta ottanut kaatuakseen ja kaataessaan nostanut juurillaan maata möhkäleeseen, joka siinä ilmassa töröttäen kaukaa näytti julmalta, pörhökkäältä kuin metsän peto. Salaperäinen on honkain humina takamaan metsässä; salaperäiseltä tuntuu hämärä varjosto hongiston viheriäisessä salissa, hyvältä lemahtaa havumetsän raikas tuoksu. Melkein äänetönnä kävelimme tuokion aikaa. Matti näytti niin kummalliselta, hän käveli ajatuksiinsa vaipuneena edellä, ja minä astuskelin perässä. Voi kuinka pienet olimme me noiden metsän jättiläisten rinnalla, noiden jättiläisten, jotka niin sääliväisesti meitä katselivat. Kuinka oudosti, mutta kuinka tutusti samalla, katselivat meitä nuot noron syrjässä kasvavat ryhmyiset visakoivut. Itse kallion halkeamat ja kivilouhutkin, kun ne äkkiä silmiin

tulevat, ovat kuin nauravan jättiläisen kasvot, joissa on jotain kamottavan outoa, mutta myös jotain tuttua. On kuin kirjava palokärki, joka hongan kupeeseen läpeä nokkii, sanoisi meille jotain; kevyesti liehotteleva haukka, joka puiden välissä kiittää, näyttää keveillä liikkeillään ivaaman meitä, turpeesen kiinnitetyitä, kömpelöitä maanorjia. Olen sittemmin ajatellut, että nuot luonnon kasvoilla tavattavat tutut piirteet viittaavat sitä elämän-yhteyttä, joka meillä on luonnon kanssa. Tuo outous taas kai viittaa ihmishengen tarkoitusta päästä erilleen luonnon siteistä, päästä persoonaksi "minäksi" ja nousta luonnon ylipuolelle, luonnon herraksi. Oli kuinka olikaan. Takamaan jylheä hongisto ei ole niinkään hengetön kuin luullaan, ilmankos sille ihminen, luonnon lapsi, saattaisi kertoa kaihonsa ja mielihaikeansa!

Kotvan kuluttua kysyi Matti: Eikö teillä koskaan ole ihmetelty mistä minä rahaa voin-ostoon saan?

— Onhan sitä väliin sanottu, mutta aattelimme taas, että eihän se meidän asia ole.

— Oletko siellä koulussa oppinut pitämään suusi soukalla, kun niin tarvitaan?

— Hei johan ma sen kotonakin opin!

— En tiedä, mikä minun oikein on, puhui hän, mutta tahtoisin, että joku tietäisi asian laidan. Kun minua ei enää ole, niin saattaa sinun olla hyvä tietää minkälainen minä oikein olen ollut. Sinä olet melkein kuin poikani — isäs ja minä olimme nuoruudessamme kaksi vuotta samassa palveluspaikassa — minä en juuri piittaa, mitä vähäjauhoiset ihmiset minusta arvelevat, mutta jos minua maailmassa meinaisivat suuremmaksi lurjukseksi kuin oikeus ja kohtuus on, niin olisi hyvä jos joku edes tietäisi, millainen Matti oikeastaan on ollut — ja saattaisihan siitä olla sinun jotain opittavaakin.

En ollut Mattia nähnyt milloinkaan noin heltyneenä, useimmiten oli hän esiytynyt tuollaisena rikkiviisaana, joka viisasteli ja nauroi — noin vaan vasemmalla suupielellään — milt'ei kaikille ihmisille.

— Mutta missähän ne lehmät ovat, muistutin minä.

— Kylläkai ne nyt löytyvät niinkuin ennenkin, lohdutteli Matti.

Istuimme siitä sitten eräälle kallion kielekkeelle liki suuren suurta kuusta. Aurinko piiloutui hongiston taakse, tuulen henki tyyntyi, jättiläisiksi kasvoivat aholla honkain varjot ja Matti puhui, niinkuin hän sanoi:

Tarinan itsestäänsä.

Niinkuin kai tiedät, olen minä Korpikylän Uotilan poikia. Neljä oli meitä veljestä, joista vanhimman jälkeinen olin minä. Veljeni olivat Aaro, Yrjö ja Taneli. Kova oli meillä isä; hirvennahkainen vyö oli se välikappale, jolla poikia kasvatettiin; erittäin sain minä usein tunnustella sen lämpimiä lätkäyksiä. En tiedä, mikä peijakas minussa oli, mutta usein minua jo silloin tämän maailman meno nauratti. Missä toiset eivät mitään naurettavaa huomanneet, siinä minun oli usein "suuni irvissä", kuten sanottiin. Hurskas Hakomäen Ullakin tuo vanhapiika, joka niin totisena päättänsä nyökyttäen huokaili, oli minusta oikein naurettava. Hänen kirkkopuvun virkaa tekevä kohiseva tykkimyssynsä, avosuiset kenkänsä ja vanhan-aikuinen poimuhameensa saivat väkisinkin minut nauramaan. Huomaan kyllä että nauruni oli enimmäkseen kovin ilkeää. Ja sentähden kai minua tavallisesti kotonani mainittiinkin irvihampaaksi ja veuru-Matiksi. Mutta jääköön ne sikseen. Minä jouduin yksinäiselle puolelle, toiset olivat kaikki toisella puolella; he olivat hyviä, minä vain paha. Yksi asia, mistä minua kiitettiin, oli lukemisen kallis konsti. Mutta sen konstin taitavuus olikin onnettomuuteni, sillä ensiksikin kadehtivat minua huonolukuiset veljeni ja siksi toiseksi en minä olisi muuta tehnytään kuin lukenut. Tuntui niin kummalliselta oloni; minun oli kuin jano, vaikk'ei se ruumiillista janoa ollut. Seitsemään kertaan luin virsi- ja evankeljumikirjan viitenäkin vuonna pyhäinpäivästä kynttilään; ja Pyhän Raamatun luin ennen rippikoulun käyntiä, en tiedä kuinka moneen kertaan. Kirkkoveisuja ostin tukuttain kaupungista, aarnakan luin tarkasti moneen kertaan, sainpa unilukkarilta Kristityn vaelluksenkin, jonka ahmimalla luin. Mutta ei se luku onnelliseksi tehnyt, aina oli vaan semmoista hiukasemista, janoa taikka mitä lienee ollutkaan. Lukuni takia hutiloin töissäniikin. Monesti sai kyntöhevonen seisoa pitkät tuokiot sill'aikaa kuin minä pensaajuurella luin Kristityn vaellusta tai Eustakiuksen kirjaa. Monta kertaa oli lukemiseni juuri syytä hirvennahkaisen läikymiseen. Ripille päästessäni sain provastilta Uuden Testamentin. Sitä mä sitten erittäin ahkerasti rupesin lukemaan. Sen kirjan sanoihin verrattuna olivat ihmiset niin huonoja ja pahoja, sillä he eivät ollenkaan uskoneet, toivoneet tai eläneet, niinkuin se kirja vaatii. Isäni, joka niin totisena istui sunnuntaisin pöydän vieressä ja lukea rohveteerasi, oli arkipäivinä niinkuin ei hän milloinkaan olisi sitä kirjaa nähnyt. Ja nuot muut ihmiset sitten! He lukivat, veisasivat, siunasivat ja kävivät kirkossa, elivät ja kuolivat, mutta tekivät sitä niinkuin unen päihin. He olivat mielestäni, kuinka ma sanoisin, niin hätäräsilmäisiä, että täytyi heitä surkutella, mutta he olivat myös niin *olevinansa*, että täytyi heitä nauraa. Eihän minun panetella tarvitse, mainitsen kumminkin esimerkiksi Pietilän isännän, naapurimme. Tuolla hän istui jouluaamuna kirkossa penkissänsä niin totisena kuin Lotilan puntari ja

veisasi niin hartaana, että vesi silmistä valui; mutta iltapäivällä hän ryyppäsi renkiensä kanssa, veti väki-kapulaa, ja rupesi vihdoon heidän kanssaan tappelemaan. Saatuaan kelpolailla selkäänsä, pyysi hän itkein anteeksi kaikilta, tuotti aitasta miehille haarikkaallisen viinaa, hieroi viinalla ensin loukkaantunutta silmikulmaansa ja maisteli loput taistelu-kumppaniensa kanssa. Tultuansa uudestaan mehteriin, rupesi hän taaskin samaan leikkiin siksi kuin lanttui joulupahnoille.

Siitä sinun kirjastasi luin entisestä viisaasta, joka keskellä päivää käveli pitkin kaupunkia lyhty kädessä etsien *ihmisiä*. Niin minäkin etsin *ihmisiä*, ja kun luulin löytäneeni jonkun, ja rupesin sitä katselemaan tarkemmin, niin katso, hänelläkin oli narrin naama. Ja niin minussa kasvoi aina se ajatus, että narra me sentään taidamme ollakin, toinen enemmän toinen vähemmän, joka mies. Ja sentähden, vaikka puhunkin leikkiä, ja veuruelen, mitä mieleeni melkahtaa, tuntuu täällä sydänelän kohdalla aina oudonlaista viilomista; jos voisi ihminen yht'aikaa itkeä ja nauraa niin silloin ehkä tuntuisi huokeammalta.

Sinä olet vasta poika, etkä ymmärrä, mikä vanhan miehen sisustassa viiloo, mutta pane mieleesi, poika, pane, kerran on sinulla jotain hyötyä Matin rikkuneesta viisaudesta.

Mutta palaan tarinaani. — Isä ja äiti kuolivat sinä suurena kuolovuonna; kävin silloin kahdeksattatoista. Kyllä mä nyt huomaan, että isä tarkoitti hyvää hirvännahkaisella kasvatuksellaan, niinkuin äitinikin hellyydellään, vaikk'ei se kummankaan kasvatus oikein tainnut hyvää hedelmää tehdä.

Kototalomme myytiin vasaramarkkinoilla, ja kuin suden pennut, jotka pesästään lähtevät, jouduimme mekin maailman hartioille. Se mies, joka saaliin saapi ja rauhassa sen syöpi, — niinhän se on susien sekä ihmisten kesken. Aaro on lampuotina toisessa pitäjässä, Yrjö on torpparina Virvamäen kartanon alueella ja Taneli on renkinä vielä. Renginvirka se minunkin edessäni oli, mikäs muu? Himmolassa, Niemen kylässä, kylläs tiedät, palvelin alun viidettä vuotta. Isäntä oli oivallinen mies, niinkuin sanotaan, teki työtä tuimasti ja vaati paljon väeltänsä.

— Mutta ilta tulee, kuinkas karjan laita on, keskeytin minä.

— Ehkä karja kotiin tulee, niinkuin ennenkin, sanoi hän, ja lisäsi: kuuntele nyt vaan vielä vähän aikaa, tarinani rupee loppumaan jo.

Himmolan maalla asui itsellisihminen, kraatarin Leena, joka tavallisesti kävi pidoissa ruuanlaittajana. Hänen miehensä, pitäjän paraita mestaria, oli kuoltuaan jättänyt leskellensä vähän tavaraa ja tyttären, joka minun Himmolaan tullessani oli täydessä piikuuden iässä. Meidän välillemme syntyi naimisen hommaa; ja minä huomasin Katrin sopivaksi minulle. Hän oli mielestäni järkevä, hyvänluontoinen tyttö; eikä se rumakaan ollut. Minusta rupesi tuntumaan maailma päiväpaisteisemmalla, enkä enää ollut entinen veuru-Matti. Ihmisetkin sanoivat, että johan siitä Matista on tullut oikein säisy poika. Ja ihmiset ympärilläni taisivatkin olla parempia kuin ennen, taikka lieneekö se tuntunut minusta vain niin; oli niinkuin jotain taivaallista olisi todella liikkunut ihmisten kesken. Kyllä minä tosin aina hapuilin ja haparoin jotain semmoista, miten sanoisin, niinkuin sinun Kalevalassasi sanotaan, syntyjä syviä, asioita ainaisia; minä halusin, — ymmärrätkös — halusin juoda "elämän vettä", olisin tahtonut syödä "salattua mannaa". — Ja niin virkistävää oli tavata Katriinaa. Hän kun sinisine silmineen katsoi minuun, tai kun hän heinäniityllä riuskasti haravoi ja lauloi hopealta heliseviä laulujansa. Kun hän siinä käyskenteli paitahiasillaan ja sininen liina päässä, niin silloin tuntui sydämmessäni ennen tuntematon hellyys; oli niin kummallista, oli, kuinka taas sanoisin, kuin sinisiä kukkasia olisi kasteltu kirkaalla lähdevedellä. Kyllä se oli kummallinen aika, ollut ja mennyt!

Matti vaikenä hetkeksi ja katseli alaspäin. Vielä oli hongiston harja punertava. Laskeva aurinko loi viimeistä purppuraansa lännen pilvihattaroihin ja heitti hongistollekin jäähyväisensä. Siinä istui kalliolla Matti; kasvonsa juonteet olivat mielestäni tänään niin kauniit; ivallista hymyilyä ei ollut koko iltana näkynyt.

Siinä istui rikkiviisas Pohjalammun Matti kallion kielellä; kertomus muinaisesta lemmeistä oli kai luonut iltaruskon miehen kasvoille.

Mutta synkistyy vähitellen istumatoverini ryyppyinen otsa; silmät tuijottavat hetkisen vimmattuina kuusen tuuheaan neulastoon. Kameasti lausuu hän:

— Sarvipää saatana, karvakoipi tuli väliimme.

Minä säikähdyn hänen muotoaan ja vielä enemmän hänen kolkkoa ääntänsä ja vavahdin, sillä en ollut ennen kuullut Matin suusta yllämainittua nimeä.

— Älä kammoksu, sanoi hän surullisesti hymyillen, ei se sentään itse iso isäntä taitanut olla, vaan joku hänen häntyreistänsä! Asia oli se, että Himmolan haltioilla oli poika, Kustaa oli hänen nimensä niinkuin sinunkin; hän oli tuommoinen "plikkojen poika", joka kulki tansseissa ja häitä katselemassa, ryyppäsi

viinaa, pelasi korttia ja vaihetti hevosta. Isä, tuo ankara työmies ja talon pitäjä, ei siitä oikein hyvillään ollut; vaan lohdutti itseään sillä, että menehän tuo ohi, kuin mieli malttuu, ja — emmehän mekään olleet nuorina parempia. Ja niin sai poika herrastella; oli se sorja poika, kun se pitkävartisissa saappaissa ja vapriikinverassa, hopeapislaippiippu suussa teiskaroitsi. Luulen monen tytön ja monen äidin häntä toivolla katselleen. Ei hän vielä silloin ijkäs ollut, saattoi olla parinkymmenen taikka vähän päälle. Rupesin huomaamaan, että hänen silmänsä paloivat niin pirullisesti Katriinan läheisyydessä. Ja silloin minun oli niin hapanta tuolla sydänalan paikoilla.

Yhtenä ehtona syksypuolella, kun ei vielä niin suuria puhdetöitä tehty, lähdin menemään kraatarin Leenalle. Polulla tuli Kustaa minua vastaan, niinkuin näytti, vähän liikutettuna, ja nauroi niin ilkeää naurua. Hän kysyi: "mihinkäs Mattia nyt viedään", vaikka hän sen kyllä tiesi, sillä ei se juuri salaisuus ollut, että meistä piti pari tuleman. Sentähden vastasinkin ynseästi: "menen sinne mihin tie vie". Hän sanoi: "vai niin, menetkös minun henttuni tykö, sano sitten terveisiä paljon." Mieleni oli pahaa aavistusta täynnä; menin sentään määrän päähän.

Astuin pirttiin; siellä Leena kehräsi ja Katriina istui kangaspuissa. Sanottuani hyvää ehtoota, istuin käskemättä pesän eteen valkean ääreen. Punehduksissa se Katriina oli ja kutoi kangastaan, että syöstävä vinkui. Totisena, suu mokollaan istui Leena kehräten, eikä kumpikaan puhunut Jumalan luotua sanaa. Minä avasin ensin suuni mainiten, että olihan se meidän Kustaakin täällä.

Leena torahutti sanoa siihen, että eikös ihmiset käydä saa, isäntä miehet sittenkin, sillä on heillä oma aikansa, jota ei tarvitse toiselta varastaa. Kyllä minä nyt huomasin jo, mistä tuuli kävi, ja kysyin, eikö tässä enää renkiä miehenä pidetäkään.

Ja silloin sain minä, Matti parka, kuulla sekä lain että evankeliumin. Minulle selitettiin, ett'ei kraatarin Katriinaa renkiroiston häntään panna kulkemaan, sillä onhan niitä parempiakin. Silkin, jonka Pertunmarkkinoilta olin Katriinalle ostanut, antoi Leena käteeni ja käskei minun viemään rääsyni sinne missä ne paremmin kelpaavat. Minä otin silkin käteeni ja nakkasin sen, tyhmästi kyllä, pesässä palavaan tuleen. Leena julkesi vielä ottaa sängynpäästä kirjavan hamekankaan ja suuren kukitetun tahtisilkin, näyttää niitä minulle ja sanoa: "kas tuommoisia miehen tavarat ovat!" Ja mitäs minä muuta tein kuin lähdin. Kysyin sentään vielä Katriinalta: näinkö se meidän asiamme nyt päättyy? Ja kun hän vastasi, että kai se niin paras on, niin lähdin minä pois ja mutisin puoliääneen: "kun ei vaan olisi portonpalkkaa tuo prameus!"

Taisin sanoa ikävät sanat oven vielä auki ollessa ja tarpeeksi kovaa, sillä Leena ne kuuli; hän tuli perässäni ja huusi: vieläkös haukut siellä sinä renkiretkale, etkös korjaa luitasi, taikka ma kyllä toimitan, ettäs vielä pyykkiin pääset.

Minä huusin ovea kohden, josta valkea lähetti hauskaa valoansa syysillan pimeyteen: "Kunpa et vaan Katriina parka katuisi tätä kerran". Hänen puolestansa huusi Leena vastaukseksi: "joka uhkaukseen kuolee, se sontaläjään haudataan". Ja niin minä lähdin. Tuntui tuolla sydän-alan paikoilla niinkuin tervaan kastetun sammakon matelemista.

Ylös puiden latvoihin katseli Matti. Olihan tuo valoinen, lämmin päivä laskenut häneltä, samoin kuin juhannuksen aurinko tänään jo oli metsän taakse piiloutunut.

— No, Matti, mitäs Himmolan Kustaasta ja Katriinasta sitten tuli, kysyin hetkisen kuluttua.

— Niin kävi kuin ennustinkin; Kustaa vietteli Katriinan ja oli jo jättää hänet. Mutta Himmolan isäntä kuoli ja kahdessa vuodessa oli pojalta talo mennyt.

Kyllähän Kustaa sitten Katriinan nai, ja taisikin onneksi olla, ett'en minä häntä saanut, sillä niin ne jo alusta kuuluivat eläneen kuin kissa ja koira.

Kustaa muutti sitten kaupunkiin ja rupesi siellä "muurmanniksi", sillä Himmolan 5:sta hevosesta jäi hänelle yksi jäljelle. Sanotaan hänen nikkaroineenkin ja huonompia maalaustöitäkin tehneen. Oli se sitten ollut tuolla Hämeenlinnankin tien varrella muijinensa asuntoa.

— Olikos se Himmeliini sama mies, kysyin minä.

— Sama lurjus, vahvasti Matti ja lisäsi, nyt se kuuluu taas olevan jo meidän pitäjässä.

— Vanhasta vihastako se siis hevosenne maalasi, tutkasin minä.

— Niin kai, se oli olevinaan kiusaa. Surkutellen täytyy nauraa noin typerää halpamielisyyttä.

— Mutta olishan se voinut pahempaakin tehdä, vaikka tappaa sekä hevosen että Kailun.

— Totta pelkäsi mies lain kostavaa kättä. Mutta suuri kelmin työ se sittenkin oli, se osotti älyä, jota en

olisi luullut niin paljoa Himmolan Kustaassa olevan.

— Kuinka niin?

— No selväähän se on; hän näytti niinkuin peilissä ja kuvauksessa, kuinka valkea saadaan mustaksi; ja samalla tapaa kävisi mustakin valkeaksi.

— Mitä tarkoitatte Matti?

— Että moni ihminen, eläin tahi asia *on* valkea ja *näyttää* mustalta tahi useimmin päin vastoin, se on Kustaa, elämän opetus!

— Niin kyllä! Mutta ette ole vielä puhuneet, niinkuin lupasitte, mistä rahaa olette saaneet; kuuluuko se asia kanssa tähän tarinaan?

— Ei juuri, kerroin sen vain aluksi eli esipuheeksi. Mistä minä rahaa taas olen saanut, sitä en puhukaan sinulle.

— Miksi ette?

— Minä näytän sen sinulle.

Tuskin oli Matti päättänyt lauseensa, kun torven raikuna tyynessä ilta-ilmassa kaikui Pohjalammin torpasta päin. Olihan se kuin juhlasoitto juhannusiltana Tapiolan korkeassa salissa; ja siihen soittoon vastasi hongisto, vastasi kumea kuusisto, vastasi vuoret ja Tapiolan väki. — Yltympäri kaikui ja raikui kolmisävelinen toivotus takamaan metsässä.

— Mitäs se merkitsee, kysyin.

Hymyillen sanoi Matti: minun palvelijani soittavat vaskitorvea, että kaikki häijyt henget karkamustuisivat. — Luonnon raikas sointu, jonka torvi oli henkiin herättänyt, oli saanut Matinkin taas entiselle leikilliselle tuulelle. Selittäin jatkoi Matti: sieltä sanottiin meille, että kaikki on hyvin kotona. Esteri on tullut talosta ja karja metsästä, ja merkiksi on Esteri soittanut pukinsarvella tapansa mukaan.

— Soitetaanko teillä niin joka ilta, kysyin.

— Soitetaan melkein. Kreeta sai kerran päähänsä, että metsäpiiat ja haltiat eivät anna meille yörauhaa ellei heille torvella julisteta lepo-ajan alkua, päivällä taas, jos minun tarvitsisi kotia tulla, niin torvi soimaan, ja minä riennän heti kotia.

— Niin, niin. — Mutta kun ette saanut Katriinaa, niin unhotitte hänen ja rakastuitte Kreetaan.

— Rakastua — — — kyllä kuulen että sinulla on kouluviisautta: tuo kuuluu niin oudolta — — niin minä nain syvältä takamaasta Juhalan Kreetan, sillä miehen ei ole hyvä yksinänsä olla — ja sitten jouduin tänne Pohjalammin torppaan.

— Tunsitteko Kreetan enemmän aikaa?

— En; mutta tulin hänen kerran tuntemaan, ja ihmistä kiitettiin hyvällaiseksi, vaikka kuului olevan vähän pehmeä. Minä arvelin, että mitäs minä kumppalia etsin noiden älykkäiden, näppärien reimaplikkojen joukosta: heissä *on* karva sen rumempi mitä kiiltävämmältä se päältä *näyttää*. Arvelin, että yksinkertaisuus on parempi kuin liian moniloppinen viisaus.

— Te olette ihmeellinen mies, Matti, sanoin.

— Ilta hämärtää, huomautti Matti, menkäämme nyt katsomaan mistä minä rahaa lainaksi saan.

VIII.

Noin puolen tuutia vaellettuamme takamaan ikivihreässä havumetsässä, saavuimme erittäin korkean kuusen luo. Ylpeänä nosti Tapiolan vanhus vehreän päänsä yli metsän kaiken, tuonne ylös kohti ijäistä valoa. Mutta kuusen juurella kasvoi näreitä, ja närehikön juurelle oli kokoutunut pehkua, risuja ja sammalia kosolta.

Närehikköön viittasi sormellaan Matti ja sanoi hymyillen: tuoll' on

Pohjalammin pankki.

Katsoin närehikköön, mutt'en minä siellä mitään nähnyt, mustalta vaan paisti silmiini maa sen juurella. Luulin Matin menevän närehikköön ja näyttävän minulle jonkunlaisen aarnihaudan; mutta ei Matti sinne mennyt, katseli vaan sinne ja sanoi toistamiseen: tuoll' on Pohjalammin pankki.

— Onko siellä sitten aarnihauta, kysyin.

— Saat nähdä, oli vastaus.

Me menimme vähän syrjään, noin parikymmentä kyynärää kuusesta ja istuimme erään toisen, vähän vähemmän kuusen alle.

Siinä nyt istuimme kuin vartiamajassa alaspäin riippuvien, tuuheiden kuusen-oksien suojassa. Ilta rupesi jo olemaan myöhäinen. Linnut vaikenivat yksi toisensa perään; korpirastas se vielä vaan leikkitteli runsailla äänivaroillansa jonkun matkan päässä. Matti pisti piippuunsa, nojasi levollisesti selkäänsä kuusen runkoa vasten. Minua vähän noin pöyristeli, sillä olin niin paljon kuullut "ihmeellisiä" tapahtuneen Juhannus-yönä; ja olihan tuossa nyt vähän matkan päässä mainio Tonttu-kuusi.

— Eihän tässä vaan ole noitakonstia tekeillä, kysyin minä.

— Jopas hulluja luulet, sanoi Matti, ja lisäsi: katsele nyt tuonne kuusen juurelle päin, niin näet.

Ahkerasti pidin minä kuusta silmällä. Taisi kulua noin puolen tunnin verta vielä odottaissamme; pitkältä se aika ainakin minusta tuntui: Mattiakin torkutti vähän väliä, ja nahkavarsikin pääsi sammumaan.

Mutta äkkiä teroitti Matti katseensa kuusta kohden, ja yhä tarkemmasti silmäilin sinne päin minäkin. Kuului raskaita askelia, ne lähestyivät lähestymistänsä "pankin" paikkaa, ja vihdoin näin hämärässä harmaan haamun lähestyvän närehikköä. En erottanut sen kasvoja vielä, sillä juhannus-yönkin hämärä on metsässä niin hämärä, ett'ei selvään tunne ihmistä niin pitkän matkan päässä kuin haamu meistä vielä oli. Vaan kun hän oli päässyt kuusen juurelle, erotin selvään hänen muotonsa.

— Pöllön Yrjö, kuiskasin Matille.

— Odotetaan vaan, niin nähdään vastasi hän.

Ja Pöllön Yrjö se olikin, tuo kummallinen "vanha poika", joka oleskeli eräällä niemekkeellä, mikä pistää Pohjalammin mustavesiseen järveen. Hän oli sellainen erakko, olin kuullut. Jonkinmoinen pirttipahainen hänellä oli, mutta harva sen sisustaa oli nähnyt; sillä sen ovi oli tavallisesti aina kiini. Jos oli sinulla asiaa hänelle, niin sait lyödä ovelle ja huutaa häntä nimeltään pari kolme kertaa ennen kuin hän avasi pienen ikkunansa ja katsahti ulos. Kirkossa ei oltu häntä miesmuistiin nähty, ja ainoastaan kahdesti oli hän ollut lukusijoilla, ja silloinkin siltavoudin suosiollisella välityksellä.

Nämät harvat piirteet hänen elämästään tulivat heti mieleeni, nähdessäni hänen tuossa kuusen juurella. Siinä hän nyt seiso i kuin Tapio itse tyynenä ja katseli ympärillensä. Kaakkurinnahkainen lakki, jonka hän oli painanut päähänsä, peitti melkein korvatkin, mäyrännahkainen reppu, joka hihnasta riippui hänen kaulassansa kuvastihe lianharmaata mekkoa vasten selvästi; näkyipä nuot mainiot taniaisetkin, joiden suuruus oli seudulla saanut kunnian joutua sananparreksi. Kainalossa oli hänellä valkea kimppu, nähdäkseni päreitä. Ympärileen katseli vankka, rokon-arpinen Yrjö, vilkasi ylös korkeuteen, otti reppunsa vasemmalta sivultaan ja pitkän pyssynsä selästään ja laski kuusen juurelle. Kumartuen rupesi hän nyt lapion-levyisillä kämmenillään kaivamaan maata. Ähisten ja itsekseen puhisten heitteli hän multaa, sammalia, risuja ja muuta pehkuu läjälle viereensä. Tätä työtä noin kymmenkunta minuuttia tehtyänsä, lepäsi hän hetkisen, katseli taas ympärilleen ja nosti syvänteestä kuusen juurelta ilmoille suurehkon pytyn, joka taisi olla noin parin kannun vetoinen. Nyt rupesi hän kaivamaan jotain repustansa, — luultavasti olivat hänen tuluksensa siellä, sillä heti rupesi hän iskemään valkeaa, niin että kipinät kimpoilivat yön hämärässä. Vanhan-aikaiset tulitikut olivat sulatettuun tulikiveen kastelluista korttelin mittaisia päreen piirtoja, ja semmoisia kai oli Yrjölläkin, sillä sellaisen tikun kärjellä kosketti hän palavaan taulaan, ja pian leimusi tikussa ilmi valkea. Kimpustaan otti hän pari tervaista pärettä, joissa pian liehui kellertävä, savuava tuli.

Tulisoihtu hampaissa avaa hän pyttynsä kannen ja ottaa pytystä ympyriäisen rasian, ensin yhden, sitten toisen ja niin aina kymmeneen asti. Hän punnitsee rasiaa kädellensä, myhähtää tyytyväisesti, ottaa taas toisen, tekee sille samat temput. Vihdoin avaa hän yhden rasian, katsoo sen sisällystä ja ottaa sieltä kämmenellensä kirkkaita hopearuplia. Kummallisesti kiiltää Yrjön silmä, kummalliseen hymyyn käy taas hänen tukevat huulensa, kummallisesti kiiltää hopea, tervaksisen soihdun valossa, keltaiselta loistaa "Tonttu-kuusen" satavuotisella juurella närehistö, omituinen oli näkö juhannus-yönä tervaksisten päreiden palaa lopottaessa takamaan salossa! Yrjö tutkii kunkin rasian sisältöä tarkasti; hän tyhjentää

ne kaikki pyttyyn, rupee taas poimimaan pytystä niitä rasiaan, sytyttäen aina välillä uudet päreet palamaan, ja puhuen itsekseen: kas niin, kas niin, kauniita rahoja, — kyllä kelpaa, kyllä vaan, yks' kaks' kolme, yks' rasia, kaks' rasiaa, kolme rasiaa, kas niin vaan, kas.

— Siinä se nyt on minun pankkini, josta usein olen lainaksi saanut — ilman tasauksetta ja velkakirjatta, kuiskasi Matti.

— Hsch, hsch, tyystytin minä.

— Ei Yrjö näin vähiä kuule, vastasi Matti levollisesti ja puhui vielä: jos tuolta juuttaalta menisi pyytämään lainaksi paria ruplaa, niin ei maarian heltiäisi edes kopeekkaakaan, vaan kyllä äijä valittelisi, että mistäs ne rahat tämmöiselle "korpikrotarille" tulee, kiittää, kun tässä elääkin.

— No kuinkas te häneltä olette rahaa saanut?

— Olen ottanut itse pankista.

— Luvatta, mutta se — — — se — — — on —

— Varastamista, täydensi Matti ja jatkoi: katso vaan äijän tyytyväistä muotoa, päätä siitä, kaipaako hän edes kolikko aarteestansa.

— Ei se siltä näytä, mutta jos hän tarkastaisi eli, niinkuin sanotaan, pitäisi revisjoonia pankissa siihen aikaan kun laina on ulkona?

— Sitä ei hän tee; tunnen hänen tapansa: kahdesti vuodessa, Juhannus-yönä ja pyhänmiesten yönä käy hän aina aarrettansa katsomassa ja lisäämässä sitä; Juhannus-yönä tuo hän pankkiin, mitä on talvena saanut ansaituksi, sekä kevät kalastuksen tulot, pyhänmiesten yönä taas syysaannit.

— Tästäkö siis on syntynyt koko juttu Tonttu-kuusen aarnihaudasta?

— Tästä, mistäs myös! Pahastipa Perälän Toponkin housut rupesi vapisemaan, kun tuli Tonttu-kuuselle toissa vuonna pyhänmiesten yönä. Äijä oli vähän hetukassa, ja nähdessään Yrjön valkean ääressä, pelästyi hän niin ankarasti, että juoksi vähissä hengin kotia, siunaili koko päivän, eikä sen talkoon takaa ole uskaltanut sataa sylvä likemmäksi Tonttu-kuusta lähestyä. Hän kertoi nähneensä sarvipään äijän, jolla oli silmä keskellä otsaa ja karvaset reidet.

— Kuinkas te olette asiasta selon saanut?

— Aivan niin kuin nytkin, rupesin kerran vartioimaan paikkaa tyystin. Kuu Kalliolan miehet olivat halkometsässä täällä likittyellä, toin minä meidän kollin tänne, tukistin sitä vähän pari kertaa ja parkasin itsekin pahalla äänellä, — ja siitä asti on Yrjön pankki ollut vahvemmassa turvassa, kuin jos tusina pitkä-piikkisiä kasakoita olisi sitä vartioimassa. Rauhasa olen saanut käydä lainaamassa ja velkojani maksamassa; eilen maksoin viimeiset 20 ruplaa hopeassa.

Pakinan kestäessä tarkastelin yhä Yrjön toimia. Yhä hän piteli kiiltäviä kolikoita, yhä loimotti tervaksinen soihtu, yhä vaapahteli hymyilevä alahuuli. Mutta mikäs tuo oli? Jotain pudota mätkähti Yrjön viereen ja hän ärähti: "no, no, mikäs se on", nousi seisomaan, kourasi maahan ja näkyi saaneen käteensä kirveen.

Oliko se pilvistä siihen pudonnut? Eipä toki!

Samassa kuuluu loitompaa ääni: tule nyt vaan Toppo, jos mies olet, älä pelkää; minä en pelkää piruakaan, vaan putsaan aarnihaudan puhtaaksi, vaikka häntä vartioitsisi kaikki Näätäkorven tontut.

Ja juoksujalassa rientää mies kohti palavaa soihtua, joka Yrjön hampaista oli maahan pudonnut ja jo oli sammumaisillaan.

— Aarnihauta on minun, huusi tulija, ennätinhän heittää terästä tuleen ennenkuin se sammui.

— Mitäs se siitä paranee, vastasi Yrjö järeällä paasiäänellään, otti tupakkamassin näreen oksalta ja rupesi sen sisällystä poskeensa siirtämään.

— Kyllä aarnihauta minun on, olet sitten ihminen taikka piru, huusi vieras käheällä äänellensä.

— Nylje karhu ammuttuasi, älä ennen, puhui Yrjö.

— Pois äijä tieltä, että saan rahani, tuossahan ne ovat pytyssä, sanoi vieras ja tarttui pyttyyn.

— Ventasliitte, sano pappilan mampseli, huusi Matti vieressäni matalan-kumajavalla äänellä, jollaisella varmaan aaveet puhuvat, jos ne puhua osaavat.

Mutta nytkös vieras kävi totiseksi; hän näytti oikein olevan kasaan putoamaisillaan, vaaleni ja katsoa tuijotti meidän piilopaikkaamme päin. Yrjö ei suinkaan ollut koko ääntä kuullut, sillä hän oli aivan entisellään.

— Taitaa olla paras viedä pytty pois, sanoi hän, otti kirveen kainaloonsa, pytyn käteensä ja pyssyn olallensa. Samassa silmäili hän pyssyä, katsoi sitten vieraasen ja virkki:

— Kelpo kalu, vanhan-aikaista lujaa tekoa, polttaa aina, eikä ole klikannut kuin yhden kerran eläissänsä — silloin kuin vihollinen meinaili ampuu sillä isävainoani hengettömäksi; onni se olikin isälleni, sillä ennätti hän prähäyttää omalla luikullansa vihollisen tuhanneksi pliiskaksi ja sai periä tämän kelpo kalun.

Näin sanoen läksi hän astuskelemaan taas, että maa tömisi, auringon laskua kohden, suomatta enää edes silmäystäkään vieraalle.

Olen nähnyt malttia ja levollisuutta Hämeen metsäkulmalaisissa ennenkin, mutta Yrjöä olen enemmän kaikista ihmetellyt. Siinä hän nyt polki tavallisessa tahdissaan kuusiston rinnettä, selitettyään toiselle aseensa oivallisuutta.

Vieras se oli ällistyneen näköisenä kauan aikaa, vihdoin päästi hän muutamia "sarvipäitä" hammastensa välistä ja lähti kiiruusti hiipimään Yrjön perässä.

— Vanha tuttu, ihan itse Kustaa Himmeliin, kuiskasi Matti. Siitäkös silmäni pystyyn kävivät. Himmeliini oli siis taaskin sattunut Matin tielle! Epäilemättä oli hänkin kuullut aarnihaudasta, jossa juhannus-öinä tuli paloi, ja oli tullut sitä Perälän Topon kanssa anastamaan.

— Mitä lienee riivatulla nahassa, mutisi Matti ja viittasi minua tulemaan perässänään.

Hiivimme siinä nyt Himmeliinin perässä, koettaen pitää häntä nähtävissämme. Niinkuin kissa hiipaili hän Yrjön jäljissä, kätensä tavoitteli tuppea, joka heilui hänen vasemmalla kupeellansa: saatuansa sen käteensä rientää hän yhä nopeammin, eikä vähäkuuloinen Yrjö kuule edes oksain hiljaista ratinaa, vaan astuu levollisena eteenpäin.

Jo saa melkein vainooja kiini vainottavansa, ja valmiina on pitkä puukko syöksymään Yrjön hartialihoihin. Ei ole enää heidän väliään kuin pari syltä; minä olisin mielelläni huutanut, mutta Matti veti minua taas tuuhean kuusen suojaan. Tästä piilopaikastaan huusi hän taas matalalla kolealla äänellä, joka minustakin tuntui kammottavalta: murhamies! riennä, riennä että pian saan sinun omakseni!

— Mitä pirua se on, jupisi Himmeliini ja seisahtui vähän, kuitenkin taakseen katsomatta, minussa on ollut sekainen veri, korvani valehtelevat. Ja huolimatta äänestä riensi hän taas eteenpäin, vaikka paljon arempana kuin äsken.

— Murhamies riennä, riennä, oveni on auki, lattia lakaistu, käy kiiruusti eteenpäin, huusi taas Matti entiseen tapaansa.

Silloin seisahtui Himmeliini ja huusi raivokkaasti: mikä piru sinä olet, joka et anna kunniallisille ihmisille rauhaa — — —?

Mutta nyt kääntyi Yrjökin meihin päin, sillä tuon puheen oli hänkin kuullut.

— Hää, mitäs sanot, kysäsi hän.

— Täällä metsässä on ihmeitä, sanoi Himmeliini, vieden salavihkaa veitsen tuppeensa.

— Hää, mitäs sanot, kysyi uudestaan Yrjö.

— Ollaan ystävät, sanoi Himmeliini, ja mennään yhdessä pois täältä pirun pesästä.

— Älä sentään niin liki tule, että napit sattuu, puhui Yrjö, tarkasteli pyssynsä lukkoa miettiväisenä ja lähti taas astuskelemaan.

Eikä sitä sellaista asetta kohden niin helppo ollut käydä; Himmeliinin täytyi siis pysyä loitommalla. Mutta eteenpäin hän vaan hiipaili hiljalleen. Me samosimme yhä perässä, vaikka tiheässä viidakossa kadotimme hänen näkyvistämme, ja saavuimme vihdoin niemelle, jolla Yrjön pirtti oli. Tyynenä kiilusti lammen pinta, rauhallisena uneksi Yrjön pirtti, jonka yli suuri vihdaskoivu oli levittänyt tuuhean kruununsa. Ei hiiren hiiskaustakaan kuulunut. Istuimme vähän lepäämään suuren kiven varjoon nähdäksemme, oliko Himmeliini vielä paikoissa.

Ja olihan se siellä. Tuossa hän tuli ylös Yrjön lähdepolkua kuivia katajia kainalossa ja kädessä lastuja.

Näimme selvästi, miten hän kyyristyi pirtin nurkalle ja raappasi tulitikulla valkean, — ja silmän räpäyksessä räiskyi jo tuli kuivissa katajoissa. Mutta silloin oli Matti kolmella hyvällä hyppäyksellä kiini hänen niskassansa, läimähytti häntä Kailun kellolla päähän ja viskasi palavat katajat kauaksi mäelle, jotta kipinät ilmaan sinkoilivat.

— Lurjus, kiljasi hän, miks'et totellut varoitustani. Kustaa sammuta sinä valkea, lisäsi hän, minä höyhennän tuota murhapolttajaa vähäsen. Samassa aukeni pirtin ovi, ja Yrjö astui ulos. Silmänsä olivat niin hirmuisen näköiset ja kädessä heilui tuo tunnettu pyssy. Siinä hän nyt tuijotti Mattiin ja Himmeliiniin, jotka täysin toimin pitivät toisiansa tukasta kiini ja telmivät jytisevällä tantereella.

— Vai niin, sanoi Yrjö synkästi, sinä aattelit kai ruveta otusta korpeamaan, mutt'et saanut saunaa oikein lämpöiseksi, hää?

Himmeliini irroitti kätensä Matista; hän huomasi olevansa tekemisissä ylivoiman kanssa, Matti kuitenkin piteli hänestä yhä kiini ja kysyi: mitäs tälle lurjukselle, Yrjö, tehdään?

Ja puukollansa leikkasi Yrjö tuomesta, joka kasvoi kodan vieressä, pienen norean vitsan ja antoi sen Matille ja sanoi: Piiskataan se kakara, ehkä parantaa tapansa! Samassa kävi hän oikealla kädellään kiini uhrinsa käsivarsiin, vasempahansa piilotti hän hänen molemmat nilkkansa, istui itse vähäiselle kivelle ja piti Himmeliiniä sylissänsä niinkuin keritsijä jaloista sidottua lammasta. Alahuuli vaapahteli taaskin niin omituisesti kun hän sanoi: niin vaan luuletkos minua elävältä niin helposti poltettavan, vaikk'en ma oikein kuulekaan; kyllä tunsin luonnossani vaan takanani tömisevän, mutt'en viitsinyt itseäni ennen aikaa semmoisen äpärikön takia vaivata. Kiitä nyt näitä vieraita, että hengissä pääsit, sillä jos eivät he olisi tulleet niin — — — Ota nyt Matti tuo tuominen ja sivele sillä vähäsen! Ja Matti piiskasi Himmeliinin, joka potki ja kiemurteli, huusi ja sadatteli, rukoili ja noitui. Vihdoin päästi Yrjö hänen ulottimensa pihdistä, potkasi häntä jäähyväisiksi ja lausui: olkoon opiksi kuri koiralle!

— Niin, olkoon onneksi, sanoi Matti; Ja kyllä Himmeliini sai kypälät allensa ja laukkasi pois. Huusi hän vielä mennessänsä kuitenkin: Kyllä Pohjalammien rikkiviisas kerjäläinen vielä onneksensa saa!

Sanaa sanomatta Yrjö meni mökkiinsä ja sulki ovensa. Aurinko nosti jo otsansa itäisen metsän rinteen takaa, tuhannet äänet rupesivat soimaan luonnon iki-sointua ja me lähdimme Pohjalammia kohden tallustelemaan. Matkamme kävi "pankin ohitse"; siellä tapasimme välähtävän pelukopan, joka oli raidilla peitetty. Katsoimme siihen ja näimme siinä olevan 9 kukkopoikasta. Ne oli Himmeliini sinne unhottanut. Hän oli kai kuullut saman tarinan, jonka minäkin monesti Tonttukuusesta olin kuullut, ett'ei sen juurella olevaa aarretta muutoin saa, jos ei siihen yhdeksän veljen verta vuodateta. — Tuo maailmaa kulkenut veijari oli siis taikauskoinen niinkuin takamaalaisetkin. — Ja niinhän rahanhimo saakin meidän sekä mahdollisia että mahdottomia keinoja koittamaan.

VIII.

Eräänä sateisena elokuun päivänä, kun heinä jo oli tehtynä ja ruis keltaisena ja täysinäisenä odotti leikkaajaa, tuli meille tuo "Pohjanmaan tohtori", joka suuressa kontissaan kantoi kaikellaisia lääkkeitä. Olimme kaikkiin pirtillä silloin, sillä eihän se varsityö sateella käy. "Ovatko ukot sairaita, jotka rohtoja tarvitsevat", kysäsi hän pirttiin astuttuaan.

Ja kauppaa ruvettiin tekemään. Isäni "kleiniin" antoi hän "semmoista troppia, joka maksoi ruplan luoti ja oli hyvää yhdeksään tautiin". Minua oli vaivannut päänkivistys ja sitä hän tarjoutui parantamaan "korpinkivellä, jonka Muhametti oli saanut valkean korpin suusta". Se oli tuommoinen pieni, rastaanmunan kokoinen sileä musta kivonen; — lienee ollut n.s. Imatran-kiviä. Sillä piti potilasta muka yhdeksään kertaan kierrettämän. En kuitenkaan antautunut tällaisen menettelyn alaiseksi, vaan tein jyrkän vastalauseen ja sanoin koko menettelyä turhamoiseksi taikauskoksi. — "Älä puhu poika", hän sanoi, "joka maailmaa kulkee, hän ihmeitäkin näkee ja perää on salatuissa asioissa paljon".

— Jopa hulluja, vastasin epäillen.

— Äläpäs huoli poika, harvat ovat haivenet leuassasi; kuulee ma kerron, puhui hän: kerran varastettiin minulta hevonen ja minä menin Santalan Matin luo.

— Santalan Matin, sen suuren noidan, huudahti äitini.

— "Niin, juuri Santalan Matin", myönsi vieras ja puhui edelleen: "päivällä hän ei voinut mitään,

sentähden odotimme yötä. Minä menin Tietäjän käskystä olkilatoon maata. Sinä yönä, jos milloinkaan, minä siunasin itseni ja peitin itseni heiniin; mutta eipä siinä silmä tyynyyn mennyt. Ja puoli-yön aikana kuulin Matin huutelevan henkiään. Pian rupesi ilmassa kuulumaan outoa suhinaa, ja Matti kysyi: tiedätekö, missä sen vieraan miehen hevonen on? Tiedämme kyllä, vastasivat henget, se on kolmannessa pitäjässä pohjoiseen päin, kolme virstaa kolmen tien haarasta, punaisessa talossa, niinisellä nuoralla haapaiseen 'krupuun' sidottuna. Matti kysyi: niinkö mä sanon sille miehelle? Paha vastasi: 'ei tarvitse sanoa, hän kuulee sen itsekin': 'Mene ja väännä sen niskat nurin', ärjäsi Matti; mutta paha sanoi: 'en minä voi sille miehelle mitään, sillä hän on kolmen kovan miehen hallussa' — kun minä siunasin itseni, niin ei pahalla ollut valtaa. Kyllä siis on perää salatuissa asioissa — — —. Mennyttä yötä olin tuolla Korpikylässä, Rantalassa, jossa ennen Mikko asui. Menin pirttiin, joka, niinkuin tiedätte, on rantakiville rakennettu. Mikko ei siellä enää asunut. Kurjan-näköinen oli se maja; vanha kaappi oli pöytänä, enkä istuttavaakaan nähnyt kuin yhden ympyriäisen kömpelötekoisen tuolin".

— "Niin hän kuoli toissa vuonna", sanoi isäni.

— "Pirtissä oli keski-ikäinen vaimo, niin kalpea ja surkastuneen näköinen. Hän istui puoleksi palaneen valkean vieressä ja nukutti parhaillaan lastansa, joka kehossa ruikutti; toinen lapsi kitisi sängyssä. Minä pyysin yösijaa, enkä oikein kuullut mitä vaimo vastasi; luulin kuitenkin hänen myöntäneen; ehkä pelkäsi hän minua. Ja levittikin se vanhan kuluneen raanun lattialle minua varten. Minä kysyin, eikö miestä talossa olekkaan. Hän vastasi miehen olevan toimillaan, vaan kohta kyllä kotia tulevan. Tuuli vinkui hirveästi, ja Alvolahden laineet loiskivat seinään kovasti, pesän hiilos hiipui hiipumistaan, pikkuinen kehossa ruikutti ja vaimo hyväili yhä. Kaduin jo, että olin mokomaan sarsaan yöksi tullut, mutta mihinkäs siitä nyt enää meni? Koitin siis nukkua väkisinkin. Mutta tuskin olin vähän unenhorkkaan mennyt, niin kuulin järveltäpäin selvään huudon: nouse ylös ja valvo!

"Minä luulin huudon vaan omien ajatuksieni ääneksi, painoin pääni nuttuani vastaan ja koitin nukkua uudelleen. Mutta samassa kuului lainehtivalta järveltä taaskin huuto: nouse ylös ja valvo! minä siunasin, luin isämeidän ja aattelin että oma vaivaantunut vereni minun korviini sellaista toi. Siinä istuin sijallani puoli valveilla hetken, ja jopa taas kuului järveltä huuto, tuo sama huuto: nouse ylös ja valvo:

"Nyt tuumasin minä, ettei suinkaan se huuto varsin suotta kuulunut, ja että kai se jotakin merkitsee, nousin ylös, otin kontin selkääni, sanoin vaimolle, joka vielä hyräillen tuuti lastansa, hyvästi ja läksin ulos".

— Himmeliini hän siellä kuuluu asuvan, huomautti isäni.

— "Niin, niin", jatkoi 'tohtori', "antakaas ma puhun asian järjestänsä. Rannalla ladon seinällä oli vanha vene kumossa. Sen alla oli hyvä tuulen ja sateen suoja; aattelin, voihan tuolla pari tiimaa odottaa päivän tuloa, ja ryömin veneen alle. Pian kuului mielestäni järveltä taaskin puhetta aaltojen kohinan seasta. Pistin pääni ulos veneen laidan alta ja tirkistelin järvelle päin. Näkyi sieltä jotain mustaa, joka näytti lähenevän lähenemistään. Jo erotin sen veneeksi; näin senkin, että siinä oli kaksi miestä. Vihaisten aaltojen kanssa tulivat he nopeaan rantaan, vetivät veneen maalle ja ottivat veneensä keulasta parin kannun lekkerin. Siitä maistivat miehet kumpikin vuoronsa ja rupesivat pakisemaan".

"Kuinka hemmetissä olet sinä nää viikot elänyt?" kysyi toinen laiha ja kiersilmäinen mies".

"Se oli Himmeliini", sanoin minä.

"Niin, niin", jatkoi yhä 'tohtori', "niinkuin jo sanoin, antakaa ma puhuu järjestyksessä. Kun kiersilmäinen oli näin kysynyt, vastasi se toinen, tukeva mies: kyllähän siitä vastus on ollut: 'huonot ovat ajat ja yöt valoisat, melkein paistin-perunoilla ja nauriin sommilla'.

"Huono trahtamenti", sanoi toinen.

"No onhan sitä väliin vähän paistiakin; pari vasikkaa olen teurastanut metsän elävain rätinkiin'.

"Ahaa", sanoi toinen, 'sinäkö se susi olitkin, joka Nuutilan vasikan söit?'

"Paljo mahdollista', myönsi toinen ja nauraa hohotti.

"Mutta nyt on kysymys kovista ruplista eikä vähemmästä kuin pytyllisestä'.

"Jos ei se piru anna meille lyjyä mahaamme'.

"Yrjö on kuuro; ennenkuin hän kuulee katajan kohahtavan on pytty näillä poi'illa'.

"Koska siis menemme karhun kontua murtamaan'.

"Huomen-illalla'.

"Ei suinkaan täällä vaan vaara vuohella aja? Onko pelkoa täällä tällaisen kersantin?"

"Ei ensinkään: ensin ryyvätään rauhassa, sitten mennään raha-pyttyä noutamaan'.

"Onko mökkisi lämmin? Kolmeen viikkoon en ole lämpimässä huoneessa levännyt'.

"Ei nyt levätä, nyt juodaan'.

"Niin velikulta, sanoi Kiikkis Matti, ja sitte me ryyvättiin'.

"Näin he pakisivat astuissaan rannasta pirttiin. Minä olin kotvan aikaa vielä vartio-majassani, ja pian kuului naurua ja laulun loilotusta pirtistä, erotin muutamia sanoja, niinpä nämätkin:

"Mitäs minä siitä huolin, tuos mun lekkerin tänne! Minä lekkerin pyllistän ja elän niinkuin ennen'. Kuului usein käheää kiroustakin, ja kuulin kiersilmäisen huutavan: katsos tätä kalua; kyllä kosto tulee, ja kova kosto tuleeekin. Lähdin viimein pois; miehet jäivät juomaan ja meluamaan. En puhunut asiasta mitään kellenkään, ja mitäs siitä olisi puhuttavaa ollut, sillä mieleni ei tee kärkeä. Jos tiedätte kenen ympärillä vaara pyörii, niin varoittakaa! Näette nyt, että salaisissa asioissa on paljon perää, ei se huuto suotta minulle järveltä kuulunut eikä siis sovi ivata korpin-kiveä. Älkää minua sekoittako asiaan millään muotoa! Hyvästi; onhan helpompi ollakseni, kun asian olen puhutuksi saanut. Tässä on vähän Hokmannin troppia päivällisestä! Hyvästi, herran rauha!" Ja niin hän meni. Älysimme Niemen Yrjön olevan vaarassa, ehkä Pohjalamminkin väen. Himmeliini oli epäilemättä saanut jonkun karanneen vangin kanssansa; ja nyt he menevät ryöstöretkilleen.

— Herra siunaa, mitä nyt on tehtävä, sanoi äitini.

— Pohjalammille ensiksi, sanoin minä.

Sen keinon piti isänikin parhaana.

Menimme siis Pohjalammille. Kreeta ja Esteri tekivät vihoja, ja suloisesti lemusivat vastaamme koivunlehdet. Matti se nytkin totuttuun tapaansa loikui peräsängyssä ja luki. Vilkasin hänen kirjaansa, se oli raamattu, ja käsillä oli hänellä Salomon Saarnaaja.

Nousi hän kuitenkin ylös ja sanoi: mistäs ihmeestä nyt tuuli käy, kun Mäkeläkin meille tulee? Istu! Aatu!

— Sitä on tullut istuttua jo.

— Kyllä se tuulikin puhaltaa jos jostakin, vastasi isäni ja istui. Ja eikä isäni tällä kertaa pitänyt pitkiä esipuheita; pian hän kertoi Matille, mistä kysymys oli.

Päätettiin siis mennä suojelemaan Niemen Yrjöä rosvoilta. Tupakoitiin siinä kuitenkin ensin ja odotettiin iltaa vähä lähemmäksi.

— Nyt on aika, sanoi Matti, puki mekon yllensä, otti kirveen kainaloonsa ja lähti ulos. Isä ja minä lähdimme perässä. Jos jotakin kotona tapahtuisi, piti Esterin torvella merkki antaman.

— Voi kun ihmisen sydämen aivoitus on paha, virkkoi isäni kävellessään Matin kantapäillä märässä ruohossa.

— "Paha hamasta lapsuudesta", vastasi Matti. Suurin osa ihmisiä on typeriä narria, toinen osa riivattuja ja siellä täällä on joku, joka koittaa olla ihminen.

— Eikä niitä ihmismäisiä ihmisiä juuri paljon taida olla.

— Ei mar! Harvat ovat valitut, peräti harvat!

— Ja mikähän piru sitä Himmeliiniäkin riivaa?

— Se oli ensin pieni piru, viksari eli piru pullossa, sitten siitä kasvoi suuri piru, oikea paholainen ja sarvipää.

— Hm.

— Mies oli nähnyt herrasmaista prameutta kodissaan, ja sitä hän aina himosi. Ihmisen mieli ei tydy siihen mitä sillä on, vaan se haluaa jotakin uutta ja suurempaa. Meidän Kreetakin uneksii aina kaikenmoisista kultaisista saleista, hohtavista linnoista, ihanasta musiikista, joka kuuluu ijankaikkisuuden temppeleistä, ynnä muuta semmoista. Yrjö taas etsii sielunsa ravintoa jostakin hopean

kirkkaudesta; luulen hänen sydämmensä lämpimästi sykähtelevän, kun hän pyttyynsä katselee. Semmoista jotain minäkin jo lapsena kaipasin, usein sain Hokkalan Tiinan kortit katsellakseni; asettelin kuninkaas, rouvat ja sotamiehet kattoon joulupäreiden väliin. Siinä ne hohtivat niin somassa järjestyksessä; en tiennyt mitä se oikeen oli; mutta usein istuin jakkaralle ja hyräilin jotain ja mieleeni tuli kaikellaista ihanaa, jonka sittemmin olen unhottanut. Niin luulen myös olevan Himmeliinin laidan. Hänkin himoaa jotakin. Hän tahtoi olla ylhäinen ja komea, olla hyvissä seuroissa, ajaa loistavilla kääseillä ja uljailla hevosilla ja niin pois päin. Ja kaikkea sitä himoaa hän sentähden, että ihmisissä asuu himo, salainen nälkä, salainen kalvava hiu'astus.

— Mutta eikös semmoinen himoaminen synty olekkaan, kysyi isäni.

— On, kuinkas sitten, mutta minä tarkoitan, että tämä himo on niinkuin se eläin, joka värinsä muuttaa, — mikä se taas olikaan, Kustaa?

— Kameleontti, vastasin.

— Niin, se himo on ihmisessä ja se muuttaa värinsä ja karvansa kunkin luontoa myöten. Yksi saa himota oikein ja hän himoaa taivaan autuutta; toinen himoo väärin, hänkin himoo autuutta, mutta saa kadotuksen.

— Kuinka?

— Kerran sain maistaa kaupungissa puhdasta ja selkiää ulkomaan viiniä; sen jälkeen kotoiset liemet ei maistu juuri miltään; vaan joka kerran vuodessa omapoltoista maistaa, hän juo hyvällä maulla sikunaakin.

— Himoaako Himmeliinikin mielestänne taivaan autuutta, kysyin.

— Himoa, mutta hän luulee saavuttavansa totisen onnen sillä, että pääsee rikkaaksi ja prameaksi. Ja sellainen ihminen menee vaikka neulan silmän lävitse kameelin selässä, saadakse mitä himoaa.

— Saattaa niin olla mutta rientäkäämme, ettemme tule myöhään, kehoitti isäni.

— Riennetään! En tosiaan tiedä, nauranko vai itkenkö itseäni ja ihmisiä; kaikki on turhuus ja hengen vaiva.

— Niin on, paratkoon.

— Viisas, selitti Matti, ei himoa mitään, niin pelastaa hän sielunsa kuolemasta, sillä helppoa on jättää tyhjä.

— Hm.

— Kaikki on turhuus ja hengen vaiva — onko, Kustaa, sanoppas, onko semmoista kiikaria, jolla voisi nähdä taivaan portille? Onko kukaan arvannut arviostakaan, kuinka paljon matkaa on ehtotähdestä uuteen Jerusalemiin?

— Ei, vastasin, ei luonnollisessa merkityksessä.

— Ei, ei Kustaa. Kaikki on turhuus ja hengen vaiva. Salomo rakensi suuria huoneita ja komeita linnoja — se oli turhuus; hän toimitti itsellensä veisajoita miehistä ja vaimoista, ja ihmisten lasten ilon, kaikkinaiset kanteleet, mutta siitä hän ei saanut hoivaa, kaikki se oli hänestä turhuus. Viisauts — turhuus; hurskaus — turhuus, kaikki oli turhuus!

— Mutta jos kirjoitukset paikkansa pitävät, niin selviäähän kerran tämä sekainen vyyhti, lausui isäni.

— Selviää, selviää, myönsi Matti.

Tämä keskustelu ei minua *nyt* oikein huvittanut, mieleni oli siksi liian levoton. Noiden hämäläisukkojen levollisuutta ja mielen malttia olen monesti itsekseni ihmetellyt. Ajattelin: noin kai ne esiisämmeekin ennen menivät vihollista vastaan, tyynenä ja levollisin sydämin. Minun sydämeni tykytti tavallista hätäisemmin.

Jo saavuimme Niemen Yrjön mökille. Ilma oli ruvennut selkiämään ja raitis oli sadetta saatuaan metsä, raikkaasti tuoksahti vastaamme lehtevä niemi. Yrjö ei ollut kotona, sillä pirtin ovi oli lukossa. Tuollapa hän olikin lammin kaislistossa ruuhinensa — sateen jälkeen söi tavallisesti kala hyvin ahnaasti. Istuimme suurelle kivelle pirtin eteen, miehet pistivät tupakkaa, katselivat lammille päin ja rupesivat neuvottelemaan, mitä oli tehtävä.

Päätös oli että Yrjöä oli kutsuttava kotiin, ja minä lähdin heti päätöstä toimeen panemaan.

Huudettuani useoita kertoja, kuuli Yrjö vihdoin ääneni ja huusi päätänsä nostaen: Hää, mitäs sanot?

— Tulkaa kotia, huusin, teillä on vieraita, joilla on teille tärkeää asiaa.

Yrjö veti ylös vielä ahvenen, joka juuri oli nyppinyt onkea, irroitti ruuhensa seipästä ja rupesi melomaan rantaa kohden.

— Mikäs siellä on, hän kysyi rantaan päästyään.

— Pohjalemmin Matti ja isäni ovat pirttinne edessä, niillä on teille tärkeää asiaa.

Hän kokosi mustaselkäiset ahvenet konttiinsa, heitti onget olallensa ja astua tömisteli niemen lapetta ylös valtavilla jaloillansa.

Muutamalla sanalla selitti Matti Yrjölle aseman. Neuvottelimme siinä nyt miehissä miten meneteltävä olisi, vaikk'ei Yrjö juuri neuvotteluun osaa ottanut, murahteli vaan sekaan. Matti esitti, että olisi annettava rosvojen murtautua pirttiin, jonne heidät sopisi salvata, mutta Yrjö ei tähän suostunut, hän ei antanut kaikkien lurjusten pirttiänsä myllätä. Siinä neuvottelun kestäessä tapahtui meille se kunnia, että, kun Yrjö meni pirttiin, niin saimme avatusta ovesta nähdä sen sisustankin — onni joka Matillekin oli tapahtunut pari kertaa ainoastaan. Se oli kummallisin asuinpirtti, mitä eläissäni olin nähnyt. Ovinurkassa törötti musta kiu'as, sivuseinällä riippui neljä pitkää pyssyä, ja vähää ylempänä kiilui häkissä kaksi kirvestä, pitkiä puukkoja, puras ja muita pieniä kaluja. Kiukaan vieressä oli lava, ja lavalla Yrjön "pripsi", se on: raanu ja heinillä täytetty säkki ja peittona pari pulskeaa suden nahkaa. Eikä ollut tuo pritsi suuren suuri, mahtuihan siinä tuo roteva Yrjö kääntelemään ja kun hän harjahirren kohdalla seiso, niin oli päästä kattoon ainakin puoli korttelia. Semmoinen oli se noettunut maja, jossa Yrjö monta vuotta oli asunut. — Oli tosin peräseinällä sängyn mukainenkin, mutta siinä Yrjö lepäsi ainoastaan lämpimimpänä vuoden aikana.

Vähän aikaa puuhattuansa pirtissä, tuli Yrjö ulos, nyökkäsi päätänsä meille sanoen: kiitos, kunnia miehet, nyt olen valmis ottamaan vastaan vaikka tusinan sissii; kiitos kunnia, menkää nyt vaan kotianne, kyllä minä toimeen tulen.

— Eikö apumme olisi sovelias, kysyi Matti.

— Ei juuri.

— Ettekö tarvitse apuamme, kysyi isäni.

— En, vastasi hän, meni pirttiinsä ja sulki oven jälkeensä; me jäimme seisoa töllöttämään ulkopuolelle.

— Kas se on poika, joka toppaa, sanoi Matti hymyillen.

— Aika korven juuri on koko mies, tuumasi isäni.

Ja niin me saimme itseksemme tuumailla, mitä oli tehtävä. Menimme lähellä kasvavan lepiön suojaan nähdäksemme, miten asia oli kehittyvä. Vähän aikaa istuttuamme kuului polulta hiljaisia askeleita; ja kun kuukin rupesi jo nousua tekemään, näimme selvään, miten kaksi miestä hiipi mökkiä kohden. Vilkasimme mökkiin päin. Siinä istui suurella kivellä Yrjö itse kaakonnahkainen lakki päässä, suuri pyssy kädessä ja toinen maassa jalkojen juuressa, katsellen tarkasti metsän rinnettä kohden. Hän katsoo miehiin, katsoo katsomistaan, nostaa pyssyn tukin viimein poskensa kohdalle ja antaa miesten lähestyä.

Eivät olleet he enää kelpoon paria kymmentä syltä pirtistä, kun Yrjö huutaa heille karjuvalla äänellä: Seis miehet, ei askeltakaan enää, taikk' on pala plyingy nahoissanne.

Miehet säpsähtivät, mutisivat hiljaa ja katselivat tarkoin sinne päin, mistä ääni kuului. Ja vaikka kivi olikin varjossa, näkivät he kai sentään Yrjön, sillä pienempi mies osoitti sormellansa Yrjöä ja pujahti nopeasti tukevamman selän taakse.

— Onko sillä karhulla luoti- vai hauli-pyssy, kysyi tukevampi hiljasella äänellä.

— Luoti-pyssy, ja hyvä, oli vastaus.

— Seis, ei askeltakaan eteen eikä taakse, karjui Yrjö; muuten olet tuossa paikassa raatona.

Miehet seisoivat kuin naulatut. Eihän siinä ollut hyvä liikkua.

— Ota sen takamiehen niskasta kiini ja sysää sitä tännepäin, huusi Yrjö. Mutta kun vieras ei aikonut totella, uudisti hän käskynsä: Älä siekaile, heti pikkumies eteen, taikka on plyingy sisässäsi. Ja täytyihän

toisen totella. Pikkumies vapisi ja vaikeroitsi toisen takana, eikä olisi mitenkään astunut etupuolelle. Mutta toinen tarttui häneen ja veti väkisin eteensä.

— Kas niin, puhui Yrjö, sinä isomies siellä, sinä olet viisas mies, pysy nyt vaan paikallasi, niin sinun käy hyvin. Ota nyt vyöhihnasi ja sido pikkumiehen kädet toisiinsa, kovasti, muista se!

Mies epäili; mutta Yrjön pyssy oli yhä ojennettuna, täytyihän sitä totella, olletikin kun Yrjö taaskin uhkasi.

Pikkumiehen kädet sitoi siis hänen oma kumppaninsa; ja kun se oli tehty, komensi Yrjö: pikkumies, eteenpäin mars! Ja pikkumies rupesi käymään Yrjöä kohden pelvosta vapisten. Mutta isomies vilkui sivulleen, vaikk'ei vielä liikkua tohtinut. Pikkumies tahtoi mutkistella, mutta Yrjö huusi: linja suora, sanoi maanmittari, jos ette pysy suorassa linjassa, niin präjähtää, ja juuri kovasti; tule vaan sinäkin isomies likemmäksi.

Ja miehet marssivat suorinta tietä Yrjöä kohden.

— Isomies topp, seis, huusi Yrjö; ja isompi mies seisautui, noin kymmenkunnan sylen päähän. Pikkumies Himmeliini, sillä Himmeliini se oli, — oli jo melkein kiven juurella.

— Istu, sanoi Yrjö, ja Himmeliini istui kalpeana kuin ruumis.

— Jalat suoraan, komensi yhä armoton Yrjö. Kun toinen oli tehnyt työtä käskettyä, sitoi Yrjö ne yhteen nuoralla, joka oli valmiina kiven kupeella. Sill'aikaa hän yhä oikealla kädellään hoiti pyssyänsä pitäen sen ojennettuna toista miestä kohden. Kun Himmeliini voimaton, sidottuna kelleltä kiven juurella, sanoi Yrjö vieraille: no naapuri käy nyt sinäkin lähemmäksi!

Mies totteli, vaikka, näköään, hyvin vastahakoisesti.

— Mitäs minä tuon pirun teen, murisi Yrjö.

— Et sinä minulle mitään voi, — sanoi mies; ammu jos tahdot, päässyt kuollut vuorostansa.

— Mars pirttiin, ärjäsi Yrjö. Mies astui välinpitämättömästi sisään.

Me juoksimme myös samaan kähyyn, nähdäksemme miten miesten pirtissä kävisi. Pian olimme ovella, emme joutuneet kelpoon katselemaan vaikeroivaa Himmeliiniä.

— Men' kuoppaan, men', tiuskoi Yrjö vieraille ja piti pyssyn yhä ojennettuna hänen rintaansa kohden. Ja vieras totteli. Hän meni pirtin alla olevaan perunakuoppaan, Yrjö pani kannen kiini, ja ovensuussa seisova päresorko oli mainio telki; sen alapää painoi kuopan kantta kiini, yläpää taas ulottui melkein harjahirteen; ja aivan kireellä oli telki, kun Yrjö asetti vanhan ikkunanlaudan katon ja teljen yläpään väliin. Yrjö kääntyi ympäri, huomasi meidän ja sanoi: tulinhan yksin toimeen, susi meni kuoppaan, kettu satimeen; mutta hyvin teette, jos nostatte ketunkin pirttiin.

Itse hän seiso mieltävänä keskellä lattiaa.

Ja me nostimme rukoilevan Himmeliinin pirttiin.

— Voi Kustaa, siinäkö sinä nyt olet, sanoi hänelle Matti.

— Matti, Matti, auta minua, ettei tuo hullu mies saa tappa minua, rukoili Himmeliini.

— Sinä löit minuun haavan, joka vielä veristää, puhui Matti, mutta olen sen antanut anteeksi. Koitan jotain tehdä hyväksesi.

— Niin, en minä tänne muuta tullut kuin katsomaan, selitti Himmeliini puolustavaisesti.

Mutta olisit silloin nähnyt Matin katseen; niin ilmeisenä ilmaantui siinä halveksu ja inho.

— Sama viheliäinen alvokaati sinä näenmä olet vieläkin, sanoi hän tuskin kuultavasti ja istui jakkaralle.

Minä löysin vanhan pistoolin Himmeliinin povitaskusta, ja hirveän suuren veitsen hänen tupestaan. Hyvä oli, ett'ei hän ollut tilaisuudessa niitä käyttämään.

— Mitäs nyt, Yrjö, noille kurjille tehdään, kysyi Matti.

— Minä paiskaan sen penteleen seinän triiviksi, urahti Yrjö ja tarttui kädellään Himmeliinin nutun kaulukseen.

— Maltas sentään, viihdytteli Matti; kyllähän sinä sen viskaisit niin, että märkä plätti seinään jäisi, mutta se sellainen nakkaus ei olisi viisaasti.

— Mitäs meinaat, karjui Yrjö ja hänen otsa-suonensa pullistuivat hirmuisesti ja silmät iskivät tulta.

— Armahtakaa miehet, rukoili Himmeliini, en minä enää koskaan tule näille maille, minä menen vaikka Savoon taikka Ryssän maalle.

— Kyllä minä sinun armahdan, lausui Yrjö vihan vimmassa ja kiristi miestä niskasta.

— Armahtakaa, vaikeroitsi Himmeliini.

— Tutkitaan ensin asiaa, puhui Matti Yrjölle.

— Armahtakaa, aneli edelleen Himmeliini, armahtakaa minua lasteni tähden, ne joutuvat maantielle.

— Rosvon penikoita, ärjyi Yrjö.

— Vaimoni on sairaaloinen ja heikko, armahtakaa, rukoili kurja mies yhä edelleen.

— Rosvon kurva, murahti Yrjö.

— Tiedätkö, sanoi Matti, mitä tietä olet ruvennut käymään?

— Helvetin tietä, armahtakaa!

— Niin, vankeuden ja kaakinpuun kautta; etkö ole aatellut jo ruveta parannusta tekemään.

— Olen, olen, armahtakaa, minä olen viheliäinen ihminen.

— Etkö milloinkaan enää vaella tällaisilla jumalattomitten retkillä?

— En koskaan; päästäkää irti!

— Päästetään irti mies kurja, ehkä parantaa tapansa.

— Puhu Matti, puhu sinä, sanoi Yrjö, kyllä minä teen, minulla on kaksi kovaa kouraa, sinulla on pää.

— Armahtakaa minua pienten lasteni tähden, rukoili taas Himmeliini.

— Hm, sanoi Yrjö; muistan sen vielä, kun isä pantiin rautoihin, siltavouti pani renkaat, kalisevat renkaat, käsiin ja jalkoihin, syyttömästi — sanoi äiti, — itkimme silloin, äiti itki ja me neljä lasta — ei jäänyt kuin kymmenkunta leipää; se oli surkeaa!

Ja Yrjö rupesi sanaa sanomatta päästelemään sidotun käsiä ja jalkoja.

— Istu ja pistä tupakkaa taikka mene minne maittaa, sanoi Yrjö Himmeliinille, joka nyt oli siteistään päästetty.

— Mutta mikäs mies tuo kampraati tuolla alivooviingissa on, kysyi Matti.

— Se on Tuohisaaren Eero tuolta Järvenpään kulmalta, selitti Himmeliini lattiaan katsellen, ja lisäsi: Hän se oli, joka Tampereen kauppamiehen makasiinissa kävi. Muutama viikko sitten pääsi hän vapaaksi vankeudesta; ja hänen kanssansa minä onneton tänne jouduin.

— Oletko luja siitä ett'ei miehen rikisterissä ole uusia syntiä, kysyi Matti.

— Sitte kuin hän trahvinsa kärsi, on hän ainoastaan luvattomasti teurastanut vasikan ja syönyt vähän nauriita.

— Päästetäänkös mies kuopasta, kysyi Matti Yrjöltä.

— Tahtos tapahtukoon, vastasi Yrjö ja otti teljen kuopan ovelta, avasi oven ja huusi kuoppaan:

— Tul' ulos Eero, tule, tuuli käy nyt taas sieltäpäin. Ja mies kömpi ylös kuopasta.

— Istu vieras, sanoi Yrjö ja katsoi kysyvästi Mattia.

— Mikä nimes on, kysyi Matti.

— Eeroksi minua on sanottu.

— Aiotko jättää entisen ammattisi ja ruveta työtä tekemään?

— Kuka vangille edes ovensa avaa, saati työtä antaa, vastasi vieras alakuloisesti, kääntyen Yrjööön päin kysyen: oletko sinä ihminen vai piru?

— Olenko minä pirun näköinen, vastasi Yrjö loukatun näköisenä.

— Olit kuun valossa äsken aivan kuin piru, jonka pikkupoikana unissani näin; en suinkaan minä muutoin sinua niin nöyrästi olisi totellut. Mutta mitäs miehet nyt minusta tuumaatte; ettekö pelkää, kun tällaisen jallin olette omiin valtoihinsa laskeneet?

— Emme, vastasi Matti; kehoitamme sinua luopumaan entisestä elämästäsi ja rupeemaan uudeksi ihmiseksi.

— Te? Minua on kehoittanut papit ja poliisit, mutta eihän minuun mikään ole pystynyt.

— Tekeekö mielesi taas kruunun korttieriin, sanoi Matti.

— Yks' hävinneen kaikki, vastasi mies huolettomasti.

Mutta Yrjö puolestaan oli jo muistellut isännän velvollisuuksia. Hän toi leipää, kalaa ja kalja-haarikan penkille ja käski meitä kaikkia illalliselle, muistuttaen:

— Kyllä mar' jo kai ruokakin maittaa?

Ja me söimme kaikin. Kummalliselta tämä ateria minusta tuntui: rosvot aterioitsevat sen luona, jonka äsken olivat riistää puille paljaille! Sitä ihmisyyden tuntoa mitä karkeankin pinnan alla usein piilee! Nämä jäykät miehet huomasivat nuot viallisetkin ihmisiksi.

Kun ateria oli lopetettu, nousi Eero seisomaan, ja aivan niinkuin olis jokapäiväisimmän asian Yrjön luona toimittanut, astui hän ovesta ulos sanoen: hyvästi nyt ja kiitoksia paljo.

Ja niin hän lähti.

Pois lähdimme mekin Himmeliinin kanssa.

— Etkös pelkää, Yrjö, täällä pirtissäsi, kysyi Matti lähteissämme.

— Enhän minä ymmärrä pelätä, sanoi Yrjö ja sulki ovensa.

IX.

— Talvi on tullut perältäkin, tullut pitkän ja pimeän syksyn perästä. Raikas ja puhdas oli taaskin Pohjolan lumivalkea muoto. Paikkakunnallemme oli ilmaantunut uusia asumuksia yksi toisensa perään. Niinpä olimme saaneet uuden naapurin mekin. Se oli Himmeliini. Hän oli ruvennut puusepän ja maalarin ammattia taaskin harjoittelemaan pienessä pirttikopissansa, jonka Jutilan isäntä oli hänen asuaksensa antanut. Ja nyt joulun viimespyhänä tuotiin hänelle uuden pirtin hirsiiä. Himmeliini, näet sen, piti talkoota.

Mutta kuinka oli hän siihen mittaansa vaurastunut?

Hän oli Pöllön Yrjön mökistä saanut parempaa kuin hopeakolikot olivatkaan, hän oli saanut viisautta, ja siitä asti kuin hän siellä viimeksi oli ollut, oli hän ruvennut uutta elämää elämään. Silloista seikkailua ei tiennyt kukaan muu kuin asianomaiset. Syksyllä oli hän urakalla rakentanut Mattilan riihet ja talvemmallalla oli hän nikkaroinut ahkerasti; sillä kyllä se mies aikaan sai kun vaan tahtoi. Par'aikaa oli hänellä nytkin usukuosinen kirkkoreki tekeillä ja pari uudenaikaista pöytäkaappia. Itse hän sanoi työssä olevan ihmisen onnen ja kiitteli isävainaatansa, "että se oli hänen työhön opettanut".

— Opiksi kuri koiralle, sanoi Matti kerran isälleni. Ja totta se näytti, ainakin tällä kertaa, olevan.

Talkooväkeä kokoontui siis ympäristöltä. Vein minäkin pulskan hirren, ja niin tekivät naapuritkin. Olipa Mattikin siellä; Kailullansa oli tuonut kelpo viissylisen hänkin. Oli siellä Yrjökin, vaikk'ei hänellä juhtaa ollut. Hän oli vaan kutsuttu vieraaksi "vanhan tuttavuuden vuoksi", kuten Himmeliini minulle kuiskasi. Mutta ei ollut hän hyödyttämättä sillä; hänen karhumaiset voimansa olivat suureksi avuksi hirsiiä läjätessä, ja "kyläkakoksi" oli hän tuonut suolattuja haukia puolen leiviskää. Hän oli jo

sydämmellisessä sovussa Himmeliinin kanssa, sillä jälkimmäinen oli tuomiosunnuntaina ruvennut ajattelemaan "mitä rauhaansa sopei" ja Matin välityksellä sopinut Yrjön kanssa.

Ja niin se talkoo pidettiin kuin tavallisesti tapa paikkakunnalla on. Pöytä oli pöydässä, eikä Jumalan lahjoista puutetta ollut.

Koska ei ole mahdotonta, että joku innokas muinaistutkija muutaman tuhannen vuoden perästä ryhtyy kirjoittamaan "muinaissuomalaisia kuvia" ja koska on hyvin mahdollista, että tuo tuntematon sattuisi jonkun kirjakaupan vintiltä löytämään pinkan myymättömiä kappaleita näistä muistelmista, niin panen tähän tuon tulevaisuudessa ilmaantuvan entisyyden tutkijan varaksi pöytäkunnan ruokalistan. Olen sen tehnyt silmin-näkijän ilmoitusten johdolla siihen tunnettuun malliin, joka maamme ruotsinkielisissä sanomissa on kaiken vuotta ollut nähtävänä ja yleisön suuta vesittämässä.

Himmeliinin pirtissä.

Table d'hôte (= juhlapäivällinen).

Kello 1-2.

à yksi mäntynen hirsi tai kuorma malkapuuta. Tiistaina Tammikuun 28 p.

— Meno: —

Priski ryyppy.

Voita ja juustoa rievän kaakun kanssa.

Suolaista haukea räätikkä-loodan kanssa.

Kalaryyppy.

Suolaista lampaanlihaa perunaloodan kanssa.

Kaurankryynipuuroa voita silmässä tai maidon kanssa.

Pannukaakkua hienon sokerin kanssa.

Kah.

Sahtihaarikka kulki ahkerasti joka ruokalajin välillä, ja aika jaakkoa se sahti olikin. Pidettiin tässä pöydässä puheitakin, vaikk'ei yhtään tuommoista yksijaksoista, saarnantapaista. Tosin kyllä Matti puhui joskus pidemmältäkin, mutta tuon tuostakin tekivät pöytäkumppanit muistutuksiansa ja väitteitensä. Luulen sentään näissä pöytäpuheissa olleen älyä yhtäpaljon tai oikeastaan yhtä vähän kuin monilla muilla juhlapäivällisillä, joissa pidetyitä puheita sanomalehdet niin laveasti kertoelevat. Matin ja kumppanein puhetavalla on ainakin se etu, ettei puhuja sitä seuraamalla ole aivan suuressa vaarassa "hukata konsähtiänsä", sillä vaitiolo ja yskiminen ovat aivan luonnollisesti puheenjaksoksi luettavat. Mitä siis näillä päivällisillä puhuttiin?

Kaikellaista, ilmasta, kelistä, vuodentulosta, viljan hinnasta ynnä muusta.

Vähän väliä loin minä silmäni Esteriin, joka tuossa sievänä ja siistittynä kantoi ruokavateja pöydälle ja pöydästä pois. Hän oli siis talkoossa "passarina". Kuinka somana hän liehui edestakasin pirtin ja sodan välillä. Aivan kuin tyhjä oli pirtti mielestäni silloin kuin ei hänen "sinikierttyä" hamettansa ja kiiltovyötänsä näkynyt!

Puhuttiin siinä pöydässä Anttilan emännän kuolemastakin ja kuinka isäntä suree itsensä hassuksi, suree niin hirveästi, ett'ei taida ikänä naimaan mennä, vaikka moni tyttö kyllä "hypän kengässä" menisi hänelle, — sillä mikäs rikkaalle, ja semmoiseen taloon, mennessä oli.

— Niin, honotti Aapelin Malakias, vuositulos miehelle muijan kuolema on.

— Niinpä vaan, puuttui puheesen Matti, jos minunkin muijani kuolisi, niin vesikiuluun kastaisin nestuikin, ja sillä mä sitte haudalla tavan takaa silmiäni tuhraisin.

— Miksi niin, kysyttiin joukosta.

— No ajattelisivathan plikat silloin, että voi kuin se piti muijansa hyvänä, kuin noin suree; — ja totta vieköön, uusia saisin vaikka viisi joka sormeeni.

Se oli minusta hiukan jumalatonta; mutta olihan Matti eineen kielessänsä — ja ajattelin: jos saisimme

katsoa monen muunkin Matin sydämeen, niin eiköhän sielläkin olisi samallaista surua nähtävänä? Eroitus on vaan se, että mitä hienempi surija, sitä vähemmän hän *näyttää* minlainen hän *on*.

Loppui se päivällinen viimein ja taukosi aterioitsevien isoääninen pakina. "Kiittäkäämme Herraa!" lausui juhlallisesti Matti — sillä tässä ei ollut pappia eikä lukkaria niin sanomassa — ja hiljaisina panivat kaikki kätensä ristiin ja kumarsivat. Se oli kiitos. Ja sen jälkeen alotti Matti ruokavirren, johon toisetkin vähitellen yhtyivät. Kun ruumis on saanut riemull' hänen tarpeens' ja kylläns', oli muistaakseni virsi, joka siellä veisattiin.

Siinä sitä sitten vielä istuskeltiin, juotiin kahvia ja tehtiin plöröjä sekä pakistiin kaikenmoista.

Punalan Ville tiesi kertoa, että kirkonkylän rusthollarin porstuanperä-kammarissa oli toisella viikolla varkaita käynyt. Kaapin ovi oli auki murrettu ja toista sataa ruplaa oli sieltä viety. Kun varkaita oli heti illan pimeässä ruvettu etsimään, niin oli navetan takaa huudettu: "täällä minä olen". Mentiin katsomaan, ja siellä oli tukeva mies. Vastusta hän ei ollut ensinkään tehnyt, vaan laskenut leikkiä nimismiehen luo vietäessä. Kun rahoja oli etsitty hänen taskuistansa, ei niitä löydetty.

Matti, Himmeliini ja minä kuuntelimme tarkasti.

— Mikähän oli varkaan nimi, Matti kysyi.

— Sanotaan olleen Tuohijärven Eero, vastasi kertoja ja jatkoi: hän oli kesällä päässyt vankeudestansa, kun oli "trahvinsa" kärsinyt; mutta niinkuin sanotaan: lasketaan huora huoneesen, vaan ei varasta vainiollekaan, niin ei hänkään ollut saanut paikkaa mistään; täytyi siis tehdä pahaa vielä, että pääsi uudelleen "Isoon Heikkilään". Oli se saanut selkäänsäkin nimismiehen luona, mutt'ei ilmoittanut rahoja sittenkään.

— Voi maailman vaellusta, huokasi Matti.

Sopisi tästä talkoosta kertoa enemmänkin. Sopisi kuvata Usa-Jussin itkevää naamaa, Aapelin Malakiian honottavaa nenää tai Himmeliinin isäntäpuuhia; sopisi ihaillani Esteriä ja kertoa niistä veitikkamaisista silmäyksistä, joita hän loi puoleeni tarjotessaan minulle kahvia suurella pytyn kannella, joka hänellä oli tarittimena; sopisi myös kertoa, kuinka Himmeliinska huushollaili pakarissa ja täytti emännän velvollisuuksia; sopisi — — niin — sopisi kuvata meikälaisten elämässä ilmaantuva luonnonomainen runollisuus, mutta se kaikki jääköön tällä kertaa sikseen. Sen vain mainitsemme, että Matilla oli täysi syy sanoa:

Tuo helvetin liemi se se meidän kirouksemme on! Näetkö, miten nuot miehet, jotka tavallisesti ovat viisaita, sävyisiä miehiä ja punnitsevat kulta-vaa'alla puheensa, näetkö, miten he kaikki ovat kekkulia, ett'ei tiedä, nauraako vai itkeekö heille. Niin he molisevat kuin ämmät. Katsos kuinka Usa-Jussi itkien halaa Veräjantaustan Kallea ja miten Mäenpään Esa ja Upeen Miia väittelevät — kah, ett'eivät vaan mene nupusta yhteen! Holt miehet! Ei riitaa saa haastaa; joisitte viinan ettekä mieltänne! Niin hän puhui riitelijöille. Mutta kuin he eivät ottaneet kuuleviin korviinsakaan tätä ystävällistä muistutusta, niin Matti meni välittämään, otti kummankin miehen niskasta kiini, nukersi Esan oikealla kädellään sänkyyn, Miian vasemmallaan ovinurkkaan lennätti.

Taukosi siitä miesten riita, sillä Matti oli tunnettu sekä voimastansa että viisaudestansa. Vaikutuksetta ei ollut Yrjön ankara silmäinmuljauskaan, johon oli yhdistetty seuraava järeä-ääninen uhkaus: "Supisulkiianne miehet heti, taikka ma paiskaan teidän seinän triiviksi!"

— Noin kurjia ovat ihmiset, sanoi Matti, heitä ei pidä aisoissa muu kuin pelko. Tuommoisia he ovat, vaikka kristinoppia on saarnattu satoja vuosia.

— Niin paratkoon, vastasin.

— Ja tällaista peliä on pidetty Nooan ajoista asti. — Ahasveerus ja Holofernes olivat juomaria, piru heidän peri, mutta — —

Samassa kuului Jussin ja Kallen loilotus:

Ei ole ihme jos pojat juo;
Kun pakanat ja papit juo!

— Näethän, sanoi Matti, korkeat esimerkit lohduttavat. — Olenkin usein huomannut tuossa laulussa olevan liiankin paljon perää.

Jopa viritti Esakin laulun:

Viina on puhdasta ja kirkasta, saattaa ihmisen iloiseks';

Pikari se kiiltää, viina se välkkyy, mieleni tulee niin iloiseks'.

En tiedä oliko laulu paikalla seipitetty vai muististako se laulettiin.
Matti teki muistutuksen tämänkin laulun johdosta, sanoen:

— Kirkkaus ja kiilto se ihmistä juomaan kai houkutteleekin; vaikka hän kirkkauden sijaan löytää helvetin pohjasta nousevan sinisen lieskan.

En vastannut mitään, ajattelin vaan, että surkea todella on, jos niin moni, joka kalaa anoo, saa kalan sijasta mujuisen kyyn.

— Oletko ollut juovuksissa, kysyi Matti minulta.

— Olen; jo koulussa ollessani pääsin väkevän makuun, vastasin hämilläni; ajattelin, mikä rippi tässä alkaneekaan.

— Varhaista, varhaista, mutisi Matti, mitä sitten järvi kuin rannatkin; mutta tiedätpä sitten myös, että juopunut nousee aivan kuin valkeuden maailmaan, sillä siinä tilassa ei ole mies köyhä eikä kipeä, jokapäiväiset huolet unhottuvat, kaikki on niin preaalialia ja hyvää; tuolla rinnan alla tuntuu suuri voima ja urhoollisuus — vaikka viisi, ei tämä mies pelkää, sanoi Turmiolan Tommi. Se sellainen tila tuntuu hauskemmalta tietysti kuin tyhjä, ikävä maailma, ja onnen kaipaus se monen juomariksi saa.

— Saattaa niin olla, myönsin.

Silloin rupesi puhumaan Sivutalon Kristo. Hän oli kaksi vuotta pappilassa tallirenkina ja sentähden pidettiin häntä paikkakunnallamme hienomman sivistyksen edustajana. Jahkas minä laulan teille miehet — sanoi hän — oikein sukkelan laulun. Oli, näette, kerran herraskestit pappilassa, ja silloin ne herrat sitä laulua lauloivat. Akkuna oli auki, niin että minä kuulin laulun tallinovella aivan selvästi; ja kun ne lauloivat sen pariinkin kertaan, niin pystyi se muistooni. Se oli näin:

Jos Aatamikin oisi
Ja kanssamme nyt joisi,
Niin Eevan malja ensiksikin juotaisiin.
Jos Aatamikin häissään
Oisi ollut päissään,
Niin paratiisin poikia nyt oltaisiin.

Siihen se laulu loppui, ja Kristo vakuutti sen omin silmin nähneensä "präntättynäkin".

— Mutta kuinka maaherra ja konsistorjumi on sellaisia kirjoja präntätä antanut, kysyi Aapelin Malakias.

— Juo se pispakin, jos ei muuta kuin aarakkia taikka Pranskan paloviinaa, miks'ei sitten semmoisesta asiasta laulaa saisi, selitti Kristo.

Matti sanoi: mutta jos vallesmanni näkee teidän maantienojassa pyllyelevän, niin mitä hän teille antaa?

— Kasakanpamppua ja juopuneen sakon, vastasi usea ääni.

— Tiedättekö mitä hän herroille tekee, kysyi Matti.

— Juu, juu, vastasi Kristo, hän kilistää heidän kanssaan lasiaan ja sanoo: kool pruu!

— Kool pruu, sano Hiislunti muijaansa, irvisti Jussi.

— Ja Maijala valakkaansa, lisäsi Miia.

— Niin, sanoi Matti, miksi turmelemme itsemme ja miksi seuraamme herrain esimerkkiä, kun siitä kumminkaan ei kunnian kukko laula?

— Niin vallesmanni tekee, mitä virkansa vaatii, puhui Malakias.

— Niin, niin, säestivät toiset, hänen virkansa vaatii pitämään talonpoikaista väkeä kovalla.

— Eikös herrojen juominen yhtä synnillistä ole, kysäsi Himmeliini.

— He juovat taidolla, selitti Kristo.

— Eivät he melua eikä pyllyele maantienojassa, selitti Kalle.

— Meluavat kyllä kopissansa ja pyllyelevät uljaissa trahtööreissä, joihin ei suomenkielellä pääse edes ryyppyä ottamaan, honotti Malakias.

— No tarvitsevathan hekin sydämen lämmitystä, selitti Kristo.

— Miks'ei heille pamppua ja sakkoa anneta, kysyi Usa-Jussi.

— Eihän korppi toisen korpin silmää puhkase, sanoi Malakias.

— Ja yhtä sutten silmäin väli, lisäsi Kalle.

— Valoa, totista valoa tarvittaisiin, kuiskasi Matti minulle.

— Valoa, jossa on lämpö ja elämä, vastasin. Matti kääntyi miehiin päin ja lausui: ettekö ole ajatelleet juopumusta synniksi?

Vastaukseksi kaikui nurkasta:

Ei ole ihme jos pojat juo j.n.e.

— Mutta, huusi Matti kovalla äänellä, vaikka pakanat ja papit, herrat ja vörpaiskatut joisivat niin että sininen tuli sieramissa palaisi, niin me emme saa juoda, jos juominen kerran synti on.

— Vaivaisia syntisiä me kaikki olemme, Matti niinkuin muutkin, kuului pistävästi nurkasta.

— Kukas täällä täydellinen on, huohti Malakias.

— Kelpaahan Matillekin jumalanvilja, muistutti Miia.

— Olen koettanut olla kohtuullinen nautinnossani, sanoi Matti.

Nyt kuului meluavasta joukosta:

— En minäkään ole sikana ollut! Määräni minäkin tiedän! En ole kertaakaan kurrassa ollut. Ei minua ole Matin tarvinnut talua.

— Vanhurskautta sekin, ajattelin.

Istuimme Matin kanssa akkunaa ääressä. Ilta oli jo tullut, kynttilä oli sytytetty. Matti vilkasi ulos ja sanoi: Kas kuinka pohjanen palaa! Katsoin ulos minäkin: pohjoinen taivas leimusi, tuliset miekat sädehtivät näköpiirin rannalla, laella kiiluivat talviset toverimme, sädehtivät tähdet. Majesteetillinen on talvinen tähtikirkas ilta, taivas on kuin iki-isän helmitetty viitta.

— Voi, sanoi Matti, kun tuolta ylhäältä katselisi ihmiselämää, niin täytyisi sanoa: kuin turhat ovat kuitenkin ihmiset kaikki!

Samassa tuli Veräjantaustan Kalle ulkoa ja puhui tullessansa: minun piti huomenna mennä taloon hako-metsään, mutta siellä taitaa tulla huono hako-ilma, näen sen taivaan merkeistä.

Näkeehän se juopunutkin taivaan merkit!

Mutta ihme! Yht'äkkiä valkeni peri valkeaksi pirtti. Lännen taivaalla näkyi kirkas sinertävä valkeus, joka hetkeksi täytti koko taivaan rannan; pitkän juovan jätti se jälkeensä ja sammui eteläisen metsän takana.

Kun se pirtin akkunasta ensin sisään loisti, niin himmeältä tuntui pöydällä palavan kynttilän valo; ja iltainen valonilmiö kirkasti talkoomiesten ahavoittuneet kasvat.

Ei sanonut pitkään aikaan yhtään mitään, hiljainen siunaus vaan kuiskeena kuului miesten huuilta.

— Nyt näimme miehet, tulevaisen maailman, sanoi Kalle.

— Se oli muistutus kirkkauden maasta, sanoi Esteri minulle.

Totisina istuivat siinä kulmakunnan miehet. Kynttilä kävi yhä himmeämmäksi ja yks' kaks' — se nukahti kokonaan viimein — lieneekö ollut vettä sydämessä? Kirkkaasti tunki pohjoisen väläysten jylhä valo pirttiin luoteen puolisesta akkunasta, värisevän hohteensa loi tähtitarha sisään toisesta akkunasta. Haamuina liikkui talkooväki pirtissä, valkealle hankivaipalle tuolla ulkona vuodatti kirkkautensa kajastusta Pohjolan leimuava yö.

Esteri asettui seisomaan keskelle lattiaa. Puneva leimu kajasti hänen kasvoillensa, ja tähtein valossa häämötti hänen vaalean tukkansa palmikot. Siinä hän seiso i tyynenä, ympärillään järeät, hiljaisuuteen

vaipuneet miehet. Nosti hän päänsä pystyyn, ojensi kätensä kohti pohjanpuolista akkunaa ja lausui hiljaa: Miehet! päällämme on kirkkauden säteilevä holvi, allamme alhainen maa, sydämmissämme yö. Ei näytetä meille jouluyön kirkosta kunniaa, ei Taaporin säteilevää paistetta, vaan tuomion helevä valkeus. Yö on valkeus Hänen edessänsä; pimeyden lävitse näkyvät viilovat tulimiekat. Ne välkkyvät pohjoisen taivaalla, ne leimuavat jo kaikilla neljällä ilman suunnilla! Nouse kansa, herää ihminen, katso korkeuden kirkasta hohtoa, nouse, ole kirkas, ole kirkas kuin auringon läikehtivä otsa, ole raitis kuin äilehtivä taivas tuolla takana pohjoisen maan; ole raikas kuin talvinen puhdas päivä, muutoin, muutoin — — kasvaa häikäisevä kirkkaus, venyy säteilevä miekka, venyy sydämesi pimeään karsinaan asti, leikkaa, polttaa, veristää — välkähtelee tuomion kiiltävä miekka, pakene, mene piiloon, taakse kukkulain, alle vuorien; onnettomat naapurit, sokea talkooväki, melusi estää tänne laskeumasta kirkkauden salaisen haltijan!

Kummastellen katselimme puhuvaa imeä. Hänen äänensä sointu teki ihmeellisen vaikutuksen: kaikki katselivat häntä ihmetellen, sanaakaan sanomatta.

— Mitä tarkoitat, Esteri, sanoi Matti levottomasti.

— Oih, hän vastasi, mieleni oli niin kummallinen, ett'en tiennyt mitä puhuin. — Ja häveliäänä istui hän tuolille.

— Selvää se on, puuttui puheeseen Himmeliini, selvää, perin selvää on, että meidän jokaisen on välttämättömästi tehtävä parannus ja juuri tuima ja totinen!

Ei siihen miehet juuri mitään vastanneet, rupesivat pois hankkimaan yksi toisensa perään.

Lähtöä rupesimme mekin tekemään.

Kun kiittäen sanoimme jäähyväiset Himmeliinille, sanoi hän Matille: Kyllä saa olla tämä vihoviimeinen tällainen kokous; olen ollut matkareisulla ihan helvettiin! Soisi Jumala, että pääsisin pahan pauloist'!

— Apuu meille ylhäältä' anna, huokasi Matti.

— Hyvästi nyt vaan ja kiitoksia paljo!

— Hyvästi, hyvästi, ja kiitoksia vaan!

Porstuassa oli Katriina. Hän virkkoi hyvästi-jättäissänsä: Mitä ihminen tekee, sen edestänsä löytää; sullotun ja kaksinkertaisen mitan olen saanut — älä minua Matti järin kovin vihaa!

— Jumala varjelkoon, sanoi Matti, ja läksi ulos Kailua valjaisiin säälimään.

Tiemme erosi Punalan veräjällä. Oli mielessäni *jotakin*, jonka olisin sanonut Esterille, ja Matillekin, mutta eihän se sana suustani lähtenyt.

Erotessamme huusi Matti: ei tämä komento kelpaa, ihmisestä pitää tulla pyhä taikka — paha.

Kummallinen sana, ajattelin, niinhän se on; ja kuitenkin on paljon ihmisiä, jotka eivät ole tehneet ratkaisevaa päätöstä, eivät vaella pyhyiden eikä pahuuden tiellä, vaan tavan ja totumuksen yleisellä karjakujalla.

Miettiessäni kului matka pian, tuskin huomasin että jo ajoin rakkaasta kotiveräjämästä pihaan.

Kuinka hyvältä sentään tuntuu päästä kotia!

X.

Taas on suvi, minulla jo kahdeskolmatta. Pohjalammilla on häät. Kirjavalla vaatteella peitetty kaappi on alttarina; tämän satunnaisen alttarin edessä on kukitettu ryijy, ryijyllä on kaksi n.s. vihkipallia, joille parin on määrä polvillensa laskeutua. Pitäjänapulainen seisoo kaappialttarin takana kirja kädessä, ja yltympäri ryijyn seisovat telturit valmiina. Pirtti on puhdistettu ja pesty, päreillä on verhottu sekä katto että seinät. Jo nostavat telturit korkeuteen sinipohjaisen suuren liinan "morsiustaivaaksi", sillä porstuassa vetää kraatari Sankreini porinmarssia merkiksi, että morsiuspari on tulossa. Morsian astuu jo sisään sulhasen kanssa. Se on Esteri, tuo mustahameinen tyttö, jolla naapurivaimojen suureksi kauhistukseksi ei ole päässä muita "koreuksia" kuin muutama sininen ja valkea kukka. Ujostellen astuu

hän vihkimatolle. Sulhasena on hänellä niin kukas muu kuin minä! Juhlallisesti toimitti "maisteri" vihkimystoimituksen — ei messuakaan unhotettu.

Tässä sitä siis nyt ollaan.

Esteri oli ihmeellisesti kehittynyt. Koulussa saatuja tietojansa lisäämistänsä lisäillyt, niin että hän meikäläisiin oloihin nähden saattoi käydä kylläkin sivistyneestä työstä. Meidän tuttavuutemme, koulussa alotettu, oli kasvanut kasvamistaan ja tullut aina likeisemmäksi — luulen olleemme onnelliset, kun olimme katkeamattomilla siteillä yhdistetyt.

Kun nyt vihkimisen päätyttyä vieraat meitä onnitellen kättelivät, niin astui muurin nurkasta esiin Yrjö; oikein permanto-palkit notkuivat, kun hän astua jytisti luoksemme. Hän piilotti leveään kouraansa Esterin käden, teki saman tempun minulle ja murahti: olkoon onneksi! Samassa kääntyi hän takasin, toi muurin-nurkasta katajavanteisen pytyn, laski sen Esterin jalkain juureen, sanoen: tässä' olis vähän huushollin alkua! Me kiitimme lahjasta; vaan kun sittemmin katsoimme siihen, näimme ihmeeksemme pytyn olevan kovia hopearuuplia puolillansa. Emme tahtoneet mitenkään tällaista lahjaa vastaan ottaa, mutta Yrjö oli ykspäinen eikä ottanut sitä takasin, sanoi vaan: pitäkää te vaan hopea, ei se minulle ole juuri iloa tuonut — ja — ja — tottahan korpi-krotari hako-äijänä tai kalaviskarina teillä jokapäiväisen leipänsä saa? Ja siksi asia jäi.

Huomenis oli lähdeittä meille, sillä olihan Mäkelä isompi torppa kuin Pohjalampi, ja tarvittiinhan siis meillä miniä paremmin kuin vävy Pohjalammilla. Lähtö oli siis käsissä. Sankreini veti taas porstuassa marssia, Esteri liritti viimeisiä jäähyväisiä itkevälle äidilleen. Kailu oli valjastettu reen eteen — Pohjalammille ei ollut ratastietä.

Reessä oli Esterin kapineet, mitä lienee ollutkin, sänky, kaappi ja pari pataa. Me morsiuspari marssimme jalkasin häävierasten kanssa edellä; perässä piti Yrjön kuskata kalukuormaa.

Kun siinä juuri oltiin lähdössä, ja Yrjö jo oli pari kertaa huutanut Kailulle lähdön merkiksi, niin tulee Himmeliini olkiladosta päin suuri uudenaikainen piironki selässä. Päästyänsä reen luo, asettaa hän taakkansa kuormalle ja sanoo: Lisänä rikka rokassa.

— Hämmähäkki taikinassa, lisäsi Yrjö, istui kuormalle ja läjähytti Kailua vitsalla lautasille.

Liikutetun näköinen oli Matti, kun hän siinä huusi lähteissämme: ota vanha mies mukaasi, Kustaa, niin on hyvä elämän läpi kulkeaksesi!

Ja niin me lähdimme jalkapatikassa tuota suden juoksemaa virstaa käymään. Töräytteli kotvan aikaa Pohjalammin pihaveräjällä raikuvaan pukinsarveen Matti, ja jäähyväisiksi vastasi monenkertaisesti ahon syrjässä alkava jyhlä hongisto. Välimiten soitteli pelikommoansa Sankreini, ja kehoitukseksi Kailulle räyskähteli silloin tällöin jyreä kalukuormalla istuva kuski.

Ja niin toin minä nuoren vaimoni kotia.

Ajat ja olosuhteet ovat muuttuneet. Uotila, Matin kototalo tuli kansliissa myytäväksi. Sen huusin minä, ja Maariasta olemme jo täällä asuneet. Täällä nyt saan yhä suuremmissa määrässä kokea, "kuinka hauska on päästä kotia". Tässä nyt istun porstuanperä-kammarissa ja kirjoitan näitä muistelmiani. Kyllä moni nauraisi minua, minä maanmies kun tällaisia kirjoittelen. Mutta mitäs minä siitä! Hauska on muistella menneitä päiviä, hauska on, jos elän vanhaksikin, katsella näitä asioita, joita olen muistoon pannut. Paha vaan, ett'en enää kerkiä kirjoittamaan kuin aikaharvoin muutaman rivin. Esteri askaroi pakarissa, Yrjö hakkaa hakoja karjopihassa. Vanhempani kuuluvat voivan hyvin — he lupaavat pitää tölviä niinkauvan kuin jaksavat.

Kaikki olisi hyvin, ellemme eilen olisi saaneet sitä ikävää sanaa, että Pohjalammin Kreeta sairastaa.

Paras lienee, että panen paperille päivänkin, jona rivini kirjoitan.

Toukokuun 19 p.

Kreeta on tullut huonoa huonommaksi. Esteri meni eilen sinne. Omituinen ihminen se Kreeta; Hän uneksii ihmeellisiä asioita. Hän kuuluu usein sanovan: kuinka autuasta sentään on päästä kotia! Ihmeellinen sana! Se on usein minunkin povessani kuulunut, vaikk'en ole sitä ijaissyden valossa

käsittänyt.

Toukokuun 21 p.

Esteri on ollut kotonansa; kuinka tyhjä on kotimme hänen poissa ollessaan! Hän lähetti minua sinne kutsumaan. Hevonen valjaisiin siis ja matkaan!

Toukokuun 25 p.

Kreeta on siis kuollut. Ennätin arvoltaan Pohjalammille, ennenkuin loppu tuli. Siinä hän makasi vuoteellaan hyräillen: "o taivaan koreus!" Ei mene milloinkaan tämä kuolemantapaus mielestäni. Maisteri luuli hänen hourailevan, mutta ei hän suinkaan hourailut. Sumeeni tuli suuresti kun hän siinä vuoteellaan katseli ylöspäin ja puhui: Kuulkaat, korkeammassa kuorissa veisataan, ah kuinka urkuin uusi virsi pauhaa ja kanteleihin soitto kaikuu niinkuin suurten vetten pauhina. Jo aukenee taivaan kultainen portti, jo kiiltää hopeakirkas elämän virta. Avatkaa räppänä, avatkaa ovi, että kuulen selvästi kotimaani soiton — siellä on minun kotini, sieltä minä tänne lähetettiin kouluhun kovan elämän, orjantyötä oppimahan; — vaan kohta, ja kohta, ja kohta viette te — te kauniit siivelliset taaskin vaivaisen vaimon kultanurmen kainalohon, Tuonelan sinisaliin.

Hän vaipui sitten vähäksi aikaa äänettömyyteen. Matti istui pesän edessä pää käteen nojattuna. Esteri oli asettanut istuimensa päänaluisen kohdalle, minä seisoin oven suussa.

Tuli sinne kotoni väetkin ja seisahtuivat oven suuhun.

Kreeta nosti taaskin silmiään ja huomasi Matin pesän edessä.

— Matti, hän sanoi, tule likemmä, että saan puhua. Minä olen ollut huono vaimo, sinun on minusta ollut usein vastusta. Anna anteeksi, — minä olisin ollut hyvä, mutta minä en osannut.

— Anteeksi antakaamme, sanoi Matti melkein tukehtuneella äänellä, minäkin olen usein sekoittanut kyyneleitä leipääsi.

— Olisin ollut parempi, jos olisin osannut, vaan en osannut. Nyt on minulla moni asia selvempi, ennen sitä vastaan en tiennyt, mikä minun oli ja mikä minulta puuttui. Muistelin autuasta maata, josta olin tänne tullut. Toisinaan oli se muisto niin hämärä: minua oli käsketty jotain tekemään, mut'en muistanut, mitä se oli. Kaikki oli niin ihmeellisen sekavaa ja sumuista, eikä selinnyt minulle elämäni sekava vyhti, ei hälvennyt sakea sumu; kun minä oloani aloin ajatella, niin täytyi itkeäni — — Esteri, tuo vieläkin minulle vilukukkia, tuo sinisiä ja valkoisia vilukukkia, kevään ensi kukkia — Matti, avaa ovi selki seljälleen, että vielä kerran saan nähdä kauniin pihlajamme, että saan nähdä, kuinka loistaa säteilevä päivä *meiltä* tänne sakean sumun ja paksun pimeyden maahan.

Ovi avattiin, ja Esteri toi sini- ja valkovuokkoja, pani ne vesilasiin ja asetti lasin tuolille, sairaan päänalusen kohdalle.

— Kas, sanoi sairas, tikapuut käyvät tuolta pihlajan juurelta ylös ilmaan, ylös tuonne aina pääryillä kaunistettuun saliin — enkelit käyvät ylös ja alas — Kas, kas, tuo yksi viittaa minulle hienolla, hohtavalla kädellään — Näytäs, Esteri, kukkasiasi! Katsoppas vaan noita pieniä, kauniita silmiä, joita kostuttaa murheen kyynel — Matti, Esteri, Kustaa, kaikki, jääkäät hyvästi — suloista on päästä kotia.

Esteri avasi kirjan ja luki: "Hän on pyhköä pois kaikki kyyneleet heidän silmistänsä, eikä kuolemata pidä silleen oleman, eikä itkua, eikä parkua, eikä kipua pidä silloin oleman".

— Niin se on, sanoi sairas, veisatkaa minulle suvivirsi!

Sen jälkeen ei hän enää puhunut mitään. Me istuimme ja rupesimme veisaamaan: "Jo joutui armas aika ja suvi suloinen".

Mutta Kreeta hengitti vielä muutaman raskaan kerran ja sammui niinkuin kynttilä ennen Himmeliinin pöydällä.

Lopetan tämän kertomuksen Kreetan lopusta kysymysmerkillä, sillä kuka osaa selittää hänen elämänsä himmeän sadun?

Kesäkuun 1 p.

Tarkastin Mattia haudalla. Tekokyyneleistä tai kastetusta nenäliinasta ei näkynyt rahtuakaan. Silmät maahan luotuina hän seiso haudan partaalla; ja kun hauta oli siunattu ja kellot paukahtivat soimaan, luulin hänen silmissään nähneeni kyyneleen, nähneeni sen ensikerran eläissäni.

Syyskuun 15 p.

"Syksy on tullut ja myrskyelee". Siunattu on maa, sato runsas. Esteri utelee minulta, mitä minä oikeastaan iltasilla olen kirjoitellut yksinäisyydessä. Ehkä luen hänelle ensi pyhänä nämät muistelmani. — Olen itselleni aivan kuin kysymysmerkki, tullee ko selvää milloinkaan?

Syyskuun 20 p.

Olen lukenut tämän kyhäelmäni Esterille. Muutoin oli se hänen mielestänsä joltinenkin paitsi siinä kohden, että siinä oli mainittu hänen lapsellisuksiensa liian paljon. Hän sanoo myös kaipaavansa siinä lemme-asioita, semmoista kuin esim. "Kuuselan kukassa", "Suomalaisissa Uteloissa" ynnä muissa kertomuksissa on. Mutta, myöntää hän, mistäs niitä semmoisia ottaa, sillä mehän saimme toisemme ilman pitemmittä mutkitta.

Olen pyytänyt Esteriä joutohetkillä — joita hänellä ei näytä viljalta olevan — kirjoittamaan jotain näiden muistelmain lisäksi, joita sitten vanhoina saisimme katsella. Hän kielsi ensin, mutta suostui vihdoin. Vuoden kuluttua luemme toisillemme, mitä olemme kirjoittaneet.

Tässä seuraa molempien aviopuolisoin kirjoitukset ajanmukaisessa järjestyksessä, sellaisina kuin ne lopullisesti järjestettiin.

Kah.

Jo syyskuun 30 p. kirjoittaa Esteri.

Minun pitäisi siis kirjoittaa elämästäni ja niistä ihmisistä, joista Kustaan muistelmassa puhutaan. Kenestä muusta alkasin kuin äidistäni? Ihmiset kyllä pitivät häntä hessahtaneena; ja tosi on, että hänen henkensä oli nukkumuksen tilassa, mutta kuitenkin oli hän hyvä-sydäminen ihminen. — On kuin aukenisi kirkkauden maailma sieluni silmäin eteen muistellesani kaikkea sitä, mitä äitivainaja minulle itkein lauloi ja kertoi. Hämärä oli se maailma, jossa hän liikkui, mutta hämärän sulon ja suloisten aavistusten maailma se myös oli.

Sama, lokakuun 3 p.

Kummallinen mies se isänikin. Vanha viisasteleminen on häneltä milt'ei kadonnut. Raamattuansa hän vaan lukee jättäen kaikki muut kirjat sikseen. Ainoasti Kiven runoja hän vielä usein lukee. — On kuin ahdistaisi rintaani joka kerta kuin näitä runoja luen. Niiden tekijä on sydänverellään ne kirjoittanut, sillä ne runot ovat täynnä elämän tuimaa tuskaa.

Eilen luuli kai isä olevansa vapaa kuulijoista, sillä hän luki ulkoa taaskin tuota synkkää ja ihanaa runoa:

Mi ikävyys,
Mi hämäryys sieluni ympär'
Kuin syksy-iltanen autiomaall'
Turha vaiva täällä,
Turha ompe taistelo
Ja kaikkisuus maailman, turha!

Sitten hän käveli edestakasin pirtissä, laski polvilleen sänkynsä viereen ja rukoili. Noustuansa huusi hän kiivaasti: jos se kallio horjuu, niin sitten kaikki horjuu.

Sama, marraskuun 1 p.

Isä käy yhä miettiväisemmäksi; hän sanoi eilen, ett'ei rakkautta eikä uskoa ole muualla kuin kirjoissa. Hän raukka on niin usein pettynyt! Luulen puolestani, ett'ei hän ole saanut osakseen tuota rakkauden valoista silmäystä ylhäältä. Oli kuinka oli, minä tunnen rakkautta olevan maailmassa, minä uskon Kustaata ja hänen rakkauttansa. — Merkillistä, että hän, joka on käynyt koulua melkein lukioon asti ja on niin paljon lukenut, rnpesi maamieheksi ja nai torppariin tyttären. Mutta totta kai "vakka kantensa hakee, vakan kansi kantumensa".

Kustaa, marraskuun 15 p.

Syksyiset kiireet ovat estäneet kaiken kirjoitustyön. Matti puhuu kuolemastansa usein ja levollisesti, mutta katsantonsa on synkkä, ei se uskon riemua osoita.

Esteri, joulukuun 1 p.

Nuori pastori kävi isän tykönä, mutta ei isä hänelle paljoa puhunut, tunnusti vaan itsensä syntiseksi ja sanoi turvaavansa armoon avaraana. — Kauniisti puhui pappi, oikein kauniisti — niillä nuorilla papeilla on toinen tapa kuin vanhoilla.

Kustaa, joulukuun 2 p.

Nuori pastori oli Matin luona; sanansa olisivat mainiosti sopineet esimerkiksi kielioppiin, niin olivat ne punnitut ja sommitellut. Onhan, kuulenma, pappissivistystä viimeisinä aikoina korotettu. Mutta kuinka oli itse *asian* laita? Niin, siinä kohden olisi Matilla kenties ollut sanomista enemmän kuin pastorilla.

Esteri, joulukuun 3 p.

Olen siis orpo; molemmat ovat he siis jo menneet hämärää tietä ijäisyyden kaukaiseen kaupunkiin. Isä nukkui rauhallisesti ja sanoi toivovansa, että taistelu sai hyvän lopun.

Kustaa, jouluk. 21 p.

Olemme haudanneet appeni. Rauha hänenki, kärsineen, tomulle. Mikä on elämä? Onko se uni? Onko se mitä tavallisesti kuolemaksi sanotaan, heräjäminen uuteen, korkeampaan elämänmuotoon? Vai uinahtaako elämämme kuolemassa taas siihen tiedottomuuden ja tunnottomuuden hämärään, missä se ennen syntymistä uinaili? Mistä saan vastauksen?

Esteri, jouluk. 25 p.

Olen siis pitänyt joulua oman kattoni alla. Kuinka hauskaa, vaan kuinka ikävää samalla! He eivät olleet veisaamassa kanssamme jouluvirsiä, mutta varmaan niillä tuolla ylhäällä on paljon ihanampi joulu kuin meillä täällä alhaalla. Kustaa on usein niin miettiväinen ja tuomioissansa ylen ankara. Tosiaan ei auttaisi meidän ihmisten toisiamme tuomita vaan sääliä ja surkutella, sillä kaikki olemme viheliäisiä, viheliäisiä peräti.

Esteri, helmikuun 5 p.

Se on siis tapahtunut. Yrjö Matias on hänen nimensä — Kustaan tahtoma nimi. Kyllä elämä ansaitsee elämisenvaivan. Priski on poika, potkii kuin veitikka ja huutaa kuin lukkari.

Kustaa, 12 p. toukokuuta.

Olimme Vapunpäivänä pappilassa. En olisi luullut Esterin niin somasti herrasväen joukossa itseänsä käyttävän. Ei puuttunut häneltä muiden rinnalla muuta kuin ruotsin taito; mutta viis' siitä, kielellänsä lintukin laulaa. — Odotin saavani kuulla herrain huoneessa jotakin, josta olisi sydämelleni virvoitusta, mutta petyin. Maasta maallisia olivat jutut kaikki; totia siellä illan kuluksi juotiin. Se kuuluu olevan vaan tapa sellainen. Kysyin siinä herroilta pakinan lomassa, mistä ihminen saisi totuuden, elämän, lämmittävän ja voimaa antavan totuuden.

"Raamatusta", vastasi provasti, kunnon ukko.

"Mutta millä tavoin", uskalsin kysyä.

"Älä tutki opin perustusta, usko yksinkertaisesti", sanoi kappalainen juhlallisesti.

"Loiskis, Uotila", sanoi Monnilan maisteri, kilautti lasiansa, otti siitä siemauksen ja lisäsi, "täss' on totuus!"

Mikä siis on totuus?

Tahtoisin nähdä totuuden, nähdä sen kristillisessä elämässä, niin että *elämä* jokaisena hetkenä saarnaa totuutta. Koulussa luettiin ketun sanoneen kukolle: "en minä suupuheilla elä". Ja samaa täytyy minun sanoa. Jospa edes "suupuheilla" olisi täysi tosi tarkoituksena!

Seuraelämän kukkanurmen alla, tervehdysten, kumarrusten, kiitosten ja hymyilyjen kirjavien kukkien alla on routaa paksulta. Tuskastuttavalta tuntuu minusta se, että kaikki ovat niin varmoja ajan ja ijäisyyden kysymyksissä; ei koskaan oteta niitä puheeksi, ei kenenkään tarvitse epäillen kysyä. Minä yksin olen kuin outo härkä vieraassa karjassa — yksin epäilyksineni ja tuumineni.

Sama, toukokuun 20 p.

Isänmaallisuus ja kansallisuus — ne, ne ovat käyneet nykyään mahtisanoiksi, niitä käyttää ylioppilaat luennoillaan, niitä rusthollarit totiklasin ääressä. Olen kuin pussissa.

Sama, toukokuun 30 p.

Eilen oli pitäjämme ylioppilasten toimeenpanema "kansan-juhla". Kiipeemistä, pussitaistelua, kilpa-ammuntaa, seuranäytelmä ja viimein vilkas tanssi — niinhän varmaan mainitaan asia sanomissa.

Puheen piti Monnilan maisteri — sama joka klasissa sanoi totuuden olevan — ja lopetti puheensa innokkaalla huudolla: eläköön isänmaallisuus ja kansallisuus. Ja väki huusi mukaan: eläköön, eläköön!

— Maisterin viimeinen "purpuri" meni päin mäntyä; hän vikureerasi aivan uunin taakse — ja sinne hän jäi — hän kaatui uhraten voimansa kansallisuuden- ja isänmaa-aatteen eteen! Sehän on suomalaisen pyhin velvollisuus, kuten hän puheessaan sanoi.

Pitihän siinä kirkonkylän rusthollarikin puheen isänmaanrakkaudesta; ja kylläpä hän "maatansa" rakastaakin, vieläpä muittenkin — ajoihan se leski-Eevan pois maansa päältä nimismiehen kautta, Eeva kun oli iso-uskolainen. Ajaahan se kerjäläisetkin talostansa tyystin pois aina riihiveräjälle asti. Ja kuitenkin puhuu hän isänmaanrakkaudesta. Hän harrastaa kansan valistusta, ei hän siis renkien kanssa ryöppää — vaan vertaistensa.

Totuutta, totuutta siis "isänmaallisiin" ja "kansallisiin" pyrintöihimme, ei suupuheilla eletä!

Sanovat: "vallassääty sulakoon yhteen talonpoikain kanssa". Aivan niin. Mutta talonpoikaisylymistö sulakoon myös yhteen alhaisemman kansaluokan kanssa! Katsokaa, ett'ette seuroissamme puhu sellaista, mikä muistuttaa olevanne ylimystöä! Ja me "kansalliset", me yhteen sulaneet talonpojat ja herrat — herra talollinen Matti Mattila ja herra valismanni B. B.; mikä tasa-arvoisuus! niin me alentukaamme taas Heikki-rengin ja Kaisa-piian kannalle — herra Heikki Heikinpoika ja neiti Kaisa Kaisantytär — mikä tasa-arvoisuus! Tahi mukavampi lienee jättää herrat ja neidet pois ja sanoa: kansalainen Heikki, kansalainen valismanni. Eteenpäin siis! Kerran tulee Heikin ja Kaisan vuoro, *he* taistelevat silloin mahtavaa, omavaltaista keski-säätyä vastaan; ja onneton se, jolla on eheät housut ja harjattu nuttu — hän on kavaltaja.

Ja kuitenkin sanoo povessani ääni, että tässä uudessa puuhassa on totuutta, jota meidän tulee auttaa voitolle. Mutta mikä on totuus? Sen sanoo päivän selvästi jokainen maaseutukirjeenvaihtaja sanomalehdissä — mutta sanoo sen niin varmasti, niin epäilemättä, että on syytä epäillä, onko hän milloinkaan *täydellä todella* kysynyt: "mikä on totuus?"

Ennemmin tahdon ilmoisen ikäni olla epäkansallinen pimikko — jonka nimen jo noin sivumennen sain — mieluummin tahdon olla oma itseni kuinka pienenä tahansa kuin huutaa "huroota" tietämättä, mistä puhe on tai kirjoitella sanomalehtiin tuon ainoan mallin mukaan, jota melkein yleisesti käytetään.

Eiköhän pienikin ihminen ole parempi suurta apinaa?

XI.

Kun luimme nämät muistoonpanomme, niin huomasiimme ne sangen vaillinaisiksi. Päätimme sentähden jatkaa niitä, kirjoittaen aina jotakin "kun aikaa on ja jotakin merkillisen-laatuista tapahtuu".

Esteri, kesäkuun 6 p.

Nyt on siis Kustaan nimipäivä. Annoin hänelle lahjaksi vihkosen Suomalaisia Uuteloita. Mutta entistä iloisuutta en hänessä enää näe, hän on niin umpimielinen. Kaikissa seuroissa, joihin meitä viime aikoina on ruvettu kutsumaan, on hän aina niin yksinänsä; ei hän *innostu*. Hän on luonnoltaan vähän isävainaani tapainen, epäilevä ja ivallinen. — Niin isävainaani, kunnon äijä! Hän oli niin paljon saanut kokea petosta ja kavaluutta. Katriina hänen hylkäsi Himmeliinin tähden. Olen pitänyt Katriinaa silmällä, missä on sopinut. Kirkkotiellä olen hänen nähnyt niin prameasti pyntättyä. Hänen päävikansa on epäilemättä turhamaisuus — isävainaa olisi sanonut hänen himoitsevan kirkkautta ijänikuista, mutta väärällä tavalla. Ja todellakin hänen silmänsä hyväilee ulkokiiltoa; luulen ett'ei hänellä ole tuota sisällistä silmää, jolla pintaa syvemmälle katsoa voi; ja sentähden hän kai isävainajani hylkäsin ja otti pramean Himmilän Kustaan.

Kustaa, kesäkuun 15 p.

Himmeliinin väki on, kuulemma, tullut *uskoon*. Sinne kuuluu kokoontuvan pyhä-iltasin, joskus arkionakin, kansaa kaikellaista. Siellä lauletaan ja pidetään "kansapuheita". Katriina koreilee entistä enemmän. On laittanut itselleen suuripuikkoiset korvarenkaat ja huikean punertavan hameen ja heluja kaikellaisia. Hän sanoi kirkkotiellä meille, "että eikös Kristuksen puhdasta, kiiltävää morsianta kelpaa koristaa".

Hyvästi sitä Himmeliinin joukkoa pilkataan ja parjataan, mutta eivät ne siitä näytä huolivan. Pappien

kanssa he väittelevät ahkerasti ja lupaavat tunnustaa uskonsa vaikka korkean konsistorjumin edessä. Menisinkö heidän seuraansa? En! Sillä heidän opettama vanhurskautensa on ulkopuolinen kiiltävä puku vaan, joka ei sisällisesti saa ihmistä sotakannalle *maailman* kanssa. Se on jotakin, joka *näky* vaan ei todella *ole*.

Se juuri lienee elämäni suurin kuorma, että olen oppinut näkemään *olemisen* olevan riidassa näkemisen kanssa. Osaksi on Matti minulle sen asian huomauttanut. Hän se yksinkertaisella silmällään *näki* eroituksen pinnan ja ytimen välillä, näki silloinkin kun muiden mielestä kaikki oli oivallista aivan. Toivoisin hänen nyt olevan siellä, missä oleminen ja näkyminen on aivan samaa! Kuinka vaikea tuo tuollainen oleminen on, sen olen kyllä saanut kokea. Niin pian tahtoo häilähtää elämä sille suunnalle, että oleminen on tipo tiessään ja paljas näkymisen kuori jälellä. Silloin tuntuu kuin en olisikaan enää oma itseni; tyhjältä tuntuu silloin ja kylmältä, kunnes taas hiljaisuudessa alan etsiä itseäni.

Esteri, kesäkuun 23 p.

Oikein hauskalta tuntuu, että olen saanut askareeni tehdyksi. Kuinka paljon onnea kuitenkin on minulle suotu! Kustaa on miesten kanssa koivunlimoja pihaan tuomassa, sillä huomenna on Juhannus. Kirjoitan nyt tässä odotellessani muutaman rivin. Mutta millä alan? Korkeana kohoo sininen pilvetön taivas, viheriänä rehoittaa nurmi, jota tuhannet kukkaset kaunistavat. Lempeänä laskee länteen aurinko armas. Suloinen lemu tuoksuu avatusta akkunasta vastaani. Koivistosta kuuluu lintujen iloinen viserrys; kuusistosta kuuluu käen kaipaava kaksiaäninen sävel. Kuinka ihanaa lienee siellä, missä kesä ijankaikkinen viheriöittää, tuolla äitini "kotimaassa", elonvirran äyräillä, siimeksessä elämän puun! — Mikä ihme vetänee mieltä ihmislapsen tuonne ylös äärettömyyden sinimereen? *Nyt* ymmärrän äitivainajani laulun: oi milloin ja milloin ja milloin? On tänään niin kummallista. On aivan kuin koko olentoni hiukeisi, — tahtoisin poveeni imeä, imeä kaikin voimin, jotakin tuolta ylhäältä, tahtoisin painaa pääni vihannalle mättäälle, nukkua iäksi ja siirtyä vapaana kuin lintu tuonne kirkkauden maahan, tuonne autuuden vihannoimaan saareen, joka tuolla sini-aaltojen välissä sijaitsee — — siellähän se on tuhansien aurinkoin kirkkaassa välkkeessä — tuonne, mentävä on, ohi kuun, taakse tähtein, pohjantähden tuolle puolen! Minne? "Oletko nähnyt Jerusalmiin porttia, uuden Jerusalmiin kultaista porttia?" Niinhän kysyi pimeyden hetkellä isäni. Oletko nähnyt? "Autuaat ovat jotka eivät näe ja kuitenkin — uskovat". — Sinä, kukkaseni, kultaseni siinä akkunan alla! Ilta lähenee, yö, lyhyt kesäinen yö on tulossa; ummista siis jo punalehtinen teräsi! Ummistathan sen jo. Mutta huomenna on uusi päivä, kesän kirkas juhlapäivä; silloin sinä käännät hohtavan pääsi kohti kirkkauden porttia, päin ääretöntä itää; valoa ja elämää kaipaavan pääsi käännät sinä aurinkoa kohden. Eikä *petä* sinua elämä, ei turhaan tarvitse sinun ikävöidä, sillä huomenna saat imeä taivaan kirkasta elämää. Silloin koko olentosi loistaa kirkkauden puvussa. — Mutta minä?! Kuinka on minun laitani? Ihminenkö yksin turhaan nostaa päänsä kohti kirkkauden kultaveräjää, ihminenkö yksin tuntee olevansa petetty?

Täytyy lopettaa, miehet tulivat jo kotia ja pystyttävät juhannus-koivuja pihaan.

Pikku Yrjö herää. Herra siunatkoon häntä, sydämeni lemmittyä. Hänen tähtensä tahdon vaikka sata vuotta elää ja — ikävöidä, sillä suunnattoman suuri on rakkauden voima, kuolemaakin väkevämpi on rakkaus.

Kustaa, kesäk. 24 p.

On taas vähäsen aikaa kirjoittaa, Esteri ja muu väki ovat kirkossa. — Kyllä on juhannus tänä vuonna ihana, ja kaunis on kesäinen päivä. Kuinka tasaisesti läikkyy lahti tuossa rantavainion alla, hopeainen läike aivan kuin hymyilee siintävälle taivaalle niin juhlallisesti ja rauhallisesti. Jospa ihminen voisi unohtaa menneet ja tulevat ja yhtyä tähän rauhalliseen hymyilyyn! Mutta päivät rupeavat lyhenemään lyhenemistänsä, kirjava keto alkaa himmentää loistavaa kaunistustansa. Kaikki on vaihtuvaista; pysyväistä on synty ja kurjuus vaan. Jospa vois olla niinkuin Esteri! Hänelle puhuu koko maailma, niinkuin hän sanoo, "ijäisyyden ihanaa kieltä"; minulle se puhuu katoovaisuuden ja kuoleman, muuttumisen ja häviön "siansaksaa". Jospa en ensinkään olisi mitään lukenut, niin kenties olisin tyytyväisempi — kävellä jätkins pellolla pitäen kiini auransauvasta enkä — aattelisi mitään. — Vaivanneeko Yrjöä esimerkiksi tuollainen levottomuus? — Tosiaan? — — —

Sama, kesäkuun 30 p.

Aina vain on Yrjö levollinen ja tyyni, levollinen kuin hakotukki, joka hänen edessään seisoo. Kysyin häneltä tuonoin syödessämme: mikähän on edessänne teidänkin tämän maailman perästä?

"Arvatenkin kuolema", hän vastasi välinpitämättömästi.

"Mutta mitä tulee kuoleman perästä", kysyin.

"Niin, sanos muuta", vastasi hän entiseen tapansa.

"Mitäs olette ajatelleet omasta tilastanne?"

"Mitäs mä siitä sitten ajattelen?"

"Ettekö pelkää ajatellessanne, että kerran täytyy täältä lähteä?"

"Mitäs se pelosta paranee?"

Niin hän vastasi, nuoli juurtajaksain lusikkansa, "kiitti" kädet ristissä, otti kaakkurinnahkaisen lakkinsa päähänsä ja meni pesän eteen lämmittelemään.

Sen koommin en niistä asioista päässyt hänen kanssa juttuun kiini.

"Suruton niinkuin kanto", sanoi hänestä kerran Kujansuun Johanna.

"Makaa, että horisee, synnin unessa", arveli kiertokoulu-mestari.

"Kaikkea kristillisyyden tietoa vailla", arvosteli pastori viime vuonna Kokkolan lukusijoissa.

"Epäuskon tilassa on se mies", sanotaan Himmeliinin sanoneen "veljilleen".

Esteri, heinäkuun 5 p.

Eilen kun miehet olivat ulkotöissä, olimme Yrjön kanssa kahden kotosella. Hän valitti sydämensä olevan kipeän, istuskeli ja makaili kaiken päivää pakarissa, katsellen miten minä leipiä uuniin panin. Siinä minäkin vähän istahdin, odotellen leipien kypsymistä. Ajattelin itsekseni, mitähän tuokin äijä oikein tuumii? Ja kun monesti olimme ihmetelleet, että mistähän syystä tuo Yrjö meille rakkaat hopearuplansa lahjoitti, niin kysyin sitä häneltä suorastaan. Yrjö vastasi:

"Näin kerran ihmeellisen unen — se oli pari viikkoa sen jälkeen kuin ne meillä kävivät, ne sissit".

"No, minkälaista unta?"

"Enhän minä sitä ole kellenkään viitsinyt puhua".

"Puhukaa nyt sentään!"

"Olkoon niin, et suinkaan sinä vanhan korpikratarin unia raitilla roinaa?"

"Johan nyt".

"Niin: se oli aamupuolella yötä, vähää ennen päivántuloa. Makasin sängyssäni niinkuin tavallisesti; rahapytty oli sängyn alla, ja kuu paistoi klasinmuotoisesta sisään. Olin olevinani valveilla mutta nukkua sentään taisinkin. Silloin rupesi sänkyä nostaa, vilkasin sivulleni, katsoin sänkyä allekin ja näin pytynkannen kahvasta käyvän niiniköyden ylös korkeuteen. Seurasin silmilläni köyttä aina korkeammalle, ja tuolla ylhäällä, niin ylhäällä että tarvitsisi kumminkin tusinan kirkontornia ennenkuin sinne ulottuisi, näin taivaan pelistukin".

"Taivaan pelistukin", ihmettelin.

"Niin; ja oikein rytinä kuului, kun sitä väänsi kaksi julmaa partasuuta miestä, joilla oli nahkaiset esiliinat edessä ja karvaiset kintaat kädessä".

"He väänsivät vääntämistään, ja pytty nosti sänkyä aina ylemmäksi. Menimme siitä jo pirtin katon lävitse, että tuohet kropisivat".

"Olisin hypännyt sängystä poisikin, mutta en saanut jäsentä järkähtetyksi, ja siksi toiseksi ajattelin, että meneehän minun pyttyäni kumminkin. Olin siis sängyssä ja ajattelin: mikähän tästä peräksi tulee? Mutta kun taas vilkasin köyteen, niin rupesi minua vetämään plaatiksi, sillä se ei enää ollutkaan uuniköysi, vaan pieni rohtiminen lanka; vaikka kyllä se sentään pitävän näytti. Ja jota ylemmäksi mentiin, sitä pienemmäksi se kävi; ei ollut enää paksumpi kuin lanka hämmähäkin seitissä. Ja aina vaan partasuut väänsivät pelistukia, aina enemmän kiertyi lankaa pelistukin tammen ympärille ja aina korkeammalle nousin minä".

"Mutta se oli vielä hullumpaa, että luja sänkyäni kasvoi aina suuremmaksi ja oli niinkuin savua tai sumua. Kihautti vaan kerran ja sumuinen sänkyäni oli pois ja minä istuin pyttyäni kannella pitäen kahvasta kiini. Vielä rytisi vähän aikaa pelistukki ja minä tulin partasuuden tykö. Se toinen villitty otti pytyäni ja minun leveälle kämmenellen ja pauskasi minun pytyäni päivini suuresta rautaisesta ovesta suureen huoneeseen, niin suureen että kattokin näytti olevan korkeammalla kuin 'tonttu-kuusen' latva.

Siinä minä istuin lattialla pytty polvillani. Seinänraoissa ylt'ympäri palaa lopotti tervaksisia päreitä. Edessäni näin raput eli portaat, jotka oli tehty hopearuplista, ja ne oli niin korkeat, että ulottuivat kattoon asti".

"Samassa kurkisti toinen partasuu rautaisesta ovesta, viittasi karvakintaallaan ja sanoi: 'men' ylös Yrjö maailman ullakkoon ja vie pyttys' kanssa!"

"Ja mitäs minun muuta auttoi kuin totella. Minä rupesin astumaan ylöspäin. Mutta hutiloiden oli muurattu ruplaiset portaat! Kyllä ne kiilsivät ja välkkyivät satojen lopottavien päreiden valossa, mutta joka askeleella ne kiilsivät ja liukuivat toinen toisensa päällitse, niin että pelkäsin henkeäni. Ja se pytty raatokin painoi niin hirmuisesti. Pääsin sentään viimeinkin koko ylös. Teki mieleni jo levätä; mutta karvakinnas näkyi taas rautaovesta ja partasuu huusi: 'ylös, ylös maailman ullakkoon Yrjö, ja vie pyttys' kanssa!"

"Astuin vielä askeleen, ja armahda sitä melua, joka syntyi!"

"Hirmuiset portaat rupesivat elämään; jok'ainoainen rupla rupesi pyörimään kuin tarapaappa, pyttyini nappula meni poikki, ja minun kiiltävät ruplani menivät yhteen iloon ja rupesivat tanssimaan samaa katrillia toisten kanssa. Ja minä rupesin vajoamaan aina syvemmälle tanssivien ruplien sekaan. Vilkasin sivulleni kerran vielä, ennenkuin Hornaan piti menemäni; ja silloin olikin iloni muuttunut. Istuin siivotussa pirtissä ja pidin pyttyini kantta kädessäni. Nuori mies istui pöydän päässä ja luki suurta kirjaa; vaimo, joka oli juuri kuin sinä, Esteri, toi minulle lämmintä maitovelliä syödäkseni. Siinä pirtissä oli niin hauska olla. Minun piti miehelle rupeaman puhumaan; olisin kysynyt häneltä, keitä nuot partasuut hantvärkkärit olivat, mutta samassa istuin jo taaskin pyttyini kannella, jota hämmähäkin seittilangasta laskettiin alaspäin. Mutta lasku kävi nopeammin kuin nosto; ryskähti kerran taivaan pelistukki taas, lanka meni poikki, ja minä putosin maahan. Mätkähti tanner allani silloin rumasti, ja luulin meneväni tuhanneksi pliiskaksi. Kourin ympärilleni, löysin tulukseni, otin valkean ja havaitsin olevani omassa pirtissäni ja omassa sängyssäni. Rupla-pyTTYkin oli koreasti sängyn alla".

"Ja joka ilta, kun nukkua alotin, rupesi kuulumaan pelistukin rytinä, niinkauvan kuin pytty oli pirtissä. Vasta sitten kuin pytyn sinulle annoin, sain rauhassa maata".

"Joskus teen vieläkin unissani matkoja; vaan tavallisesti käy matka tukevimmilla keinoilla, enkä milloinkaan enää ole saanut kuulla karheaa käskyä partaisesta suusta, — menemään maailman ullakkoon".

Sellinen oli siis Yrjön uni; ihmekös se, jos yksinäisyydessä jotakin tulee mieleen ja uniin yksinäisen hyljätyn miehen, jolla ei muuta seuraa ollut kuin pytyllinen ruplia.

Kustaa, heinäkuun 10 p.

Yrjökin on siis mennyt "kaiken maailman tietä". — "Tahtoisitteko pappia", kysyi Esteri häneltä eilenaamulla.

"Jos hänen antaa olla", hän vastasi.

Kun me illalla istuimme hänen vuoteensa vieressä, ja pärevalkea loi punertavan valonsa hänen römyliäisille kasvoillensa, rupesi Esteri veisaamaan niinkuin tavallista on. Yrjön kasvoilla ei näkynyt liikkeen väräystäkkään, silmänsä olivat ummessa ja raskaasti virtasi hänen rinnassaan elämän tyrehtyvä vuolle.

Avasi hän kuitenkin vielä kerran silmänsä, katsoi Esteriin ja sanoi: "Onkohan korpikrotarille taivaassa mitään loukkoa tyhjänä?"

"Siellä on monta asuinsijaa", sanoi Esteri.

"Niin aina, ja kadut kuuluu olevan puhtaasta kullasta; hyvä ett'ei sinne mennä noita rullaportaita myöden".

"Hyvästi nyt", hän sanoi pitkään, "nyt taitaa olla täytymys lähteä".

Ja niin hän lähti eikä sen enempää puhunut.

Esteri, elokuun 1 p.

Hyvä on, että olemme päättäneet lopettaa nämät lapselliset kirjoitukset! Jos olisin oppineempi, niin panisin paperille kaikki unelmani ja ajatukseni; mutta olen niin kopuli löytämään juuri sitä sanaa, joka selittäisi mitä tarkoitan.

Yrjö on päässyt pois, ja hyvä se hänelle oli, sillä vaivalloinen on vanhan elämä. Ihanaa olisi ajatella

harvasanaisen Yrjön uudella kielellä uutta virttä veisaavan!

* * * * *

Rustaa, 10:n vuotta myöhemmin.

Ei ollut aikomukseni näitä lorujamme kellenkään näyttää; erittäin olen huomannut niistä puuttuvan lopun ja jännittävän juonen — ne loppuvat melkein niin kuin kangas, joka kesken poikki leikataan, ja jonka lopettaa tutkaimeton syrjä. Koko juttu olisi saanut koristaa seinäpaperina pakari-kamarin seiniä, ellei tuo maisteri, Hämäläinen, olisi saanut päätöstäni horjumaan. Hän on tässä asuskellut tämän kevään ja on näyttänyt tarkastelevan elon-kysymyksiä syvemmin ja tarkemmin kuin tähän aikaan tavallista on. Tulin siis hänelle lukeneeksi nämät muistelmat. Mutta hän tahtoo minua antamaan tämä kertomukseni painettavaksi ja sanoo luulevansa siitä lukijalle hyötyä tulevan.

Mutta minkä nimen annan kyhäelmälleni?

Esteri: "Vieraat maan päällä".

Minä: Erhetyttävä nimi, joku luulisi sen olevan hartauskirjan, ostaisi sen ja pettyisi.

Esteri: "Eikö antaisi ystävämme hautaristit meille tässä kohdin apua?"

Aivan niin! Himmeliini on maalannut heidän ristihinsä paitsi nimeä ja virrenvärsyä, myös värsyn alle kaunistukseksi lihavan kysymysmerkin. Ennen muinaan oli hänen tapansa ristiä koristaa kolmella yhteen jaksoon kirjoitetulla latinaisella V:llä; mutta tämä koristus oli kai hänen mielestään vanhanaikainen ja muuksi muutettava. Ja somana seisoi? Pohjalammien parikunnan ja Yrjön ristillä.

Tuolla ne ovat kirkkopihassa kolme vaaleaksi maalattua ristiä, ja kussakin on värsyn alla tuo tunnettu merkki. Vihantaa ruohoa kasvaa ristin juurella, levollisesti lepäävät luut ristien alla.

Sinisiä ja valkeita kukkia on Esteri istuttanut äitinsä haudalle. Pihlajan istutin minä Matin turve-majan harjalle, ja missä Yrjön luut lepäävät, siinä kasvaa pikku Yrjön istuttama kuusonen.

Ristit pian mätänevät ja lahoovat, puut ne kasvavat, ja joka kevät kylvää Esteri kukkia äitivainajansa haudalle.

Kun kirkkaana pyhä-aamuna lintunen lentää pihlajaan ja rupeaa laulamaan, niin silloin kirkastuu Esterin silmä ja hän lausuu kaipaavalla äänellä äitinsä sanat:

Oi milloin, ja milloin, ja milloin?

Mutta kun olemme taas kotona, menemme omaan itseemme ja koetamme saada *olemisen* näkymisen mukaiseksi, niin silloin tuumaamme, jotta *ehkä* ristihimme *ei* piirrettäisi kysymysmerkkiä vaan kolme latinaista V:tä tällä tavoin:

VVV.

"Ja mitä se merkitsee". kysyy pikku-Yrjö.

"Sillä saattaa olla montakin merkitystä", vastasi Esteri, esimerkiksi tämä:

"Voimaton voittanut varmaan!"

Kun kerran katselemme tuolta ylhäältä tänne alas entistä elämätämme, niin varmaan lyhyeltä ja vähäpätöiseltä tuntuu elon lyhyt näytös. Hymyillen saattaa silloin matkamies sanoa, vaikka toisessa merkityksessä kuin roomalainen, veni, vidi, vici! Se olisi suomeksi: "Tulin tänne, opin näkemään ja taisteltuani elon taistelun, sain viimein voiton".

Niin tapahtukoon!

"Mutta muistelmaksi nimi?"

"? ? ?"

KUINKA MUKKULAN MATIN KIRKOLLA KÄVI

Pieni muistelma

Kirj.

Kah.

Hämeenlinnassa, Hämeen Sanomain Osake-Yhtiön kirjapainossa, 1885.

I.

Niin, se oli siihen aikaan se! Silloin oli viinakultaa joka talossa ja oli sitä monessa torpassakin. Nykyään, jos pientäkin asiaa haet lähimmäiseltäsi, niin pidä penni hyppysissäsi; muutoin älä toivokaan asiiasi luonnistuvan!

Silloin palkittiin pieniä palveluksia puolella korttelilla, puolella tuopilla, "haljulla", ja "halstipalla" sai jo ihmeitä aikaan, pienen pieniä asioita saatiin toimeen ryypylläkin.

Se oli siis siihen aikaan, ennen vuotta "kuusikymmentäkuusi", jolloin "tuli Suomeen laki uus; viinaa kiellettiin keittämästä" j.n.e.

Oli elokuu. Keltaisia kuhilaita kökötti pitkin vainioita; oli pouta kuin pukinsarvi. Rauhallisena, aivan kuin ajatuksiinsa vaipuneena hääläi muutama vaalea pilven hattara elokuun taivaalla, purjehtien tuulen muassa Pohjolaa kohden; vaan eivät ne maata auringon helteiseltä paisteelta paljoakaan varjonneet.

"Tarvitsis tästä kirkkoonkin mennä", tuumasi Muikkulan Matti sunnuntai-aamuna suurukselta päästyään.

"Mene nyt vaan sinä, minähän tässä olenkin kotona tämän pyhän", sanoi hänen vaimonsa Justiina Heikintytär ja lisäsi: "pestaa nyt siellä mukavansorttinen, luonnikas renki taloon, sillä Santeri koreilee niin ruokinensa, ett'ei sen kanssa mitenkään toimeen tule".

"Niinhän se olisi".

"Kyllä se *niin* on; mutta vähät ovat talossa noukan aluiset, ahmattia et saa taloon tuoda, vaan nättiruokaisen pitää miehen oleman".

"Niinhän se olisi".

Ja Muikkulan Matti puki kirkkovaatteet yllensä, otti virsikirjan kainaloonsa ja lähti kirkkoa kohden astelemaan. Tarvitsihan juhtain tänäpäpä levätä, sillä kertausta oli loppu viikolla kynnetty Muikkulassa, kynnetty juuri tuimasti.

Tänään oli kirkolla markkinat, renki- ja piika-markkinat. Sinne saapui Mattikin; runsaan tunnin patikoittuansa hän saapui kirkolle. Ohhoh, kuin ilma onkin hikinen, sade siitä taitaakin tulla, ajatteli hän, pyyhki kasvojansa sortuukinsa helman nurjalla puolella, nosti hartaasti lakkiansa kuullessaan huomenkellon kumahduksen ja seisahtui Kanttorin aitan seinustalle. Siinä niitä seisoi isäntä-miehiä muitakin, haastellen maanviljelyksestä ja muista maanmiehen elämää koskevista asioista.

Tuolla kellotapulin juurella seisoi nuoria miehiä, rotevia, pulskia poikia. Naureskellen he juttelivat keskenään ja vilkasivat silloin tällöin isäntäin juhlallisen-totiseen parveen.

Kirkkopihan puolella parveili pitkässä koinruohon sekaisessa heinässä punaposkisia tyttöjä "parasta päällä, valkeinta varrella".

Emäntiä käveli kauppapuodin edustalla, heillä oli usealla mytty kainalossa — kahvia, sokuria ja nisukaakkua kenties.

Ne ne olivat palvelusväen-markkinat.

Siinä käveli Kuppari-Maija emäntäin ja piikaparven välillä, kuiskasi jotain väliin yhden, väliin toisen

korvaan ja oli, sanalla sanoen, ahkerassa puuhassa. Ja pian hiipi sokea Eeva piikain prameasta parvesta, astui ulos kirkkopihan rautaisesta portista, asteli, noin sattumoilta vaan, kauppapuodin tienoille. Erkanipa emäntäinkin pulskeasta parvesta pian keskievearin pullea, monisormuksinen, tohveli-palttoinen emäntä ja yhtyi Eevaan. He puhuivat vähän aikaa keskenään, ja puheen päätökseksi antoi Eeva Keskievearin emännälle kirjoituksella täytetyn paperilapun ja emäntä Eevalle korean setelin.

Ja niin se kauppa kävi, kävi kaikessa hiljaisuudessa.

Mutta Maija ei ollut enää yksin kaupanvälittäjänä, vaan hänelle ilmaantui vähitellen sisaria useampiakin. Monta pellava- ja villanaulaa hänkin sentään sinä elokuun sunnuntaina ansaitsi.

Surulliseksi jäi tosin monen kuoppaposkisen immen silmä, tietoa kun ei vielä tänään saanut, ketä tuleva vuosi oli palveltava tai saiko paikkaa ollenkaan.

Miesten puolella ei renginkauppoja oikein tahtonut ruveta syntymään. Ainoastaan pari poi'ista parainta oli jo ottanut rahat, mutta epätietoisina olivat vielä usiammat; epätietoisina imeskelivät vielä isännät piippunysiään, sillä "markonki" ei vielä ollut vakaantunut.

Ja kuinkas kaupat vielä saattoivatkaan luonnistua, sillä varsinainen "toimitusmies" tuo niin sanottu Topra-Hono oli toiseen virkansa toimeen kiinteästi sidottu. Hän, näet, oli kellonsoittaja. Tuolla hän seisoi korkeudessa, katsellen kellotapulien luukusta elämää, joka vanhan, juhollisen kivikirkon ympärillä vilisi. Hän silmäsi yli lavean vainion ja mutisi itsekseen: "taajassa on kykkiä vainiolla, kyllä saa isäntä hellittää kukkaronsa kurenuoria, saapa niinkin hellittää". Hän silmäsi yli lehteväin kumpuin, joiden kupeille elokuun aurinko leikkien nakkeli säteilevää valoaan, hän loi katseensa Kirkonselän läikkyvään, välkkyvään laine-lakeuteen, katsoi tuonne kohti kaukaisen Kallasvuoren haikeata huippua, katsoipa metsän tummaa rantaakin, joka taivaan äärimmäisellä äärellä haamoitti, seurasi hän silmillään joen hopeanhohtavaa rauhaa, joka vainioiden läpi kiemurteli.

Soittotoverilleen hän virkkoi: "Topraa pojat, topraa! Totta vieköön, maailma on sunnuntai-aamuna aivan toisellainen kuin arkioinna!"

"Hm, kyllä kai".

"Kas vaan", jatkoi hän, "kas kuinka päivänen läikky kirkon räystäällä, ilmassa, järvellä, kunnalla väikky Herran sapatti!"

"Pappi tulee", huomautti joku soittajista. Paukahti silloin soimaan raikasääninen papinkello, joka kolmesta toveristaan oli suuruudeltaan keskimmäinen.

Pari ruumista vielä haudattiin, väki soitettiin kirkkoon, huomenvirsi alkoi, ja Topra-Hono astui tapulista alas.

Nytpä liike ja elämä tuli isäntäin vakavaan parveen ja renkien pulskeaan joukkoon. *Heille* ei tänään kelloinsoitto ollut kirkkoon-kutsunnan kehoituksena, heille oli se tänään merkinä, että nythän ne kaupat alkavat. Topra-Hono kulki edestakasin, ja uutterasti toimitti hän isännille renkejä, puolen korttelia viinaa oli — sanottiin — toimitus-palkka poikamiehestä, koko kortteli sellaisesta, jota sopi mieheksi sanoa. Totuuden nimessä mainitkaamme kuitenkin, ett'ei Topra-Hono kaikkia palkkaansa yht'aikaa hitkaissut, vaan syksyllisiä ansioita oli hänellä tavallisesti vielä joulunakin.

Paljon niitä renginkauppoja tehtiin; ystävämme Muikkulan Matti vielä oli ilman.

Hän sanoi Topra-Honolle: "toimita nyt minullekin renki, mies siivo ja nättiruokainen!"

"Varsin topraa", honotti toinen, "siivo ja nättiruokainen, jaa'ah vai siivo ja nättiruokainen — — no niin, mutta sellainen kauppa kannattaa koko korttelin, kannattaa pian halstipankin".

Ja korttelin sai toimitusmies.

"Mutta missäs se mies on, kysyi Muikkulan Matti.

"Tuolla se on kellotapulissa".

"Onkohan kyllä palkoillensa runsas?"

"Onko riski mies ja tukeva?"

"Tavallisesti. On sillä leveät, punaiset posket, eikä se sentään ole ruualla itseänsä reväissyt eikä repäise!"

"Onkos mies siivo ja suustaan sievä?"

"Sen takaan! Ei se suullaan ole ketään pahentanut".

"Tottahan on myös, niin kuin välipuheemme oli, mies nättiruokainen?"

"Nättiruokaisin mitä tunnen".

"Mikäs miehen nimi on?"

"Simpsoni".

"Ei taida ollakaan meidän pitäjän synnynnäisiä, kosk' on niin vanhanaikainen nimikin.

"Kyllä kai se täällä syntynyt on, jos ei vaan ole syntynyt ja kasvanut Järventaustan takamaalla".

"Ehk'on mies sitten vähä niinkuin metitittynyt?"

"Ei suinkaan! Ahkera se on kirkkomies; ja jos oikein muistan, niin hän on ollut rakkauden priiskeissä oikein herrasmamsellien kanssa".

"No sun perhana".

Näin jutellen menivät miehet kellotapuliin ja pysähtyivät n.s. kellotapulinjalkaan, jossa säilytetään paaria, lapioita y.m.

"Eihän täällä ketään olekaan", sanoi Muikkulan Matti.

"Tuossahan on itse ukko Simpsoni", honotti "toimitusmies", — "monta Mooseksen aikaa on hän uskollisesti palvellut tätä seurakuntaa; mutta kun rippikoulupojat, ne ärmätit rupesivat sen kanssa koirankuria tekemään, sovittelivat piippuja ukko paran suuhun ja muitakin juonia harjoittelivat, niin silloin — noin kolme vuotta sitten — käski provasti minua tuomaan ukon tänne kellotapulin jalkaan. Hyvä on, varsin topraan, että kerrankin äijä pääsee löysän kirjoista ja saa vakinaisen paikan! Ja kyllä maar hän yhtä uskollinen on sinullekin kuin tälle kunnioitetulle seurakunnalle — — Hän on väkevin mies, mitä ikänä olen kuullut, aasin leukaluulla — —"

"Mitä veikeitä? Niinhän se on — mutta — —"

"Kyllä se nättiruokainen on, on maarian".

Siinä seisoivat miehet, pullea ja heleän punainen Simpsoni, jotenkin kömpelötekoinen puuveistos, katseli heitä vakavasti. Sattui siihen tulemaan pari muutakin miestä yhteen iloon, kuten sanotaan.

Mutta totisena, kädet ylöspäin ojennettuna seisoi Simpsoni valmiina nojaamaan pylvääsen ja kaatamaan uudestaan filistealaisen Dagonin temppelin tahi — kannattamaan saarnatuolia, kuinka vaan, näet, tahdottiin. Epäilemättä olikin viimeainittu toimi hänestä mieluisempi, sillä mahdoton oli uskoa, että punaposkinen ukko, jonka kasvat loistivat ihan tyytyväisyyttä ja hyvinvointia, olisi milloinkaan edes kiukustunut, sitä vähemmän itseään ja muita tappamaan ruvennut.

Kauvan katseli Muikkulan Matti vuoroin Simsonia, vuoroin Topra-Honoa, ja sanoi vihdoin korvallistansa raappien: "olet mar sinä se Topra-Hono!"

Mutta silloin sai Matti marssia tapulista ulos, sillä kellonsoittaja tempasi jalkapuun kupeelta touvivyhden ja uhkasi sillä Mattia. Haukuntanimeänsä eli "kölliänsä" ei hänen ollut paremmiltakaan tarvinnut kuulla, saati sitten Muikkulan Matilta, tuolta "kirpun-nylkijältä", joka rengillensäkään ei ruokaa soisi.

"Oma syys, oma syys", huusi hän Matille, joka mutisten käveli kellotapulin edustalla, "ei rengin ruokaa saa kysymykseen ottaa, sen mies syö mitä mies syö".

Tapulin edustalla tuli Mattia vastaan Reijon Jussi, riski ja tuore mies. Hänen pestasi Matti, eikä ensinkään udellut hänen nätti- tahi iso-ruokaisuuttansa.

Sananlaskuna kulkee paikkakunnalla vieläkin tänäpäivänä: "nättiruokainen kuin Muikkulan Matin renki".

Mutta kun Justiina emäntä kerran taas oli pahalla päällä ja valitti miesten syövän niin hirveän paljon, niin silloin Reijan Jussi sanoi hänelle: "ei se porusta parane, sen mies syö mitä mies syö; pötyä siis pöytään taikka pöytä pihalle!" Niin hän lausui aamiaista syödessään ja pisteli ahkerasti poskeensa ohrapuuroa.

"Niinhän se on", sanoi Muikkulan Matti siihen ja muistutti: "mies syö, mies saa, miehelle Jumalakin

antaa".

II.

Se oli melkein samaan aikaan sekin. Oli jouluaamu. Kirjavana kiului taivaan kansi, ja hopeanhämärän valovirran vuodatti maanpäälle kiperäsarvinen keltakehästään pilkistävä kuu.

Kauroja, oluella kasteltuja kauroja olivat saaneet Muikkulan juhdat. Oikein kuoppi kaviollansa köyhkeää lunta Tuomaan-markkinoilta vaihdettu Kimo, hän kun levottomana seisoi porstuan edessä kirkkoväkeä rekeensä odotellen. Päätänsä hän ravisteli uljaasti, ja vempeleesen sidottu kulkunen helähteli.

Mutta pirtissä hankki väki kirkkoon. Jussi satoi jo vyötä suoliinsa; kapulaisten nahkainsa ympärille hän sen pinteästi kiinnitti. Valmistui siitä jo emäntäkin, ja pikku Mattikin oli jo saanut kirkkopuvun ylleen — sillä jouluna pääsi hänkin kirkkoon.

Isäntä, itse Muikkulan Matti sovitteli niinikään lammasnahkaista, Sipirankaulurilla kaunistettua turkkia yllensä. Mutta tuikeasti katsahti häneen emäntä ja sanoi:

"Mitäs sellaista roittia ylläsi panet, kuin kerran parempikin miehellä on!"

"Onhan se niinkin, mutta kehtaisko tuolla supsiinisella kulkea ruotitalon isäntä?"

"Oohoo sitä hopsoa, käyhän nyt jo suutarit ja kraataritkin supsiinissa!"

"Onhan se niinkin".

Ja Muikkulan Matti otti suuret supsiiniset kohopälsit naulasta peräsängyn kohdalta ja veti ne yllensä. Eiväthän ne tosin niin kaksiset enää olleet, mutta olihan kauluri suuri, paikottain tuuheakarvaineenkin ja suojasihan se korvat hyvin kylmältä. Kuinka monta vuotta ne jo olivat lämmittäneet ihmisruumista, sitä ei kukaan tiennyt. Parikolmekymmentä vuotta oli niitä tosin jo Ruotsilan Herrassyörinki pitänyt; mutta mitäs siitä, eihän huutokaupassa usein uusia myydäkään, eikä kolmella ruplalla juuri uusia saadakaan.

Kun Muikkulan Matti kietoi turkkinsa ympäri pitkän, kirjavan villavyön ja painoi ruskean karvalakkinsa päähänsä, niin varsin uhkealta hän näytti. Ilmankos hänen aviopuolisonsa olisi ihmetellen sanonut: "Nyt on meidän isä jämptoo niinkuin ilmety provasti".

Ja niinhän olikin, sillä provastillakin oli samallinen turkki vaikka paljoa, paljoa uudempi, hienempi ja kalliimpi.

Matti istuu emäntänsä kanssa rekeen, oikein herramaisesti he istuivat, ryijy allansa ja tuuheakarvaiset vällyt polvilla. Antoi se Matti sentään oikean jalkansa olla reestä ulkona varovaisuuden vuoksi, jos muka sattuisi reki liidänteessä kaatumaan. Kuskipenkille istui pälsä Reijan Jussi. Hoi, Kimo, nyt sitä mennään!

"Oikeinpa se on korea-ääninen kulkunen, Matti, se kuuluu juuri samallaiselta kuin provastinkin", puhui emäntä. "Saman se maksoikin. Pappilan tallirenki kehui niin kulkustansa, että minun täytyi panna 'pahansäärykset selkääni' ja ostaa samalta jeluuttarilta samallinen".

"Hyvähän tämä onkin ravia pistämään", puhui Jussi ja vilkasi taaksensa.

"Kuuluudan se kelloa soittavan", tuumi Matti hyvillään ja sanoi: "se sopisi vaikka pariin provastin Kimon kanssa".

"Niin aina, provastilla on kimo tamma", muistutteli Jussi.

Ja niin kulki kirkkomatkue mutkaista, kapeaa metsätietä, jonka yli lumiset oksat monin paikoin yhtyivät toisiinsa kuni kädet tervehdykseen. Kuin äärettömät hopeakoristeet välkkyivät lumiset kuuset ja valkeakukkaiset koivut jouluyön kuutamossa, tähtein vivahtelevassa välkkeessä.

"Hopsis, Kimo, että päästään maantielle, siellä on tasainen, kovaksi ajettu tanner!"

Herännyt on unestaan kirkonkylä, kynttilöitä on asetettu akkunoihin. Öisestä unelmastaan on

havautunut jyrävä kivikirkkokin, säteilevin silmin katselee se jouluamun hälinää. Jo ovat kellotapulinkin luukut auki ja pieni lyhty antaa himmeää valoa korkeudessa odottaville soittoniekoille. Heidän esimiehensä Taavetti Krankvisti — mainitsemme hänen oikealla nimellään; emme tahdo jouluamuna häntä Topra-Honoksi köllitellä — hän seisoo korkeudessa valmiina isoo-kelloa soittamaan. Jo tempaa hän kerran nuorasta — jo liikauttaa kello. Hän tempaa toistamiseen, jo heiluu se; hän tempaa kerran vielä, jo moukkuu suuri-ääninen kello, ja sen ääneen yhtyvät tasaisessa tahdissa nuot vähemmät toverit. Väristen kiirii sävel korkeudesta yli lumisen, raikkaan seudun, kiirii yli taloin ja mökkien, kuiskaa mennessänsä: "maassa rauha!" Se kiirii kauvas ja kuolee vihdoon hiljaisena kuminana Tapiolan hohtokivisen linnan portilla, ja kuollessaan huokaa se: "ja maassa rauha!" Näin huokaa sävel, ja läpi Tapiolan hopeanhämärän talon kuuluu hiljainen huokaus: "ja maassa rauha!"

Pohjoisesta, etelästä, idästä ja lännestä rientää väkeä Herran temppeleitä kohti. Kulkuset kilisevät ja aisakellot moikavat.

Soittaja-Taavetti katselee alas korkeudesta. Kuinka kauniita ovat korkeuden joulukynttilät, nuot vaaleat, sinertävät, punertavat, sädehtivät!

Tuolla haamoittaa Kallasvuori hämäränä varjona, tuolla levenee kirkonkylän jäinen lakeus — — ja tuolla alhaalla on pieniä tähtiä, jotka akkunoissa loistavat; tuolla rannassa on Taavetin pieni mökki, ja senkin akkunasta tuikuttaa kynttilä.

"Nyt leikittelee joulujuhla talven raikkaassa ilmassa", sanoo hän.

Mutta pappi saattaa jo pian tulla, ei ole siis aikaa unelmiin! Soittajan täytyy olla varoillaan. Ja jospa jo pian tuliskin vaan, sillä pakkanen näyttää olevan halukas tallukoihin tarttumaan!

Vielä vilkaisee soittaja luonnon temppelein jouluista koreutta; mielihyvällä pysähtyy ukon huurreripsinen silmä taikavaloiseen koivistoon ja siirtyy sieltä kirkkopihaan, josta ristein varjot yhdessä kuutamovuolteen kanssa luovat vaihtelevaisen taulun. — — Siellä, siellä — —! Mutta jo kuuluu tuttu kulkunen — se on provastin kulkunen. Jo tulee hän lähemmä. Niinköhän se provasti onkaan, kun noin lujaan ajaa? Onpahan niinkin — jo ajaa hän läpikäytävän kohdalle — ihan provastin kimo, ihan provasti itse — ja miu mau! Papinkello soi. Eikä joudu soittaja enää ulos vilkumaan, hihnasta hän vaan vetää tarmonsaa takaa, vetelee oikein lämpimäksensä.

"Aikasin se provasti tänään tuleekin", tuumasi suntio ja avasi sakastin oven selki selälleen.

Mutta eihän sitä provastia kuulunutkaan.

"Missähän se nyt viipyy, vaikka papinkello jo soi", tuskitteli suntio.

Tapulissa seisoskeli Taavetti odotellen Jumalanpalveluksen alkamista, että saisi "yhteen soittaa" ja sitten mennä vähän lämmittelemään. Hänen apulaisensa olivat jo tulleet Mikkolan joulupahnoilta, kopistelivat jalkojaan ja — odottivat merkkiä suntiolta.

Mutta mitä ihmettä? Johan sieltä taas yleisestä kilinästä selvään voi erottaa provastin kulkusen. Mitä vietävää!

Soittajat tirkistävät läpikäytävän puoleen. On se provasti, on — se on provastin toinen persoona, selvään näkyy kuutamossa kenokaulainen Kimo, ja Kimon helisevän kulkusen tuntevat soittajat selvästi.

"Nyt on minun päässäni kaikki sekasin tahi ajaa piru papilla", huokasi soittaja.

"Mitäs nyt tehdään", kysyivät kumppanit.

"Ei kahta papinkelloa yhtenä pyhänä soiteta", lausui hän päättäväisesti.

"Mutta kellenkäs te äsken soititte?"

"Se oli hänen enkelinsä".

Mutta ulkona huijaa käsiänsä kiihkeästi suntio ja huutaa: "soittakaa papinkelloa, soittakaa! Kelle sitä äsken luulitte rämpyttävänne? Soittakaa!"

"Saamanne pitää", vastaa Taavetti hiljaisella äänellä ja rupeaa soittamaan,

Kun sitten "yhteensoitto" oli suoritettu, kutsuttiin Taavetti sakastiin. Saatuansa vakavan muistutuksen siitä kultaista säännöstä, että "jolla on virka, niin pitäköön virastansa vaarin", niin hän kertoi provastille, kuinka provastin enkeli oli tullut hänen edellensä kirkolle.

"Sinulla oli mitämaks sika viitenä silmissäsi", arveli provasti.

"Ei, Herra korkeasti oppinut provasti, vaan kahtena se oli".

Provasti hymyili, ja se tiesi Taavetille hyvää.

* * * * *

Kun kirkosta lähdettiin, niin Muikkulan Matti tapasi Taavetin seisomassa Kanttorin aitan seinällä ja lausui hänelle tuhmailevaan tapaansa: "milläs minä sinut enää palkitsenkaan ja vaivasi maksan, — tuonain toimitit minulle nättiruokaisen rengin, tänään taas osoitit minulle saman kunnian kuin provastillekin".

"Sinulleko ensi kerran papinkelloa soitin?"

"Juuri minulle, minun vaimolleni ja Reijan Jussille, joka kuskasi meitä".

Taavetti yrähti itsekseen ja astuskeli kotiansa päin.

Matin hevonen jo kanssa oli valjastettu; Jussi ja emäntä ajoivat Mikkolan pihasta maantielle. Matti istui rekeen; ja koreasti helisi uusi kulkunen kun he ajoivat Taavetin ohi.

Siinä hän nyt sai nähdä, kelle hän tänään oli ensi-kerran papinkelloa soittanut.

Topraa, tupultti topra, mutisi hän ja saapui kotihinsa.

Siitä pitäen odottaa kellonsoittaja jouluaamuina suntion viittausta ennenkuin rupeaa papinkelloa soittamaan. Eikä niin muodoin olisi syy enää kellonsoittajan, jos niin tapahtuisikin, että jollekulle kohopälsiselle isännälle tapaturmasta papinkelloa soitettaisiin.

Vähänaikaa kuului vielä kirkon tienoilla kulkusten helinää ja aisakelloin moikunaa; vaan pian uinaili taas kirkko yksinään pyhällä pellollansa. Sakea lumipyry alkoi sitä kietoa valkeoihin hahtuviinsa.

Kauvan oli paikkakunnalla kulkemassa juttu siitä, kuinka Topra-Hono Muikkulan Matille jouluaamuna papinkelloa soitti.

Vielä toisenkin kerran soitettiin Muikkulan Matille eräänä Tapanin-päivänä; mutta silloin soivat kaikki kolme kelloa. Matti itse ei niiden soimista silloin kuullut — taikka — mitä minä tiedän? — ehkä kuuli — kuulikohan?

Taavetille — Topra-Honolle ei milloinkaan kelloja soitettu; ja kylläpä hän sitä lajia soittoa oli eläissänsä tarpeeksi kuullutkin.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KYSYMYSMERKKEJÄ: KUINKA MUIKKULAN MATIN KIRKOLLA KÄVI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™

electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of

the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.